

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**ATAERKİLLİK VE TOPLUMSAL BASKI:
GAZİANTEP'TE DUL KADIN OLMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLAY KINACIGİL

GAZİANTEP
EYLÜL 2020

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**ATAERKİLLİK VE TOPLUMSAL BASKI:
GAZIANTEP’TE DUL KADIN OLMAK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLAY KINACIGİL

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN

GAZIANTEP
EYLÜL 2020

ÖZET

ATAERKİLLİK VE TOPLUMSAL BASKI: GAZİANTEP’TE DUL KADIN OLMAK

KINACIGİL, Gülay
Yüksek Lisans Tezi, Kadın Çalışmaları ABD
Tez Danışmanı: Prof.Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN
Eylül 2020, 89 Sayfa

Bu çalışma, Gaziantep’te yaşayan eşinden boşanarak veya eşinin vefatıyla dul kalan kadınların deneyimlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden incelemektedir. Çalışmanın temel argümanı, ataerkil toplumlarda kadınların özellikle dul kaldıktan sonra yoğun baskı altında tutularak birçok yeni sorunla karşı karşıya kaldıklarıdır. “Dul kadın” imgesinin olumsuz olarak resmedilmesi nedeniyle yanında bir erkek olmadan yaşayan kadın dışlanıp, ayrı bir cinsiyet kategorisinde ele alınmaktadır. Eril anlayışın hâkim olduğu bir düzende kadın olmanın zorluklarına, dulluk eklenince kadın olmanın daha güç olduğu görülmektedir. Bu güçlüklerin neler olduğunu belirlemek adına, Gaziantep’te yaşayan 10’nu eşinden boşanmış, 7’sinin ise eşi ölmüş toplamda 17 dul kadın ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu kadınların evlilikte, boşanmada ve ağırlıklı olarak da dul kaldıktan sonra neler yaşadıklarını belirlemek adına sorular sorulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda evlilikteki eşitsiz toplumsal cinsiyet rolleri ile başlayan sorunlar, evliliği herhangi bir sebeple biten kadınlar için daha farklı problemler getirmektedir. Ekonomik sorunlar, dışlanma, etiketlenme, artan toplumsal baskı, tek ebeveyn olma, psikolojik sorunlar gibi yaşam zorlukları kadınların dulluğunun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, Patriyarka, Aile, Evlilik, Boşanma, Dulluk, Toplumsal Baskısı

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gülay KINACIGİL

04.09.2020

ABSTRACT**PATRIARCHY AND SOCAIL PRESSURE:
BEING A WIDOW IN GAZIANTEP**

KINACIGİL, Gülay

Master's Thesis, Women Studies

Advisor: Prof.Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN

September 2020, 89 pages

This thesis investigates the experiences of women who become widows either divorcing or after losing their husbands from the perspective of gender. The fundamental argument of the thesis is that women face new problems under the pressure of patriarchal societies after they become widows. A woman living without a husband is cast out and categorized into a new gender due to the negatively portrayed image of “widow” in society. When the challenges of being a widow woman adds up to the the challenges of being a woman in a patriarchal society, it becomes harder to be a women in that society. To determine the challenges, in-depth interviews were conducted with 10 divorced women and 7 women whose husbands passed away, total 17 widow women living in Gaziantep. The questions asked in the interviews were to investigate the experiences of women during their marriage, in the event of divorce and, predominantly, after divorce. In the light of evaluations, the problems started because of the inequality of gender roles in marriages bring additional problems for women if their marriages ended due to any reason. Increasing life problems like economical problems, social exclusion, stigmatization, growing social pressure, being a single mother, pyschological issues is the result of widowhood.

Keywords: Partriarchy, Family, Marriage, Divorce, Widowhood, Social Pressure

ÖNSÖZ

Bu araştırmamda toplumumuzun büyük oranda göz ardı ettiği ya da bilinçli olarak görmezden geldiği ve de ayrıca dışladığı üyeler olarak, sorunları ile yalnız bırakılan dul kadınları görünür kılmayı çalıştım.

Araştırmamda bilgi ve tecrübeleri ile tezime yön veren tez danışmanım Sayın Prof.Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN'e, yüksek lisans döneminde ders aldığım ve jürimdeki tüm hocalarıma, görüşme yapma ricamı kırmayan tüm kadınlara, her türlü sorunumda yardımına koşan kardeşim Gökhan KINACIGİL'e, her zaman arkamda duran ve destek olan sevgili annem Zennup KINACIGİL'e ve zamanını çaldığım anlayışlı canım kızım Yaren'e saygı ve minnetlerimi sunarım.

Gülay KINACIGİL

EYLÜL 2020

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	4
1.1.ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ	4
1.2.ARAŞTIRMANIN KONUSU ve KAPSAMI	5
1.3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
1.4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	9
İKİNCİ BÖLÜM	10
KURAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. EVLİLİK ve AİLE	10
2.1.1. Evlilik ve Toplumsal Temeli	10
2.1.2. Ataerkil Ailede Kadının Konumu ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	12
2.1.3. Feminist Kuramların Aileye Yaklaşımları.....	15
2.2. ATAERKİLLİK	17
2.2.1. Ataerkillik Kavramı	17
2.2.2. Ataerkinin Kadına Yansıması	19
2.3. BOŞANMA	23
2.3.1. Boşanma Nedenleri	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
BULGULAR	29
3.1.DULLUK OLGUSU	29

3.2. DULLUK ve ETİKETLEME (DAMGALAMA)	32
3.3.DULLUĞUN HALLERİ.....	34
3.3.1.Eşi Ölen Dul.....	34
3.3.2.Eşinden Boşanan Dul.....	35
3.4. FARKLI DENEYİMLER: GAZİANTEP’TE DUL KADIN OLMAK	35
3.4.1. Ekonomik Sorunlar	36
3.4.2.Psikolojik Problemler	40
3.4.3.Tek Ebeveyn Olmak	43
3.4.4. Yeniden Evliliklerde Yaşananlar Olumsuzluklar	46
3.4.5. Barınma Sorunu	50
3.4.6.Önyargılarla Toplum Baskısı ve Dışlanma.....	51
3.4.7. Taciz.....	57
3.4.8. Şiddet	59
3.4.9.Eski Eşin Ailesiyle Sorunlar	63
SONUÇ.....	65
KAYNAKLAR	69
EK A.1. GÖRÜŞÜLEN KADINLARI TANITICI TABLO.....	75
EK A2. GÖRÜŞÜLEN KADINLARA İLİŞKİNTANITICI BİLGİLER.....	76
EK A.3.YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	82
VITAE	82

GİRİŞ

Bu çalışmada dul kadınların gündelik hayat deneyimleri ele alınmaktadır. Patriyarkal yapıli toplumlarda dul kadınların öncelikli yaşadıkları ele alınarak evlilik, aile, boşanma, ataerkillik ve dulluk olguları da toplumsal cinsiyet (*gender*) perspektifinden incelenmektedir.

Dulluk, eşin ölümü veya boşanma ile ortaya çıkan bir olgudur. Evliliği bitiren bu durumu yaşayan kadın veya erkek, toplum tarafından *dul* olarak tanımlanmaktadır. Ama bu ifade, ataerkil ilişkiler bağlamında, daha çok kadınlara yönelik olumsuz bir niteleme, “damgalama” olarak kullanılmaktadır. Bu da dul kadınlar üzerinde çok boyutlu toplumsal baskılara neden olabilmektedir.

Eşinin ölümünü ve eşinden boşanmayı kadınlar erkeklerden çok farklı yaşayabilmektedirler. Bu farklılığı ortaya çıkaran asıl nedenlerden biri ataerkil toplum düzenidir. Ölüm veya boşanma sonucunda erkekler için genellikle kullanılmayan *dul* sıfatını alan kadınlar, toplumun kabulde zorlandığı, bir kez daha ötekileştirilen, görünürlüğü rahatsızlık veren bir gruba dâhil edilmektedirler. Kadın olmanın zorluklarına bir de yaşamında “meşru” erkek olmadığı için dışlanma ve baskı eklenmektedir.

Bu araştırmada toplumda göz ardı edilen ya da bilinçli olarak görmezden gelinen sorunlarıyla yalnız bırakılan dul kadınları görünür kılmak amaçlandı. Gaziantep gibi hızlı değişen ve dönüşen bir kentte ataerkil değerlerin tezahürünü ve bunların dul kadınların üzerindeki yansımalarını görmek bu çalışmanın temel amacıdır.

Ataerkil toplumlar, kadınların erkeklere tâbi olması üzerine yükselmektedir. Yaşadığımız toplumda, baba ya da koca (veya ailenin diğer erkek bireyleri) hep bu tabiliğin ve kadın üzerinde hegemonyanın simgesi olarak görülmektedirler. Bir erkeğin hegemonyasında olmayan kadın, toplum tarafından farklı konumlandırılmaktadır. Evlilik sürecinde ve ardından gerçekleşebilecek boşanma durumlarında kadının bu tâbi konumu hep yeniden şekillenmektedir. Erkek egemenliğinde yaşamayı tercih etmeyen dul bir kadın, toplumdaki erkek egemenliğini başka ve yeni boyutta yaşayabilmektedir: O sadece erkekler karşısında ikinci cins olmakla kalmamakta, artık kadınlar arasında da ikinci sınıf muamele görmektedir. Dul kadının karşı karşıya kalacağı zorluklardan bazıları fiziksel baskılar ve psikolojik baskılar, güvenme, barınma ve ekonomik zorluklardır. Toplumda genel olarak önem verilen özel alanın mahremiyeti, dulluk olgusunda büsbütün bir kenara bırakılır: Dul kadının oturduğu eve kimin geldiğinden, ne giydiğine ve nereye gittiğine kadar birçok meselede, toplum sürekli bir sorgulama ve denetim hakkını kendinde görmektedir.

Patriyarkal toplumlarda kadının himayesi, toplum adına aile ve akraba erkeklerine havale edilmektedir. Bu durum, dulluk durumunda da değişmemektedir: Dul kadın olarak yakın çevrenin (örneğin kendi ailesinin ya da artık olmayan kocanın çevresinin) onayı olmadan özgürce kararlar almak zordur. Sosyal ilişkilerinin sınırları hep çizilmiş hâldedir. Kadın olmanın getirdiği zorluklara dul olmaktan kaynaklanan baskı ve dışlanma da eklenince, dul kadınların yaşamları daha da zorlaşmaktadır. Bu bakımdan bu çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dul kadınların özelinde katlanarak arttığını gün yüzüne çıkarmayı da hedeflemektedir.

Gaziantep'te yaşayan dul kadınların deneyimlerini konu alan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin metodolojisine yer verilmektedir. Burada öncelikli olarak çalışmanın önemi ve amacı vurgulanmaktadır. Buna ek olarak araştırmanın konusu ve kapsamı detaylı olarak açıklanmaktadır. Saha çalışması sırasında da hangi yöntemin ve ne için kullanıldığı belirtilip ve görüşmeler sırasında ve çalışma sürecinde karşılaşılan sınırlılıklardan bahsedilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde dul kadının dulluk dışında hayatını etkileyen olgulara yer verilmektedir. Evlilik, aile, ataerkillik ve boşanma alanında literatür çalışmaları yapılarak, dulluk konusuna ışık tutan temel olgular olarak ele

alınılmaktadırlar. Bu olguların toplumsal cinsiyet ve patriyarka perspektifinden incelenmeleri yapılmış, feminist bir bakışla kadına yansımaları değerlendirilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise ilk olarak dulluk olgusu genel olarak açıklanmaktadır. Bunun yanı sıra yapılan saha çalışması sonucu, dulluğun kadınlar arasında farklı deneyimlenmesi ortaya konulmaktadır. Son olarak, Gaziantep'te yaşayan 17 dul kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında, dul kadınların sorunları temalaştırılmaktadır. Çalışma, kuramsal çerçevesi içinde görüşmecilerin söylemleri ile değerlendirilmektedir. Görüşülen kadınların 10'u eşinden boşanmış ve 7'sinin de eşi ölmüştür. Sonuç bölümünde yapılan literatür araştırmaları ile saha çalışmalarının verileri analiz edilerek Gaziantep'te patriyarkal ilişkilerin dul kadınları nasıl etkilediği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Dul kadın olgusu kadın çalışmalarında bugüne kadar yeteri kadar yer almamıştır. Bu sebeptendir ki araştırma, dul kadınların sorunlarını gün yüzüne çıkarmak adına ayrı bir öneme sahiptir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Ataerkil toplumlarda kadın ve erkeğin eşit haklara ve şartlara sahip olması kabul edilmeyebilmektedir. Bu nedenle kadın olmak, ataerkil toplumlarda zorken, dul kadın olmak daha da zor olabilmektedir. İkinci sınıf olarak kabul edilen kadının (iş yerlerindeki pozisyon dağılımından ücrete, evdeki sorumluluk paylaşımına kadar her durumda ikincil konumda) dul kalması da toplumun baskı merkezi haline gelmesi için önemli bir etkidir. Toplum için dul kadın bir *tehlike* unsuru haline gelebilmektedir.

Evliliğinde sorunlar olup, evliliğini bitirmek isteyen kadınların boşanma sonrası zorlukları düşünerek vazgeçtikleri durumlarla çok karşılaşılabilir. Kadınlar tarafından maddi ve manevi şiddetin varlığı bile bazen boşanma sonrası baskılardan daha katlanılabilir diye düşünülmektedir. Toplum tarafından dışlanan örnekleri o kadar çok gören kadın, istemedikleri bir evliliği sürdürmeyi kader olarak kabul etmeye yönlendirilmiş olmaktadır.

Kadın, ataerkil toplumun baskısını her durumda hisseder. Ancak bu baskının arttığı yalnız dul kadın hâli, kadınların en çok desteğe ihtiyaç duydukları süreçtir. Toplum, sebep ne olursa olsun boşanmaya genellikle tepkiyle yaklaşır. Boşanmaya karar veren kadının, ön yargılar yüzünden kabahatli olmaktan kurtulması fazlasıyla zordur. Bu aşamada kadın, tüm olumsuz etiketleri taşımak zorunda olduğunu bilir ya da ona öğretilir.

Mutsuz giden bir evliliği bitirmek erkek kadar kadının da hakkı olsa da bu gerçekte pek işlememektedir. Basında sık sık karşılaştığımız boşanma haberlerinde kadın ve ailesi şiddet mağduru durumundadır. Bu tarz haberlerin çokluğu kadınlar üzerinde görünmez bir baskıyı beraberinde getirebilmektedir.

Boşanma dışında eşi ölen kadınlar da toplumun hedefi halindedir. İki grup da dul kadın kategorisinde incelenmiş olup, yaşadıkları deneyimler derinlemesine görüşmelerle ortaya koymaya çalışılmıştır.

Araştırmada dul kadınların toplumda var olma mücadelelerine odaklanılmakla birlikte dul kadınların sorunlarının görünürlüğünü artırmak amaçlanmaktadır. Boşanma ve evlilik gibi olgulara dul kadın perspektifinden bakma fırsatı bulunmuştur. Gaziantep'te yanında erkek olmadan yaşamaya ve toplumda var olmaya çalışan kadınların deneyimleri ve bu kadınların toplumla baş etme stratejilerini anlamaya çalışmak bu tezin amaçları arasındadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaktadır.

1. Dul kadınlar ataerkil toplumlarda neler yaşamaktadır?
2. Bu yaşadıklarının temelleri nelerdir?

Bu çalışmanın, dul kadınların yaşadıkları pratiklere yeteri kadar önem verilmeden hazırlanan sosyal politikaların eksikliklerini fark ettirmek adına literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Boşanma ve evlilik üzerinde yapılan çalışmalara kıyasla boşanma sonrası ve eşin ölümünden sonra dul kadınların tecrübeleri araştırma konusu olarak göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda literatüre farklı bakış açılarını barındıran bir çalışma kazandırmak hedeflenmektedir. Dul kadınların yaşamlarındaki baskı ve sınırlandırmaların görünür kılınması çalışmanın bir başka hedefidir.

1.2.ARAŞTIRMANIN KONUSU ve KAPSAMI

Toplumumuzda çok fazla dul bulunmasına rağmen kadın çalışmaları konularında dulluk kısıtlıdır. Gaziantep'te 2019 yılında eşinden boşanan kadınların sayısı 3.183 (TÜİK, 2019). Çalışmada Gaziantep'te yaşayan eşi ölen ve eşinden boşanan dul kadınların deneyimleri ele alınacaktır. Dul kadının durumunu daha iyi analiz edebilmek için evlilik, boşanma ve ataerkillik gibi olgular üzerinde literatür çalışmaları da yapılmıştır. Bu çalışmanın konusunu belirleyen problemin sorusu: Gaziantep'te yaşayan eşinden boşanarak veya eşi vefat ederek dul kalan kadınlar, ataerkil toplumlarda ne gibi sorunlar yaşamaktadır?

Dul kadınların deneyimleri baz alınarak hazırlanan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın önemi, amacı, konusu, kapsamı, yöntemi

ve sınırlılıkları bulunmaktadır. İkinci bölümde kadının dul oluncaya kadar geçirdiği evreler diyebileceğimiz evlilik, boşanma ve ataerkillik gibi olguların literatür araştırması ortaya konmaktadır. Üçüncü bölümde tezin ana konusuna temel teşkil eden dulluk olgusu, dulluğun algılanışı ve Gaziantep kentinde dulların yaşadıkları sorunlar çalışmanın neticesi ışığında başlıklar haline getirilmiştir. Gaziantep'te yaşayan dul kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla özgül deneyimleri ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise dul kadınların buldukları açılardan deneyimleri baz alınarak evlilik, boşanma, ataerkillik ve dulluk konularına yeni bir bakış açısı getirecek değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal yaşamda dul kadın olmanın zorluklarının ve bu zorluklara geliştirilen stratejilerle güçlenme çabalarının yeterliliği irdelenmektedir. Ataerkinin dul kadın üzerindeki etkileri ortaya konulmaktadır.

Örneklem olarak Gaziantep'te yaşayan 17 dul kadın seçilmiştir. Bu dul kadınlarla yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Dul kadınların gündelik hayat deneyimlerini, ataerkil değerler sistemiyle kurdukları ilişkiler görüşmeler yoluyla anlaşılmaya çalışılmaktadır. Örneklem seçiminde çeşitliliğin fazla olmasına dikkat edilmiştir. Sahadaki hem farklı mahalle ve sosyoekonomik kategorideki kadınlara ulaşmak hem de görüşülen kişi profilini farklılaştırmak amaçlandı.

1.3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma verileri nitel araştırma tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen nitel verilere; "bireyin davranışlarının öznel doğasını ve algısal yapısını ortaya koymak ve bireylerin dünyalarını anlamak için araştırmacının araştırılanla birlikte oluşturduğu bir etkileşim süreci sonunda ulaşılan bir veridir" şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2017). Nitel veri elde edilmek için bir olgunun anlamı ve derinliklerinde yatanlar araştırmada etkili olmaktadır. "Ne kadar değil, nasıl sorusu" odaklı bir araştırma sürecidir. Dolayısıyla burada sahadaki verilerin kendi kuramsal çerçevesini inşa ettiğini (grounded theory) söyleyebiliriz.

Nitel yöntem kullanıldığı için çalışma başladığında bir hipotez kurulmamıştır. Araştırma esnek bir planla, araştırmacı ile araştırması ile bir bütün olarak, araştırmacının mesafesiz bir duruşla empati kurarak duyarlılıklarla içsel olanı bulma

çabasının içermeindedir. Dolayısıyla araştırmanın kuramsal çerçevesi ve sorular alanda şekillenmektedir.

“Olguları keşfetmenin ötesinde farklı bir yol izlemesi gereken araştırmacı, veriyi oluşturma, çözümleme, değerlendirme aşamalarında da kesin hatları, kuralları başından belirlenmiş bir hipotez tespit etme süreci değil, araştırılanla birlikte aktif bir rol oynayacağı, kendisinin de bizzat dâhil olacağı araştırmanın akışı içinde, var oluşunu deneyimler”(Kümbetoğlu, 2017: 46).

Feminist yaklaşımla kadınların günlük yaşam deneyimleri anlanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Politik, ekonomik, sosyal ve özel alanlarda kadınların karşılaştıkları çelişkiler, ayrımcılık ve eşitisizliklerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Feminist teoride araştırmacının duruşu verilerin toplanmasında ve kadınların anlaşılmasında önemlidir. Feminist yöntemin en temel prensibi yönlendirme olmadan çalışmalarda bulunulmasıdır. Bununla birlikte empati, duyuğu ve deneyim paylaşımının, etkileşim ve yakın denebilecek ilişkiler kurmanın da feminist yöntemin en belirgin özelliği olduğu vurgulanır. Sadece var olanı ortaya koymak değil aynı zamanda kişilerin hayat kalitesini yükseltmek adına gerekli geliştirici, dönüştürücü ve güçlendirici işlevle ihtiyaçların belirlenmesi rolünü de üstlenmektedir (Kümbetoğlu, 2017:53-55).

Genellikle sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan nitel araştırma yönteminin amacı, gündelik hayatta görünmeyen görünürlük kılma, dikkate alınmayan, derinlerde bulunanı, dile getirilmeyeni anlamlandırmaya çalışmaktır (Bal, 2016). Amaca ulaşmak için genellikle gözlem ve derinlemesine görüşme tekniklerine ağırlık verilerek betimlemeler yapılmaktadır. Özellikle dullukla ilgili bir çalışmada güven duyma ve alanın daha iyi tanınması için bunlar zaruridir.

Araştırma, iki basamakta gerçekteşmektedir: Literatür değerlendirmeleri ve vaka incelemeleri. Literatür incelemelerinde evlilik, boşanma, ataerkillik, dulluk ve dul kadınların problemlerini içeren taramalar yapılmıştır. Vaka incelemelerinde dul kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmaya başlamadan önce görüşmecilere gerekli bilgiler aktarılıp, bilgilerinin gizli kalacağı taahhüdü verilip, izin alınmıştır. Yapılan saha çalışması sırasında yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler yardımıyla görüşmecilerin bakış açıları, deneyimleri ve düşüncelerine ulaşılmıştır. Görüşmelerde açık uçlu sorunların olması, kadınlara sorulmayan bir konuda da bilgi

vermeleri sonucunda araştırmaya avantaj sağlamıştır. Görüşmelerin süresi 1 ile 2 saat arasında olup, her görüşmeci ile en az iki kez görüşülmüştür. Görüşmelerin bir kısmında ses kaydı ile mülakatlar yapılmıştır. Araştırmada yer alan dul kadınların büyük çoğunluğu ses kaydı alınmasını kabul etmemiştir. Görüşmelerde kadınların ses kayıtlarının, onlara sorun çıkarabilecekleri kaygıları nedeniyle konuşmalar ivedilikle not tutulmuştur. Görüşmelerde kadınlara yarı yapılandırılmış sorularla eşini kaybettikten veya boşandıktan sonra hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu ve toplumun yaklaşımları sorulmuştur. Mülakat sonunda ses kayıtları ve notlar dijital ortamda düzenlenip, analizi yapılmıştır.

Çalışmanın örnekleme belirlenirken rastlantısal olmayan kartopu - zincir örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Gaziantep'te yaşayan dul kadınlar oluşturmaktadır. Gaziantep'te yaşayan bir dul kadın belirlenmiştir. İlk görüşme yapılan kadını, görüşmeye ikna konusunda zorluk yaşanmayacağı, çalışmayı bilen araştırmacının çevresindeki dul kadınlardan tercih edilmiştir. Bu dul kadınla yapılan görüşmelerin devamında önereceği dul kadınlarla görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir. Diğer görüşmecilerde başka dul kadınlara yönlendirmiştir. Bu şekilde referanslarla zincirleme ulaşılan görüşmecilerin sayısı artmıştır. Bu tekniğin tercih edilmesinde kadınların medeni durumları ve yaşadıklarını sorunları konuşma konusundaki tedirginlikleri etken olmuştur. Bu teknikle kaynakların (referans kadınlar) yardımı ile araştırmanın olası bir sınırlılığı olan görüşmecileri ikna sorununa çözüm bulunmuştur. Çalışmada 10'u boşanmış, 7'sinin ise eşi ölmüş toplam 17 dul kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kadınlara, izin alınarak 26 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular sorulmuştur. Alan araştırması cevaplar daha çok benzerlik göstermeye ve yeni gelen veriler öncekileri teyit eder, tekrarlar duruma gelince durduruldu. Görüşmelerin tamamı 7 aylık bir sürede tamamlanmıştır. Görüşmelere Mart 2019'da başlayıp Eylül 2019 sonunda bitirildi.

Çalışmada elde edilen bilgiler, yorumlayıcı-betimleyici analiz tekniğiyle değerlendirilmiştir. Mülakatta verilen soruların cevapları karşılaştırılarak, ortak temalar, farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Söylenenlerin ardında yatanları, ayrıntılarda saklı bulunan anlamı gün yüzüne çıkarmak amaçlanmıştır. Görüşmecilerin yanıtları sınıflandırılıp belli başlıklar altında çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırmaya

katılanların kimliklerinin güvenliği için kısaltılmış kod isimler kullanılmıştır. Kadınlar için kullanılan kod isimler G1'den başlayıp G17'e kadar devam etmektedir.

1.4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma yapmaya başlamadan önce Gaziantep'te yaşayan eşinden boşanan veya eşi ölen daha fazla sayıda kadınla görüşme yapılması planlanmaktaydı. Ancak dul sıfatının barındırdığı negatif önyargılar nedeniyle kadınlar içine kapanık ve konuşmaktan çekinir bir tutum sergilediler. Soruların mahrem konuları barındırdığını söylenip, anlatmaları halinde yanlış değerlendirilebileceklerini düşünüyorlardı. Bu nedenle birçok dul kadın görüşmeyi kabul etmedi. Kabul edenlerin bir büyük çoğunluğu da ses kaydı alınmasına izin vermedi. Ses kaydı olmadan görüşülenlerle kısaltmalar kullanılıp, notlar alınarak veriler elde edildi. Özel hayatlarının bilimsel bir veri olmalarının onlar için sorun olacağı endişesiyle kısa cevaplar vererek görüşmeye başlanmıştır. Ancak araştırmacının da bir kadın olarak onların sorunlarını önemseydiğini düşündükleri anda kendilerini açmaya ve detaylı olarak yaşadıklarını anlatmaya başladılar. Görüşmecilerin deneyimlerini eksiksiz ve detaylı olarak anlatması adına araştırmacıya güven duymanın önemli olduğu ortaya çıktı.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. EVLİLİK ve AİLE

Toplumların sürekliliğini ve yeniden üretimini sağlayan aile, evlilik yoluyla kurularak ataerkiye alan oluşturmaktadır. Ailede ataerkiyi temsil eden erkekler, evlilik yoluyla kadınlar üzerinde baskı kurarak, eşitsiz bir ilişki geliştirmektedirler. Günümüzde evlilikler kadın adına gereğinden fazla anlamlar atfedilen bir kurum haline gelmektedir.

“Toplumun kadına hazırladığı yazgı genel olarak, evlilikdir. Bugün bile kadınların çoğu evlidir, evlenip ayrılmış ya da dul kalmıştır, evlenmeye hazırlanmakta ya da evlenemediği için dertlenmektedir. Bekâr kadın ister bundan yoksun kalmış, ister başkaldırmış ya da aldırmamış olsun, hep evlilik kurumuna göre belirlenir” (Beauvoir, 2010).

2.1.1. Evlilik ve Toplumsal Temeli

Ataerki toplum, kadının varoluşunu tamamlaması için evliliği ön koşul olarak görmektedir. Bu nedenle evlilik, kadının hayatını şekillendiren en önemli tecrübedir. Kadınlar sınıflandırılırken evlilik ölçek kabul edilip evlenmemiş, evde kalmış, evli, kuma ve dul grupları oluşturulmaktadır. Ancak aynı durumlara sahip olan erkekler için aynı sıfatlar kullanılmamaktadır. Kadın bahsettiğimiz *öteki* sıfatları (evlilik dışındaki) ile sınıflandırılıp dışlanmamak için en doğru yolun evlilik olduğuna kendini inandırarak, evliliği tercih etmektedir. Bazı durumlarda evlilik, ailelerin ve toplumun isteği olsun diye gerçekleşen bir mecburiyet hâli olabilmektedir. Gönüllüğün olmadığı bir karar alma süreci ortaya çıkabilmektedir.

Yıldırım(2017), evliliği sebeplerine bağlı dört gruba ayırmaktadır. Bunların ilki *zoraki evlilik*; küçük yaşta aileler tarafından zorla evlendirilenler, ikincisi *bir kaçış planı olarak evlilik*; kızların mutsuz aile ortamından kurtulmak için yaptıkları evlilikler, üçüncüsü *ihtiyaçtan evlilik*; yaşam standartlarını yükseltmek için yapılan evlilikler, son olarak *aşk evlilikleridir*.

Hangi sebeple olursa olsun evlilik, eşitsiz toplumsal cinsiyet anlayışını ve sınıfsal ilişkileri barındıran gizli bir baskıyla ortaya çıkabilmektedir. Geleneksel olarak eğitimini belli bir seviyede tamamlayan ve askerliğini yapan bir erkek artık evlilik için yeterli olgunlukta görülüp, onun için yaş farkı çok dikkate alınmadan bir eş adayı arayışına girilmektedir. Özellikle zoraki evliliklerde çocuk gelin vakaları da yaşanmaktadır. Geleneksel patriyarkal toplumlarda yaşı ne olursa olsun kadının bir erkekle hayatını devam ettirmesi uygun görülmektedir (Yıldırım, 2017:43-44). Ailede sorumlukların eşit dağıtılmadığı ataerkil toplumlarda, kadınların çocuk yaşta evlendirilmeleri bir tür istismara neden olmaktadır.

Severek evlendiğini söyleyen bir kadın dâhi görünmez bir baskının varlığından habersiz böyle bir kararı alabilmektedir. Çünkü kadın evlenmemeyi tercih edecek olursa çevresinden gelecek tepki ve olumsuz yaklaşımları bildiği için kaçınılmaz sonun en iyisinin arayışına girmektedir. Evlenmeme tercihinine, ilk ailesi karşı çıkabilmektedir. Arkasından ayrı bir evde yaşamak isteğine akrabalarından komşularına, arkadaşlarına varıncaya kadar farklı kesimlerden herkes tepki gösterebilmektedir. Zaten bekâr bir kadın olması ev bulmasının önünde en büyük engeldir. Bekâr, yalnız bir kadın toplum düzenine tehdit olarak görülüp iftiralarla yıldırılmaya çalışılmaktadır. Sonu taciz, şiddet bazen ölümle sonuçlanan hikâyelere konu olmaları günümüzde oldukça fazladır. Lakin erkekler evlenmemeyi tercih edince aynı tepkilerle karşılaşmamaktadırlar. Evlenmeyen kadınların yaşadıklarına şahit olup, aynı zamanda kadınların evlenmemeyi seçmelerini beklemenin ne kadar özgür bir tercih olduğunu değerlendirmek gerekir. Evlenmeden yaşayan olumlu örneklerin son derece sınırlı oluşu bir kadına evlenmekten başka çare bırakmamaktadır. Tabii ki bu karar özgür bir seçim olmamaktadır. Özgürlük, tercihlerden hangisi seçilirse seçilsin eşit bir yaklaşımla gerçekleşmemektedir. Kadın da baskılara maruz kalmamak ve toplumda saygın bir konuma gelmek için başka yol olmadığını bilerek evliliği tercih eder (Soysal, 2016:30-32). Özgürlük kılıfında

sunulan tercihler, kadına dayatılan alternatif hayatlardır. Bu durumda kadında ataerkil toplumda stratejik olacak yolu, yani evliliği tercih etmektedir.

Simone de Beauvoir, evliliği genç kadının babası ve kadının evleneceği erkek arasında bir sözleşme olarak ifade eder. Genç kadının geçimini sağlaması ve var oluşunu tamamlaması için tek yolun, evlilik olarak görüldüğünü belirtir. Evli kadının en önemli yükümlülükleri; eşinin cinsel isteklerini karşılamak, toplumun devamı için çocuk doğurmak ve ev işlerini yerini getirmektir. Bunlar kadına evliliğin getirdiği zorunluluklar olarak dikte edilmektedir. Başka alternatiflerin varlığından bahsetmek bile yanlış kabul edilir (Beauvoir, 2010:13). Bu durumda evlilik, kadınları baskı altında tutmak için kullanılan araçlardan biri olabilmektedir.

Genç kadının baskıcı bir aile ortamında olması ve baskıdan kurtulmanın tek yolunun evlilik olarak sunulması, kadına evlenmekten başka çare bırakmamaktadır. Kadın, şiddet ve baskıdan kurtulmak için özgürlüğün yolunu evlilikten başka yerde bulamamaktadır. Yalnız bir kadın olarak ayrı bir eve çıkma isteğini dile getirmeye bile cesaret edememektedir. Kadına baba evinden kurtulmanın tek meşru yolunun, evlilik olduğu gösterilir (Yıldırım, 2017:50). Genç kadın aynı zamanda yetişkin birey olup, toplumda evli bir kadın olarak saygınlık göreceği düşüncesi de onu evliliğe yöneltmektedir. Böylece özgürlük arayışında eril tahakküm babadan kocaya geçmektedir. Baskı ortamında verilen evlilik kararı büyük bir bağımsızlık bedeli (mutsuz evlilik) ödetebilmektedir.

Kadının evlilikten bağımsız olarak var olamadığı toplumlarda, yüksek eğitimin kadının saygınlığı için yeterli olmadığını gösteren çok örnekten bahsedilmektedir. Bu bağlamda White, evlenmemiş 40 yaşında profesör kadının, onun evli lise mezunu kuzeninden daha az saygınlığa sahip olduğu ve daha az dinlendiği örneğini verir (White, 2015: 73). Ataerkil sistemde kabul edilmenin ön koşulu kadın için evlenmektir. Saygı ve statü kazanmak için kadın, kendine uygun olmayan biriyle evlenmeye yönlendirilebilmektedir.

2.1.2. Ataerkil Ailede Kadının Konumu ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Evlilik kavramını ele almadan evvel kadının öncelikli yerinin, toplum tarafından aile olarak belirlendiğini belirtmek gerekir. Evlilik, ataerkil toplumlarda kadının konumunu belirleyen en önemli etkidir. Toplamların temel yapı taşı olarak

görülen aileler, evlilik yoluyla kurulabilmektedir. Ailedeki bireylerin rolleri de toplumsal cinsiyet temelli eşitsiz bir anlayışla belirlenmektedir. Evlilik, kadın ve erkek için farklı anlamlar ifade etmektedir. Kadın evlenince önce erkeğin soyadını alarak yola çıkar. Erkeğin yaşadığı yer onlar için öncelikli yaşam alanıdır. Bundan sonra kadının asli görevi çocuk doğurmaktır. Çocuk sahibi olmayı da kendi özgür seçimleriyle değil evliliğin bir gereği olarak yerine getirmesi beklenir. Çocuk bakımına ek olarak ev içi işleri de kadının sorumluluğundadır. Kadın, evliliği erkek kadar eşit şartlarda yaşamamaktadır. Evlilik kadınları dezavantajlı bir konuma getiren bir olgu olarak kabul edilmektedir. Evlilik için harcanan emeğin çoğu kadınlara aittir. Erkeklerin ev işlerini yapmak istemedikleri değil, yapamayacakları düşünülür. Sadece kadının ev işlerini yapabilecek kabiliyete sahip olduğu öğretildiğinden, kadın ev işlerini kendinden başka kimsenin yapamayacağı düşünülmektedir. Evli olmayan ve evde eşi bulunmayan bir erkek her türlü ev işi için annesinden ya da başka bir kadından yardım almayı tercih eder. Erkekler böylelikle durumu iyi değerlendirip kadınların ev içi emeklerini kullanmaktadırlar. Çünkü evlenene kadar annesi ve evdeki kız kardeşleri ona hizmet etmiştir. Bundan sonra da bu görevin eşine geçtiğini düşünür. (White, 2015:67). Bunun nedenin geleneksel ataerkil toplumlarda ev işleri ile kadınların eşleştirilmiş durumda olmasıdır. Aksi takdirde ev işlerine yardım eden erkeklerin kendilerince tanımladıkları *erkekliklerine* zarar geleceği korkuları da vardır.

Geleneksel toplumlarda *ailenin reisi* hemen hemen her zaman erkek olarak kabul edilip, kadınların üzerinde bir egemenlik kurma çabası vardır. “Kadın her zaman kontrol altında tutulmalı anlayışı” ataerkil sistemin temelini oluşturur. Evlilikte kadının erkekle eşit konuma gelme çabası günümüzde yeterli düzeyde değildir. Toplum, evlilikte kadının rolünü toplumsal cinsiyet bağlamında eşitsiz bir şekilde belirlemektedir. Erkek fiili olarak evliliğin iktidarı olarak konumlandırılır. Kullanılan atasözleri dâhi eril hegemonyayı tasdikler niteliktedir. “Yuvayı dışı kuş yapar” sözü ailenin kurulması ve devamı için gerekli sorumlulukların kadına verildiğini işaret etmektedir. Kadınların hiç sorgulamadan tam bir teslimiyetle görevlerini yerine getirmeleri beklenmektedir. Yuvayı yapma görevi kadına verilse de yuvanın sahibi (evin direği yani ayakta tutan erkek) erkek olarak görülür ve söz sahibi erkektir. Patriyarkal toplumlarda aile reisi olmak için kadın asla yeterliliğe

sahip olamaz anlayışı hâkimdir (Yıldırım, 2017). Bu yeterliliği belirleyen yine erkek egemen toplumdaki erkeklerdir. Geleneksel ataerkil toplumlarda evlilik içi ve dışı iktidar sahibi olma gerekliliği ve hakkı erkeklere tanınmaktadır.

Evlilik öncesi erkek ve kadının birbirini tanımasına çok fazla izin verilmemesi, uygun olmayan çiftlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü evliliğin toplumdaki tanımı iletişim, paylaşım ve uyum değil adaletsiz görev, sorumluklar ve işbölümünü içermektedir. Bu nedenle çiftlere yüklenen roller yerine getirilmediğinde, farklı sorunlar olabilmektedir. Örneğin kadının çocuk doğurmak istememesi veya erkeğin çalışmaması boşanma için geçerli bir sebep olmaktadır (White, 2015: 72). Evlilik gibi, nasıl evlenileceği, nerede yaşanacağı, neler alınacağı gibi evlilik öncesi süreçleri de kadın ve erkeğin eşit kararlar verdiği süreçler değildir. Ataerkil toplumlarda kurulan ailelerin çoğunda kadın, söz hakkını evlilikte hiçbir aşamada kullanamamaktadır. Çünkü ataerkil toplumlarda ve ailelerde kadının söz hakkı olmadığı düşünülür.

Kadına eşitlikçi yaklaşan liberal ve radikal feminist teorilerde evliliğin, kadını maddi açıdan erkeğe tabi duruma getirmeyi hedeflediği savunmaktadır. Ekonomik olarak zayıf durumda tutulmaya çalışılan kadın, muhtaçlığı nedeniyle sömürülen taraf olmaktan kurtulamamaktadır. Ataerkil kültürel değerlerde sömürünün devamına neden olmaktadır (Ünal, 2016 : 10).

White'a göre evlilik, ailelerin devamlılığının sağlanması için kadınların erkek çocuk doğurduğu ve baktığı bir ilişki şeklidir. Bu tür aileler geleneksel ataerkil aile tipi olarak tanımlanmaktadır. Bu ailelerdeki tüm erkeklerin kadınlar üzerinde kontrol ve baskı hakkına sahip olduğu düşünür ve bu şekilde davranılır (White, 2015 : 64). Kadınlara, “ailedeki erkeklere her konuda boyun eğerek ve onlara itiraz etmeden verilen sorumluklarını yerine getirmekten başka çaresi olmadığı” öğretilmektedir. Bir süre sonra kadınlar, gizil bir baskıyla ataerkil değerleri kabullenmek durumunda kalabilmektedir. Yani alternatif bir yaşamın olmadığını düşünen kadın, bu durumu benimseyip, içselleştirebilmektedir.

2.1.3. Feminist Kuramların Aileye Yaklaşımları

Aralarında bazı farklar olmakla birlikte, bütün feminist yaklaşımlar genelde ailenin ataerkil bir düzeni barındırdığını savunmaktadırlar. Ailenin görevinin patriyarkayı yeniden üretmek olduğu düşünülür. Çocukların bakımından evdeki işlere kadar ailenin tüm sorumlulukları kadındadır. Kadınların ev dışı işlerde çalışmaya başlaması bu eşitsiz şartları olumlu anlamda değiştirmemektedir. Kadın artık hem kamusal alanda hem de özel alanda sorumluluklar alarak iki kez sömürülmektedir (Kasapoğlu vd., 2012).

Eşitsiz toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaklardan kuşaklara öğretilerek aktarılması, kadınların aile içindeki durumunun eşitlenme ihtimalini düşürmektedir. Fakat bu değiştirilemeyecek bir durum da değildir. Feministlerde bu durumu farklı açılardan değerlendirmektedir.

2.1.3.1. Radikal Feminizm

Radikal feministler, kadınların toplu olarak erkekler tarafından baskı altına alındıklarına odaklanır. Bu düşünce biçimini savunanlar, ataerkilliğin bir kültür sonucu ortaya çıktığını ileri sürerler. Kadınların, kültür aracılığıyla aktarılan roller sebebiyle ikincil sınıf muamele gördüğünü savunmaktadırlar. Ataerkillik, farklı toplumlarda farklı şekillerde kendini gösterse de ortak özelliği kadına hükmeden bir anlayışa sahip olmasıdır. Radikal feministler kadınlara yapılan baskının en büyük aracı olarak aileyi görmektedirler. Radikal feminizmin öncülerinden Christina Delphy ve Simone de Beauvoir de patriyarkanın güçlenmesinde aileyi mesul tutmaktadır. Kadınların aile içindeki kullanımları (ev işi, çocuk bakımı, beden kullanımı...) patriyarkayı besler niteliktedir. Savlarının temelinde ataerkinin yok olması gerekliliği bulunmaktadır (Kasapoğlu vd., 2012 :18). Böylece ataerki ile içi içe geçmiş aile kurumu da etkilenebilecektir.

Firestone, ailede kadının doğurganlık özelliğine sahip olmasının, onu dezavantajlı hale getirdiğini düşünmektedir. Çok sancılı doğum, emzirme ve çocuğun bakımı gibi süreçlerin kadını erkeğe bağımlı hale getirdiği kanısındadır. Genel olarak erkekler doğum sürecinde olmadıkları gibi sonrasında çocuk yetiştirmede de kadına destek olmamakta ve ailede eşitsiz iş paylaşımı ortaya

çıkılmaktadır. Toplum, çocuk bakımından ve ev işlerinden sadece kadını sorumlu tutan öğretilerin devamlılığı sağlanmaya çalışılarak, ataerkiyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ailenin kadına çok zarar verdiği düşüncesi bulunmaktadır (Firestone, 1993).

Millet’de, ailenin üreme ve toplumsallaştırma fonksiyonun bulunduğunu belirtmektedir. Ataerkillik üzerinde köklü bir değişiklik olmadan (ya da ataerkinin yok olması) ailede kadının üzerindeki baskıların azalmayacağını savunmaktadır. Kadına ailede cinsel rol, çocuk bakımı ve ev işleri gibi görevler yüklenirken insani diğer tüm gereksinimler (ilgi, istek, kendini geliştirme gibi...) erkeğe ait olarak belirlenmiştir. Erkeğin gelirinin fazla olması kadını ailede zayıf düşürmektedir. Millet’e göre kürtajın yasaklanması, bekâret tutumu, doğum kontrolünün yetersizliği kadın bedenini kısıtlandırıran durumlardandır. Ailede cinsel radikal değişimlerin olması gerekliliğine önem vermektedir (Millet, 2011).

2.1.3.2. Liberal Feminizm

Liberal feministler, kadının erkekle eşitliğini ve kadınların özgürlüğünü temel alırlar. Eşitliği çalışma hayatında, aile hayatında ve sosyal hayatta olmak üzere her alanda talep etmektedirler. Eşit fırsatlar (iş, eğitim...) sağlanarak, eşit işe eşit ücretle kadının konumunun değişeceğini savunurlar (Kasapoğlu vd., 2012: 19). Kadınlarla erkeklerin eşit akıl yetisine sahip olduğu düşüncesiyle ailede ve kamusal alanda eşit hakların kadına sağlanmasına vurgu yapılmaktadır.

Kadınların çocuk bakımının tek sorumlusu olarak belirlenmesini eşitsizliği ortaya çıkaran diğer bir etken olarak görmekteler. Çocuk bakım görevi kadınları düşük ücretli ve yarı zamanlı işlere mecbur bırakmaktadır. Liberal feministin öncülerinden Mary Wollstonecraft’ın “Kadın Hakları Gerekçendirilmesi” metninde aileyi kadının hapisanesi ve kadını da ayrıca bir köle olarak tanımlamaktadır. Ailede kadının yalnızca ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenmeden, aklını kullanarak kocasına bağımlı olmaktan kurtulması ve saygınlığını kazanması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Wollstonecraft, 2007).

2.1.3.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feministler marksizm ve radikal feminizmi birleştirip, toplumsal cinsiyetin kadına etkilerini ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Modern olarak tanımlanan toplumlarda kapitalizm ve ataerkilliğın birbirlerini güçlü bir şekilde besleyerek kadınların ezilmelerine neden olduklarını düşünmektedirler. Kapitalizm kadının yerini özel alan olan aile olarak, erkeğinkini de kamusal alan olarak belirlemektedir. Aileyi ve aileye dair her şeyi politik boyutlarda açıklamaya çalışır. Bu yaklaşımı savunanlar, kapitalizmin kadınları özgürlük kılıfına büründürdüğü kanısındadırlar. Siyasal alan olarak ele alınan ailede, erkeğın egemenliğine müdahalenin yolunun açılması gerektiğini savunurlar (Kasapoğlu vd., 2012 :18). Kadın, aile yoluyla mali olarak erkeğe bağımlı hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Sosyalist feminizmin savunucularından Hartmann, ataerki ile kapitalizmin iç içe geçmiş iki düzen oldukları kanısındadır (Hartmann, 2006). Eril tahakküme ve sınıf sömürüsüne ana ölçütleriyle aynı mesafede yaklaşarak analiz etmeye çalışmaktadırlar.

2.2. ATAERKİLLİK

2.2.1. Ataerkillik Kavramı

Ataerki, kadınların erkeklerin baskısı altında olduğunu ifade eden genel bir terim olarak ele alınmaktadır. Ataerki, patriyarka (patriyarşı), eril tahakküm, erkek egemenliği, kadınların ezilmesi kavramları birbiri yerine kullanılmaktadır. Kadınların madun ve tabi olmaları da ataerki kavramı içinde değerlendirilmektedir (Hırata vd., 2015). Erkeklerin yararlarına göre oluşan toplum yapısı ve düzeni kadını ikincil pozisyona yerleştirmektedir.

Ataerkinin temelini iki cinsiyetin kutuplaştırılması oluşurmaktadır. Bourdieu (2015) da eril ve dişil kavramlarının bölünüp, birbirine zıt bir hâl almasında, kadın ve erkek için belirlenen görevlerin etkisi ile toplum tarafından kurulduğunu savunur. Eşyalarda “iyi-kötü, uzun-kısa, alt-üst, kuru-nemli” gibi ayrımlar yapılabildiği gibi insanlar arasında da “kadın ve erkek” olarak ayırımı gidilmektedir. Sonunda bu durum herkes tarafından doğal olarak kabul görülebilmektedir.

“Bu deneyim sosyal dünyayı ve keyfi bölümlerini kavratır, en başta da cinsler arasında doğalmış, aşıkârmışçasına inşa edilen bölünmeyi; böylelikle de meşruiyetin tam anlamıyla tanınmasını ihtiva eder” (Bourdieu, 2015:21).

Böylelikle erkekler güçlü olduklarını kabul ettirme gayretine girmezler. Bunun nedeni toplumun erkek için bu görevi yerine getiriyor olmasıdır. Toplumsal cinsiyet temelli rol dağıtımını insanların bilinçaltına sembolik olarak yerleşmektedir. Bourdieu bu duruma “sembolik güç” demektedir.

“Hükmedilenler, tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategorilerle bakarlar, bu da kategorilerin doğalmış gibi görünmelerine yol açar. Bu onları sistematik bir şekilde kendi kendini değersizleştirmeye, hatta aşağılamaya götürebilir” (Bourdieu, 2015:50).

1970 ve 1990 yıllarına denk gelen 1. ve 2. Dalga Erkek Hareketleri olarak adlandırılan dönemlerde partiyarka yalnızca kadını değil, güçsüz olarak belirlediği erkeğin üzerinde de baskı kurmak istemektedir. Bu süreçte ataerkil sistemde tüm kadınlara ek olarak belli bir grup erkek de egemenlik altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu durum “hegemonik erkeklik” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sancar, 200 : 28). Özetle patriyarşi tüm kadınlara hâkimiyet kurmak ister lakin bazı erkekleri de sınıflandırarak kadınlarla beraber tahakküm altına almaya çalışmaktadır.

“Hegemonik erkeklik, en genel anlamıyla, iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesine işaret eden bir kavram olarak tartışmaların merkezine oturdu. Hegemonik erkeklik izinin aranacağı genel harita aşağı yukarı şöyle çizildi: Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçüde dindar, spor dallarından en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik” (Sancar, 2009:30).

Hegemonik erkeklik televizyonda, ders kitaplarında, basılı mecralarda uzun yıllardır bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bahsi geçen kitle iletişim araçlarında kullanılan resimlerde kadınlar anne görevi ile yemek, temizlik ve hizmet yaparken erkekler baba rolleri ile masa başında telefon ile konuşan, bir şeyler okuyan bir hâldedir. Küçük yaşlarda gördüklerinden etkilenen çocuklar, kadın ve erkeğin görev dağılımının bu şekilde olması gerekliliği bilinciyle yetişmektedir (Kancı, 2008). Böyle kurulan düzen ataerkinin güçlenmesine neden olmaktadır.

Walby (2016:39) de ataerkilliği; “[e]rkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınların ezildiği ve sömürüldüğü toplumsal yapılar sistemi” olarak tanımlar. İlk önceleri ailedeki baba hâkimiyeti olarak tanımlanan ataerkillik,

günümüzde erkeklerin kamusal ve özel alanda kadınlar üzerinde tahakkümü şeklinde genel bir anlam ifade etmektedir.

Tüm kavramlarda olduğu gibi süregelen zaman içinde ataerkillik kavramı da değişime uğramış ancak özünde (eril tahakküm) bir değişiklik olmamıştır. Kadınların konumu ataerkillikle özel alan yani ev içi olarak belirlenirken erkekler için de bu konum kamusal alan olarak belirlenir. Her iki alanda da erkek iktidar durumdadır.

Bourdieu da (2015:31) erkeklerin kendilerini kamusal alanın hâkimi olarak gördüklerini, kamusal alanda kadınlara asla yer vermek istemediklerini düşünür. Kamusal alan, kadının yaklaşmaması gereken bir yer olarak görülür. Kadın “ bir şeyler bilmeyen, başı öne eğik yürüyen bir insan” olarak ifade edilir. Erkekler, kadının bilmeme halinin erkeğin faydasına olacağına inanmaktadır.

Walby(2016), patriyarkanın birbiriyle ilintili altı yapının bir araya gelerek güçlendiği düşüncesini savunur. Bu yapıları şöyle sıralar: Üretim tarzı, ücretli emek, kültürel yapılar, cinsellik, devlet ve erkek şiddeti. Üretim tarzından kastettiği özellikle kadınların evde yaptıkları işlerin (ev temizliği, çocuk ve yaşlı bakımı...) kocalarının veya evdeki diğer erkeklerin el konulması durumudur. Ücretli emek olarak, kadınların düşük vasıf ve düşük ücretli işlere (ucuz iş gücü kaynağı) mahkûm etmeye çalışmaktır. Patriyarka kadınları belli kalıplara yerleştirmeye çalışırken eğitimden, basına ve hatta dine kadar bir çok alanda kurumlardan destek alır. Cinsellikte kadınlar zorunlu kurullarla bedeni kullanılan bir nesne haline getirilir. Devlet de uyguladığı politikalarda kapitalist ve eril çıkarlar doğrultusunda kararlar almaktadır. Erkek şiddeti ise kendi içinde farklılıklar gösterecek (taciz, dayak, tecavüz, cinayet...) kadar yoğun yaşanan bir olgudur. Bu altı unsur kadınları dezavantajlı duruma getiren patriyarkal sistemin temel bileşenleridir.

2.2.2. Ataerkinin Kadına Yansıması

Kadının ev içindeki emeği sadece evlilik sonrası kocası tarafından değil evlenmeden önce babası ve erkek kardeşleri tarafından da sömürülmektedir. Eril tahakküm, erkekten yine bir başka erkeğe miras bırakılarak devamlılığını sağlamaktadır. Kadınların, özgürlüklerini tam anlamıyla elinde bulunduramayan bir cins olarak, hayatlarını yaşamaları beklenmektedir. Özgürlüğünün en çok kısıtlandığı alan olan aile, kadının en çok sömürüye maruz kaldığı kurumdur. Öncelikli olarak

kadının ev içi emeği ücretsiz olarak elinden alınmaktadır. Eve hapsedilen kadının ev içi emeği bir üretim olarak ele alınmaktadır. Mies bu durumu şöyle ifade eder:

“Kapitalist ataerkinin ekonomi politığının teorik olarak kavranması, ilk kez kapitalist sistemde ev işinin rolünün tahlil edilmesiyle gerçekleşti. Bu hareket 1980’lerde başlamıştı. Kadınların evde ücretsiz yaptığı bakım ve beslenme işlerinin yalnızca erkeklerin ücretlerini değil, aynı zamanda sermaye birikimini de sübvansede ettiği açığa çıkmıştı. Üstelik *evkadınlaştırma* adını verdiğimiz süreçte, kadınlar ev kadını olarak tanımlanarak, yalnızca evdeki ücretsiz çalışması GSYİH dışında bırakmakla, görünmez kılınmakla ve *doğallaştırmakla*-yani *bedava malmuamelesi* görmekle kalmıyorlardı. Aynı zamanda, kadının ücretli çalışması da sözde aileyi geçindiren kişi olan kocanın çalışmasını tamamlayıcı bir çalışma olarak görülüyor ve böylelikle değersizleştiriliyordu. Kadının anne, eş ve ev kadını yapılması, insan emeğinin yüzde ellisini bedava bir kaynak olarak tanımlamaya yarayan bir hileydi. Bu bedava kaynak kadın emeğiydi” (Mies, 2012 :12).

Walby de (2016) ataerkinin bileşenlerinden biri olarak bahsettiği ev içi üretimi, farklı feminist yaklaşımlarla açıklamaya çalışmaktadır. Radikal feministlerin ortak paydalarının, kadınların ev içinde erkekler tarafından sömürülmeleri olduğunu belirtir. Liberal feministler, kadınla erkeğin evdeki görev paylaşımındaki eşitsizliklerin varlığını kabul etmekte. Marksist feministler ise ailede kadının ezilmesine vurgu yapar. Sonuç olarak tüm feministler, eril anlayışla tanımlanan rollerin cinsiyet ayrımcılığına neden olduğunda birleşirler. Kadınlara bu olumsuz durumları yaratan cinsiyetleri değil, toplumsal cinsiyet (*gender*) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında bakıldığında ataerkin ailelerde ev içi işlerin (yemek, temizlik, aile bireylerinin bakımı, vb.) kadınla özdeşleştirildiği görülmektedir. Yoğun emek gerektiren bu işler *kadın işi* olarak kodlanmaktadır. Kadın ve erkek arasında ev içinde keskin sınırları olan bir iş bölümü vardır. Kadın, ev dışında kamusal alanda görev yapsa bile, ev işinin asıl sorumluluğunun kadında olduğu anlayışı değişmemektedir. Bunun nedeni, kadınların görevlerinin ev işi olduğunun, geçmişten beri öğretilen değişmez bir kural olarak kabul edilmesi ve bunun içselleştirilmesidir. Kadınların ancak eşleri maddi sıkıntı veya sağlık problemi yaşadığı durumlarda aileyi zor durumdan kurtarmak amacıyla çalışması kabul görmektedir. Kadın her durumda bir meslek sahibi olup iyi pozisyonlarda görev yapsa da eve gelince esas görevi olarak görülen ev işleri için *ikinci mesai* yapabilmektedir. Arlie Hochschild, ikinci mesaiyi (vardiya) kadınların evdeki

durumunu daha anlaşılır kılmak için kullanmaktadır (akt.Başakvd., 2013). Kadın ve erkeğin aynı anda kamusal alanda çalışması durumunda dâhi ev içi işleri kadınların vazifesi olmaya devam etmektedir. İşten gelen kadın yemek, temizlik ve çocuk bakımıyla ilgilenirken, erkekler dinlenebilmektedir. Bu sırada çocukların ve ev aletlerinin sesinden rahatsız olan erkekler, kadınlara kendilerini rahatsız ettikleri için kızabilmektedirler. Toplumda kadının geleneksel değerlerle belirlenen yerinin ev içi olması nedeniyle kadının şikâyet etme hakkına sahip olabilmesi için sadece evde olması gerektiği düşünülür. Kadın asli görevini ihmal etme suçlamalarından kurtulmak için kısıtlı uyku dışında sürekli çalışmak durumunda kalabilmektedir. Şartlardan yakınması durumunda ise kadın, ilk vazgeçmesi gerekenin, “iş olduğu” tepkisiyle karşılaşabilmektedir.

Kadınlar, içinde yetiştikleri ataerkil kültürün etkisiyle de çoğu zaman erkeklerle eşit şartlara sahip olup olmadıklarını sorgulamamaktadırlar. Sorgulasalar dahi olumlu bir gelişmenin olmayacağı konusunda karamsar bir hâl içinde olabilmektedirler. Öğretilen ataerkil değerler kadınların eğitimlerini baskılar niteliktedir. Kadınların çalışıyor olmaları, onların ev sorumluluklarından kurtulmalarının önüne geçememiştir. Böylece çalışma hayatı ile ev hayatı arasında sıkışan kadın, kendini yeterince geliştirme fırsatı bulamamaktadır. Çoğu zaman kendini geliştirmek bir yana kadın sosyalleşmeye, dinlenmeye ve sağlığına yeterince zaman ayıramamaktadır. Kadın kamusal hayata çıkmak için ev işlerini yapacak ve çocuğun bakımını üstlenecek güvenilir birilerini bulmadan buna cesaret edememektedir. Ataerkil toplumlarda sosyal politikaların yetersiz olması, kadınların kamusal alandaki eşitsiz şartlarını oluşturan nedenlerdendir. Evlere ücret karşılığı temizliğe gelenlerin *kadın* olarak adlandırılmaları bile ev içi işlerin sadece kadınlara mal edilmeye çalışıldığının çok açık bir kanıtıdır (Yücel, 2016). Erkeklerin ev işleri ve aile üyelerinin bakımıyla ilgilenmeleri zayıflık olarak değerlendirilmektedir.

Kadınların ev içinde harcadıkları emeklerini, kamusal alanda yeniden üretim emeğine dönüştürüp ücretlendirme taleplerine verilen cevaplar hep kısıtlı kalmaktadır. İşverenlerin ilk tercihleri hiçbir zaman kadınlar olmamaktadır. Kadınların evlenme, hamilelik, doğum, emzirme ve çocuğun sağlığı, okulu gibi durumlarının bulunması gerekçesiyle işveren için kadın, işe alımlarda en son tercih, işten çıkarılmalarında ise ilk tercih olmalarına neden olabilmektedir (Dedeoğlu, 2009). Böyle eril bir anlayışla kadının iş gücüne dâhil olması kısıtlanmaktadır.

Kadınların yapabileceği işleri belirleyen toplumsal cinsiyet anlayışı evde olduğu gibi iş hayatında da kendini göstermektedir. Kadınlar kendine atfedilen sektör ve işlere yönlendirilebilmektedirler. Eğitimini en üst düzeylerde tamamlayan bir kadının bile iş piyasasında vasfına uygun bir pozisyonda çalışmadığını gösteren birçok örnek bulunabilmektedir. Kadın öncelikli olarak temizlik, bakım, büro işleri, gıda sektörlerinde istihdam edilmek için değerlendirilmektedir. Erkekler yüksek maaşlı mesleklere yönlendirilirken kadınlar ise hemşire ve ebelik gibi işlerle sınırlandırılmak istenmektedir (Stone, 2016). Hanede kadının bakma yükümlüğüne bırakılan çocuk, yaşlı ve hastalar kadının istihdam olanağını engellemektedir.

Kadın ataerkil toplumlarda ücretsiz ev işi, bakım ve üremeden sorumlu, karın tokluğuna çalışan bir aktör olarak biçimlendirilmiştir. Kadınlar da erkeklerin yaptığı gibi bilinçsizce ataerkiyi savunur hale gelebilmektedirler. Bunun nedeni kadınların yetiştikleri kültürün kadınlara ataerkiyi içselleştirmesidir. Benimsedikleri için yanlışlarını ve zararlarını görememektedirler. Bir süre sonra kadınlar yetiştirdikleri çocuklarına da değer olarak ataerkiyi verebilir duruma gelmektedirler. Böyle durumda kadın iktidarı besleyen bir özne durumundadır.

“Özne sözcüğünün iki anlamı vardır: denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimini telkin ediyor” (Foucault, 2005: 19).

Bu görüşe karşı Kandiyoti de “ataerkil pazarlık” olarak tanımladığı durumu, kadınların ataerkiyi bilerek, aralarında anlaşmaya vararak benimsediklerini savunur. Kandiyoti ataerkil pazarlık kavramını “iki cinsiyetin uzlaştığı ve rıza gösterdiği, ama bununla birlikte karşı koyulabilen, yeniden tanımlanabilen ve gözden geçirilebilen cinsiyet ilişkilerini düzenleyen kurallar dizisi” olarak açıklamaktadır. Bu pazarlıkta en büyük payı erkek çocuk sahibi anneler almaktadır. Toplumun erkek çocuğu olan kadına gösterdiği ilgi ve statü artırımı ataerkil düzenin bir gereğidir (Kandiyoti, 2015). Kadın da bunun karşılığında oğlunu ataerkil tüm değer yargıları ile eğitmektedir Erkek çocukları kız çocuklarından üstün görülebilmektedir. Kadın bunu çocuklara sürekli söyleyerek ve yaklaşımlarıyla gösterebilmektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki kadın sadece aile içindeyken ataerki tarafından baskılanmamaktadır. Eril tahakküm, kadının boşanmasından veya eşinin ölümünden sonra dulluk halinde de devam edebilmektedir.

2.3. BOŞANMA

Boşanma, yasal bir kapsamda gerçekleştirilen evliliğin, tarafları olan kişilerin karı-koca sıfatıyla bağlarının sonlandırılmasıyla; ancak varsa çocuklar üzerinde ortak hakların devamlılığının sürdürüldüğü, hâkimler vasıtasıyla sonlandırılan ve tarafların tekrar evlenmelerine fırsat veren hukuki bir işlemdir (Arıkan, 1996 : 25). Evlilik kadar eski olan boşanma, toplumun en zor kabullendiği durumlardan birisidir.

Toplum, kendi düzenini korumak adına temel yapı taşı olarak gördüğü aileyi yani dolayısıyla evliliği hangi şartlarda olursa olsun sürdürülebilir kılmaya çabasıdadır. Bunu yaparken genellikle kadının ailedeki durumu göz ardı edilebilmektedir. Ancak yasalarla, dinle ve geleneklerle objektif olmadan düzenlenen kurallar ailenin sağlam temellere dayanmadığının bir göstergesi olabilir. Boşanma oranları günümüzde oldukça artmakla birlikte her ne sebeple yaşanırsa yaşansın, boşanma toplumun destek vermediği bir olgu olmaya devam etmektedir. Boşanmaya mutlu bir evliliği bitiren bir olgu olmaktan öte aslında boşanmanın mutlu evliliklerin olmadığı yerde ortaya çıkabileceği değerlendirilebilmektedir. Daha geniş bir bakış açısıyla boşanma, çözülemeyen sorunları tekrar tekrar yaşamaktan kurtaran bir çözüm yolu olarak ele alınabilmektedir (Arıkan,1992).

Ataerkil toplumların, boşanmayı algılayışını en iyi şekilde ifade eden anlayış, “baba evinden gelinlikle çıkılıp kefenle ancak girilir” anlayışıdır. Kadınların, evlilik sürecinde karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmak yerine, onlara sorunlara katlanmaktan başka alternatif sunulmamaktadır. Kadınlara bu konuda sürekli boşanmayla sadece kocayı veya aileyi kaybedecekleri değil, aynı zamanda sosyal statü, sosyal çevre, ekonomik pozisyon gibi birçok kaybı beraber yaşayacakları öğretilenmektedir (Seçen Uzunkaya, 2017).

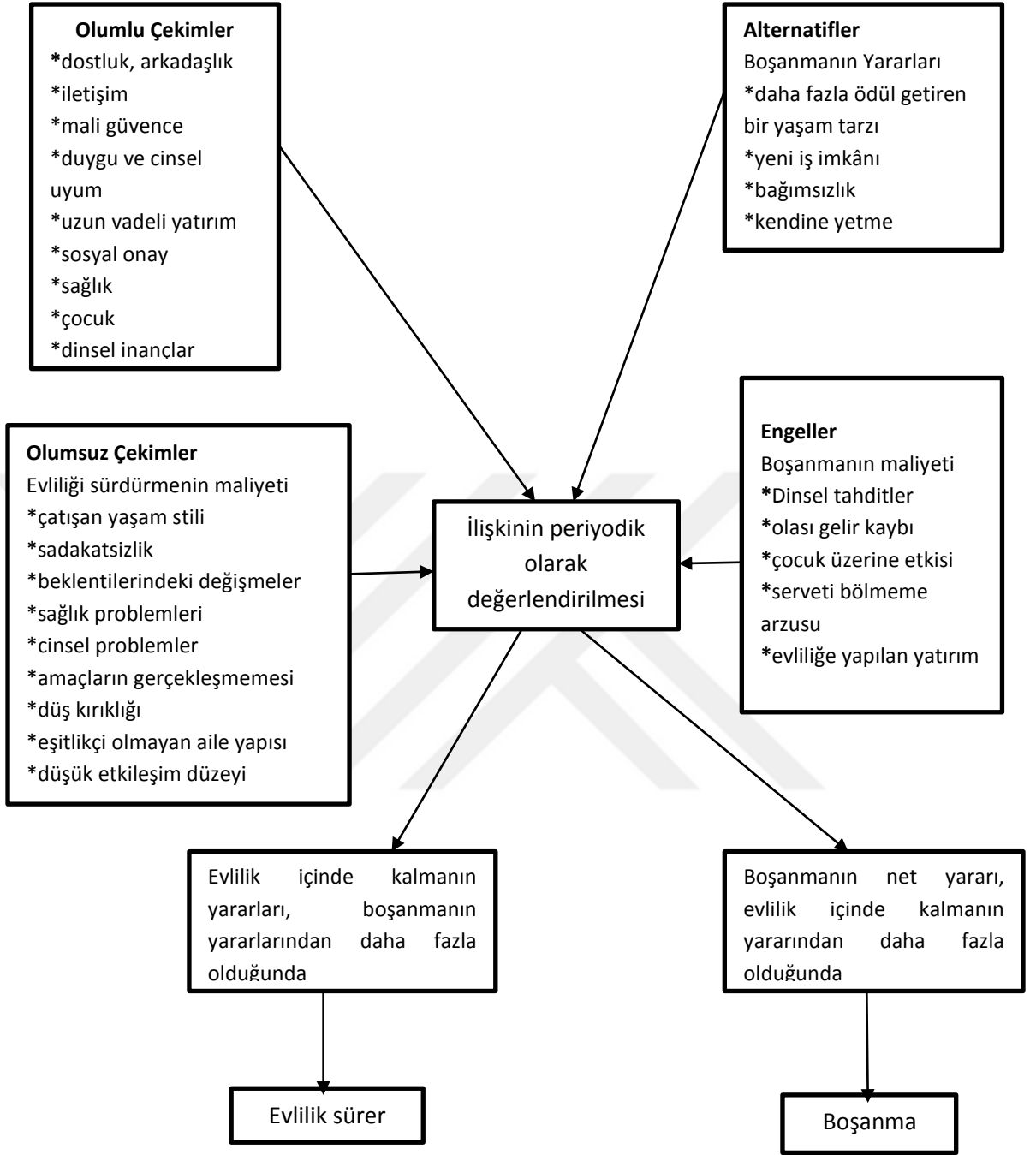
Toplum tarafından boşanma olgusu kadın için sadece olumsuz çağrışımlar yapacak şekilde kodlanmıştır. Bu sebeple boşanma eşiğindeki kadınlar, böyle bir karar almada kendi iç muhasebelerinde bir ikilem yaşamaktadır. Kadın boşanma sonrası kendini içinde bulacağı durumun mevcut halinden daha kötü olacağını düşünebilmektedir. Özellikle boşanacak çiftlerin çocuklarının olması, çocuklarının geleceği hakkındaki endişelerle velayet durumu hakkındaki sorunlar, kadınların boşanma sürecinde büyük bir duygusal yük haline gelebilmektedir. Toplumun değişen yapısı ile beraber kadınların daha fazla iş hayatında bulunarak ekonomik

özgürlüklerini kazanmaları, karar almalarını kolaylaştıran bir etkidir. Bu durum, boşanma oranlarının artmasına da etki etmiştir (Sarpkaya, 2013). Diğer yandan boşanma oranlarının artışı, evliliklerin kötüye gidişi olarak görülmekten ziyade, kadınların erkekle eşit şartlarda yaşama çabasında bir ilerleme işareti olarak değerlendirilebilmektedir.

2.3.1. Boşanma Nedenleri

Boşanma olgusunu daha iyi şekilde açıklayabilmek için sebeplerinin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Boşanma sebeplerinin analizi, boşanma sonrası bireylerin durumunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Türk Medeni Kanunu'na göre belli başlı boşanma sebepleri bulunsa da bu sebepler toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterebilmektedir. Boşanmanın sebeplerini izah etmede Lloyd ve Zick'in, Levinger ve Becker'in Sosyal Değiş-Tokuş kuramını baz alarak hazırladıkları model, boşanma sürecindeki ilişkilerin değerlendirilmesi aşamasında kolaylık sağlamaktadır (Lloyd ve Zick, 1986).

Aşağıdaki tablo batı toplumları dikkate alınarak hazırlansa da Türk toplumu için de evliliğin değerlendirilmesinde kullanılabilir. Yapılan değerlendirmelerde boşanmanın tercih edilmesinin nedeni olarak çok farklı etkenler karşımıza çıkmaktadır. Boşanmanın farklı etkenlerle ele alınması gereken komplike bir yapısı bulunmaktadır.

Şekil1: Lloyd ve Zick'in Boşanma Nedenleri Tablosu (akt Demircioğlu, 2000)

Hukuki açıdan ele alınacak olursa mevzuata göre Medeni Kanun'da boşanma nedenleri genel ve özel nedenler olarak sınıflandırılmıştır. Kanunda yer aldığı sırasıyla özel boşanma sebepleri; “zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığıdır.”¹ Boşanma sebeplerinin özel olarak ayırımında somut olay ve durumların varlığı belirleyici

¹<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> (Erişim: 24.06.2019)

olmaktadır. Kanunda açıkça ve detaylı belirtilen nedenler özel olarak kabul edilmektedir. Örneğin akıl hastalığı özel bir boşanma sebebidir. Akıl hastalığının özel boşanma sebebi sayılması, kanunda kesin sınırlarla belirli olmasından dolayıdır.

Genel boşanma sebeplerini oluşturan durum ve olaylar ise sınırlayıcı bir çerçevede belirlenmiştir. Ancak bir durumun veya olayın genel sebep olarak gösterilip, boşanma nedeni olarak kabul edilmesi hâkimlerin yetkisine bırakılmıştır. Evliliğin temelden sarsılması genel bir boşanma sebebidir. Ancak bu durumu meydana getiren detaylar kanunda belirli değildir. Sebep olarak gösterilen durumun evliliği ne kadar olumsuz etkilediği kararını hâkimler vermektedir. Eşlerin anlaşamaması ve ortak hayatın yeniden kurulamaması da genel boşanma sebepleri kapsamında değerlendirilmektedir (Uzunoglu, 2016: 45-46).

Diğer taraftan ekonomik nedenler de boşanma kararı alınmasında oldukça etkilidir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2014 yılında yaptığı "Türkiye'de Boşanma Nedenleri" başlıklı çalışması, ailedeki maddi durumun evliliğin devamı için önemli bir kıstas olduğunu göstermektedir. Düzenli çalışmayan erkeklerin geçim sıkıntısına sebep olması, evlilikte huzursuzluklara zemin oluşturmaktadır. Çalışmaya mecbur bırakılan kadınların bir kısmı eşleri tarafından gelirlerine el konulduğunu iddia etmektedir. Evin geçim yükümlülüğünün sadece kadına bırakılması, durumu hatta bazen erkeklerin sigara, içki ve kumar gibi masrafları için kadınların kazançlarını zorla ellerinden almaları boşanma nedeni için yeterli olmaktadır (Aile ve Sosyal Politikar Bakanlığı, 2014).

Arıkan'ın 1992 yılında yaptığı çalışmaya göre; erkeklerin %80'nin eşine sıkça şiddet uygulaması nedeniyle kadınların evlilikleri sırasınca psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalmaları, evliliklerin bitmesinde en temel sebeplerdendir. Fiziksel veya sözlü şiddet, kumar ve alkol kullanımı gibi alışkanlıkları, evliliği olumsuz etkileyen nedenler olarak gösteren kadınların oranı %48'dir. %44 oranında ise evlilikte problemlere sebep olan etkenler içinde akraba ilişkileri belirtilmektedir. Cinsel sorunlar %27, ekonomik sorunlar ise %45 oranındadır. Yaşanan sorunlarda kadınların çoğunlukla akrabalarından fikir aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu oran %26 civarlarındadır (Arıkan, 1992 : 89).

Başka bir araştırmada da boşanmanın, evliliğin ilk yıllarında yaşandığı belirtilmektedir. Aynı çalışmada ayrılan kişilerin büyük bir kısmının çocuğunun bulunduğu ve çocukların evliliği devam ettirmek için yeterli bir neden olmaktan

ziyade boşanmayı erteleyen bir etken olarak görüldüğü tespit edilmektedir (Uyar, 1999). Çocukların durumunun iyi analiz edilerek evliliğin devamı ve boşanma arasındaki fayda zarar belirlenmeye çalışılmaktadır. Mutsuz bir aile ortamının boşanmadan daha fazla çocuklara zararı olacağı tespit edilince evliliğin bitirilmesi kararı alınmaktadır. Boşanma, ilk etapta öyle görünmese de bazı durumlarda çocuklar için daha olumlu sonuçlar doğurabilmektedir.

Boşanmış kadınların durumunu inceleyen farklı bir çalışmada kadınların yarısına yakını boşanma sebebi olarak aldatılmayı beyan etmektedir. İkinci sıradaki sebep olarak sorumluluk ve eve bakmama cevabı verilmektedir. Diğer boşanma nedenleri aile içi şiddet, eşin ailesi ile uzlaşamama, iletişim kuramama, uyuşturucu, alkol ve kumar bağımlılığı, eşlerin kültürel farklılıklarının olması ve cinsel sorunlar olarak sıralanmaktadır (Cihan, 2015). Yapılan araştırmaların çoğunun ortak sebepleri barındırdığı görülmektedir.

Aynı çalışmada resmiyetteki boşanma sebepleri ile gerçek sebepler arasında büyük farklar olduğu tespit edilmektedir. Sebebin aldatılma olduğu çoğu durumda mahkemeye boşanma gerekçesi olarak şiddetli geçimsizlik sunulmaktadır. Zinanın boşanma nedenleri arasındaki yeri dava kayıtlarında çok az olmasına rağmen gerçek durum farklıdır. Toplumdaki önyargılar eşlerin bu gerçeği saklamaya yönlendirmektedir. Kanıtlamanın zorluğu ve eşlerin gururuna yedirememesi gibi sebepler, zinayı saklamaya itebilmektedir. Kadın durumdan olumsuz etkilenmemek için kabullenmeye mecbur bırakılmaktadır (Cihan, 2015:103-104).

Demir tarafından 1988 yılında İzmir ilindeki boşanan 55 kadınla yapılan bir araştırmada evliliklerin %24'ünün 1ay ile 11 ay arasında, %27'sinin ise 2 yıl ile 5 yıl arasında sürdüğü belirtilmektedir. Boşanmaya karar veren tarafın kadın olduğu oran %75'tir. Boşanma sebebi olarak kadınların %25'i ekonomik sebepleri (eşinin çalışmaması, evi geçindirememesi...) temel neden olarak ifade ederken, %22'lik kısmı eşin sorumsuzluğunu, %16'sı ise kültür uyumsuzluğunu öncelikli sebep görmektedir. İkinci sıradaki sebep olarak ilgisizlik ve sevgisizlik gelmektedir. Üçüncü sıraya kayınvalide ve kayınpederin aileye müdahalesi eklenmektedir (Demir, 1988).

Kitson'a (1992) göre; boşanma sebebi olarak genellikle ilgi alanlarının farklı oluşu ile iletişim eksikliğini gösterenlerin birçoğunun sosyo-ekonomik durumu gayet iyi olan kişilerdir. Geliri düşük bireylerde ise boşanma nedenleri; fiziksel ve

duygusal Şiddet, maddi problemler, eşit olmayan sorumluluk paylaşımı, alkol ve kumar gibi aŐıŐkanlıklar belirtilmektedir (Akt UÇan, 2006). iflerin sosyo-ekonomik seviyeleri boşanma nedenlerini etkileyen bir etken olarak karşımıza çıkabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1.DULLUK OLGUSU

Dul kelimesi, eşi ölen veya eşinden boşanan kadın ve erkeği nitelendirmek için kullanılan bir ifadedir². Budunbilim Sözlüğünde ise dul “kocasını ölüm yoluyla yitiren, bundan dolayı toplumun bu durumda koymuş olduğu kuralları, kaçınmaları uygulamak zorunda olan kadın” olarak tanımlanmaktadır (Örnek, 1973).

Daha önceleri eşinden boşanan veya eşi ölenlerin nüfus cüzdanlarında medeni hâline *dul* yazılırken son düzenlemelerle bekâr olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik toplumdaki algıyı etkilememekte, eşi olmayan kadınlara dul sıfatı daha çok yakıştırılıp, kullanılmaya devam edilmektedir. Erkekler için dul kelimesinin kullanımı yok denecek azdır (Seçen, 2017). Ataerkil toplumlarda kadının konumu belirleyen ilk etken medeni hâlidir. Çünkü böyle yapıya sahip toplumlarda kadının, erkeğin mülkiyetinde (evlilikte ve ailede) sayılan durumlarda, bir kimliğe sahip olabileceği öngörüsü hâkimdir.

Patriyarkanın güçlü olduğu toplumlarda eşini kaybeden kadının evli iken bulunan düzeni, sonrasında da devam ettirmesi beklenmektedir. Kadının eşinin yasını tutması, cinsel dürtülerini bastırması ve geleneğin isteklerine itaat etmesi istenmektedir. Bu durum kadının tekrar evlenmesine kadar sürüp gitmektedir (Doğan, 2013).

Dul kadın olmak kadınlığın diğer hallerinden farklı bir statüde değerlendirilir. Kadın olmanın zorluklarına dul hâli eklenince sorunlar şekil değiştirip, katlanarak artmaya devam etmektedir. Kadının medeni durumundaki değişikliğinin gündelik

²Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=dul> (Erişim Tarihi: 12.07.2019)

hayatına etkisi oldukça fazla olabilmektedir. Farklı bir çerçevede bir değerlendirme başlanmaktadır. Bu çerçeve çoğunlukla olumsuz önyargıları barındırabilmektedir. Bu önyargıları oluşturan Türk kültür yapısının bazı gelenekleri bulunmaktadır. Uygur Türklerinde dul kadınlar *cuvan* diye adlandırılıp, saçlarını tekli sayılarda örerler (Bayram, 2018). Saçlarını örme şekilleri kadınların medeni hâllerini belirtecek bir simgedir. Kadınlar arasında bu simge ile sınıf ayrımları belirlenip, bu yönde davranışlar şekillendirilir. Azerbaycan’da da eşinden ayrılan ve boşanan kadına *dulavrat* ifadesi kullanılır. Yakın çevresine zararı olacak, kutsuz ve uğursuz olduğu inancı vardır. Daha ileri gidilerek dulluğunun ve uğursuzluğunun bulaşıcı bir hâl olduğu düşünülür. Kız isteme, nişan ve gelin görme törenlerine dul kadınlar davet edilmez, gelinlerin kınalarını yakmaları istenilmez. Bazı kesimlerde dul kadınlara *baş yiyen* diye seslenilir. Kadın eşinin vefatından sorumlu tutulmaktadır. Boşanma da cezayı gerektiren bir durum haline getirilip, dul kadınlar sürekli cezalandırılmaktadırlar. Nevruz ateşinde atlanırken yapılan dualarda tüm şerlerin dağlara, taşlara, düşmanlara ve dul avratlara şeklinde Azerbaycan sözlü kültüründe yansımaları görülmektedir. Toplum düzenini bozan, çalışmayan, sorumsuz kişiler için de *dul karı oğlu* tanımlamaları yapılmaktadır (Kalafat, 2011). Geleneklerin derinliklerinde dulluğun kadınları negatif bir kişiliğe büründürdüğü bulunmaktadır. Çünkü ataerkil zihniyet yanında erkek olmayan dul kadının barınmasını istememektedir. Horlayarak, dışlayarak dul kadın olarak toplumda rahat hareket edemeyeceğini öğretip, bir erkeğe sığınması gerekliliği benimsetilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de hâlâ örnekleri bulunan diğer gelenek de Yahudilikteki dini vazife olan “Levirat” geleneğidir. Türkiye’de en fazla Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde levirat geleneği dul kadınlar için uygulanmaktadır. Levirat’a göre; erkek çocuğu bulunmayan dul kadın ölen eşinin kardeşi ile evlenmelidir. Kadın kayınbiraderinden özgürlük izni almazsa asla başka biriyle evlenememektedir (Kurt, 2016). Eşi ölen kadının “namusunu korumak” gibi bir amacı varmış gibi gösterilse de asıl neden malların başkaları ile paylaşılmak istenmemesi ve dul kadınlara uygulanan baskının farklı bir şeklini yaşatmaya devam ettirmek olabilmektedir.

Güney Asya ülkelerinde ataerkil yapı içinde dul kadın olmak oldukça büyük bir toplumsal sorundur. Hindistan, Pakistan gibi ülkelerin kadınlar için zor olan şartları dul kadınlar için daha da ağırlaşmaktadır. Geleneklerin en ağır şekilde

uygulandığı kesim olan dul kadınların belli kalıpların dışına çıkmalarına izin verilmemektedir. Dul kadınların renkli giyinmeleri ve makyaj yapmaları yasaklanmıştır. Bir erkekle yan yana oturmaları hoş karşılanmamaktadır. İşyerinin düzenini bozacakları önyargıları ile dul kadınların çalışması istenmemektedir. Yoksulluk onların kaçınılmaz sonları haline gelmektedir. Hindistan’da *dullar kenti* olarak anılan Vrindavan’da genellikle dul kadınların yaşamaya mecbur bırakıldıkları bir yerdir. Burada dul kadınların saçları kazınmaktadır. Sığınak gibi 7 kişilik odalarda sadece zorunlu ihtiyaçları karşılayıp, hayatta kalmaları sağlanmaktadır³. Dul kadınların yaşadığı zor şartları konu alan bir film olan *Water*, dulların durumunu en ince detayları ile canlandırmaktadır (Mehta, 2005). Filimde Hindistan’da 1938 yıllarında 7 yaşında evlendirilip, 8 yaşında dul kalınca bakım yurduna yerleştirilen bir kız çocuğunun yaşadıklarının öyküsü konu edilmektedir. Çocuk yaşta olmasının bile dul kadın kaderinin önüne geçmediği gösterilmektedir. İnsanlık dışı bir hayatla dul olmasının cezası verilmektedir.

Dul kadınlar kayınbiraderi ile evlenmeye zorlanabilmektedirler. Bazı durumlarda başlık parası adı altında dul kadınları satanlar bile bulunmaktadır. Pakistan’da da Afganistan’dan göç eden eşini savaşta kaybeden kadınların sayısı oldukça fazladır. Herhangi bir güvencelerinin bulunmaması, maddi imkânsızlıkla dulluğun birleşimi mülteci kadınların hayatını cehenneme çevirmiş durumdadır. İlk etapla bu kadınlar fuhuş yapmaya zorlanmaktadırlar. Pakistan’ın kendi vatandaşı olan dul kadınlara da adaletli yaklaşılmamaktadır. Kocasını ölen dul kadının çocuğunun velayeti eşinin ailesinin en büyüğüne verilmektedir. Kadın çocuğun velayetini almak için dava açmak zorundadır. Ancak kadının mahkeme sürecini kaldırabilecek maddi ve manevi gücü bulunmamaktadır. Çocuğundan ayrı yaşamaya mahkûm bırakılmaktadır.⁴ Geleneklerin yasalar kadar katı olduğu bu ülkelerde patriyarka kendini oldukça fazla hissettirmektedir. Bazen gelenekler, bazen din, bazense yasalar dul kadınlara karşı eril egemenliğin bir aracı olabilmektedirler.

Dezavantajlı grup olan dul kadınların sorunlarına dikkat çekmek amacıyla 23 Haziran 2011’de Birleşmiş Milletler tarafından 23 Haziran günü “Dünya Dul

³<https://kadngazetesi2016.wordpress.com/2017/07/16/dislanmis-kadinlar-dullar/> (Erişim Tarihi: 21.07.2019)

⁴<https://bianet.org/kadin/siyaset/78-hindistan-dullari> (Erişim Tarihi: 22.07.2019)

Kadınlar Günü” olarak önemli günler kapsamına alınmıştır.⁵ Bu sorunların kamuoyuna yansması adına küçük bir adım olabilir; ancak dul kadınların sorunlarının çok daha derin olduğu kesindir.

Dul kadınlar eşin ölümü ya da eşten boşanma gibi travmatik bir olay yaşamaktadır. Hayatlarını tekrar düzene koymaya çalışmaktadırlar. Ancak dul kadınlar, toplumsal ön yargılara ve dışlayıcı tutumlara ekonomik sorunlar da eklenince güçlü bir mücadelenin içine girmektedirler.

3.2. DULLUK ve ETİKETLEME (DAMGALAMA)

Kadının eşinin vefat etmesi veya boşanması halinde dul kategorisine dâhil olması ile toplum tarafından kadın *tehlikeli*, *uğursuz*, *güvenilmez* ve hatta bazen *namussuz* diye sıralanıp giden etiketleri taşımaya başlayabilmektedir. Bu damgalama yaklaşımı doğrudan kadına karşı ifade edilmese bile gündelik hayatının her alanında kendine çok hissettirebilmektedir. Toplumda güç sahibi bireyler (erkekler) tarafından normal kabul edilecek kişilerin belirlenmesinden sonra kalanların ötekileştirilecek bir grup haline getirilmesi, dışlanma için ilk adımı oluşturmaktadır. Farklı toplumlarda farklı şekillerde etiketlenecek kişilere işaretlemeler yapılabilmektedir. Damgalanmak istenilen kişi saç bağlama şekilleriyle, kıyafetlerinin rengi ve tarzı ile kamusal alanda belirgin hale getirilmektedir. Damgalama; toplumun bozulmuş kimlikleri olarak tescillendirilen, örneğin engelliler, akıl hastaları, uyuşturucu bağımlıları, mahkûmlar ve yakınları, çirkinler gibi sıralanan grupların normal dışı oldukları kabul edilip, ayrımcılığa maruz bırakılmalarıdır (Goffman, 2014).

Goffman, damgalamayı tanımlarken toplumun bireyleri gruplandırma kriterlerini ve grupları da kendiliğinden bir araya getiren özelliklerin tamamını kapsadığını tarif etmektedir.

“Bir yabancı ile karşılaştığımızda işte o an itibarıyla, ilk intibalar büyük ihtimalle, bizim karşılaşılan kişinin dâhil olduğunu düşündüğümüz kategorisini ve niteliklerini ve buradan hareketle de “toplumsal kimliğini” peşinen kestirmemize olanak tanır” (Goffman, 2014 : 28).

Damgalamanın üç çeşidi olduğunu söyleyen Goffman, şöyle bir kategorileştirme yapmaktadır: bedensel korkunçlukları olanlar; *doğal* olmayan

⁵<https://www.un.org/en/events/widowsday/>(Erişim Tarihi: 24.07.2019)

tutkulara, sapkın inançlara sahip ve ahlaksız olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları olanlar; ırk, ulus, din gibi etnolojik damgalar (Goffman, 2014). Dul kadınlar ikinci damgalama grubunda değerlendirilebilmektedirler.

“Sıradan, düzenli bir sosyal ilişkide kolayca takdir toplayabilecek bir kişi, merak uyandıran bir özelliğe sahip olabilir ve bu özellik diğer niteliklerini ikinci plana iterek söz konusu bireyle karşılaşmalarımızın ona sırt çevirmesini sağlayabilir. Söz konusu bu kişi artık bir damgayla, beklediğimiz dışında istenmeyen bir farklılığa sahiptir.” (Goffman, 2014 : 31)

Etiketlenen kişileri *sapkın* olarak ifade eden Beckerda toplumun bu şekilde tanımladığı kişileri düzenin içinde barındırmak istemediğini savunmaktadır. Sapkınlar, toplumun ahlaki değerlerine ve kurallara zarar verecek kişiler olarak soyutlanmaya çalışılmaktadırlar. Etiketlenen kişilerin toplumun bir üyesi olarak görülmemelerinin temelinde sapkın olarak nitelendirilen davranışın düzeltilemeyeceği yatmaktadır. Sapkın olarak tanımlanan davranışları ortaya çıkaran asıl nedenin toplumun bu kişilere farklı yaklaşımının olduğu belirtilmektedir. Sapkınlık eylemi bazı durumlarda farklı algılanabilmektedir. Bunu etkileyenler; yaşadığı zaman, siyasi süreçler, toplumsal roller ve kimlik, toplumsal hareketlenmelerdir. Bazı toplumlara göre yapılan bir eylem sapkın kabul edilirken diğer toplumlarda normal kabul edilebilmektedir. Zamanında suçlu olarak damgalanan biri, sonra kahraman olarak da görülebilmektedir (Becker, 2015). Yani bir davranış için dul kadınlar “ahlaksız” olarak etiketlenirken aynı davranış toplumda güçlü bir kimliğe sahip evli bir kadın için normal kabul edilebilmektedir. Aynı dul kadın aynı davranışı evlenip, güçlü bir kimliğe bürünüp yaptığında ise normal ve saygın olarak nitelendirilebilmektedir. Toplumdaki değerlendirmelerin ne kadar değişken olduğunu buradan algılayabiliriz. Dul kadınlar bu etiketler ve damgalarla aşağılanma ve reddedilmeye maruz kalmakta ve bunlar kendilerine olan saygılarını kaybetmelerine neden olabilmektedir.

“Dayımın kızının nişanı oldu, beni çağırmadılar. Damadın ailesi kalabalık olsun, istemediler dediler. Aslında çok kalabalık bir nişanmış. Sonra duydum ki dayım dul kadının hayırlı işin içinde bulunması uygun düşmez, demiş. Neyse dedim cahilliklerine verdim. Sonra kınaya çağırılınca gittim. Orada da kına yakılırken yengem beni dağılacak hediye kınaları hazırlamaya arka odaya gönderdi. Diğer yengeme, benim için kına yakılırken kızının yanında durursam kötü kaderi kızına bulaşmış, demiş, beni ondan gönderdiğini söylemiş. Çok ağırına gitti. Ağladım. Dulluk hiç geçmeyecek bulaşıcı bir hastalık gibi üzerime yapıştı.”(G4)

Görüldüğü gibi dul kadınlar normal kabul edilenlerin yaptıklarını yapmadıkları durumlarda da daha fazla damgalanıp, dışlanabilmektedirler.

3.3.DULLUĞUN HALLERİ

Dul kadın, eşi vefat eden veya eşinden boşanan kadın olarak bilirse de toplumda algılanışı farklı olabilmektedir. Bazı ortak sorunları tüm dul kadınlar yaşasa da eşi ölen kadına yaklaşımla eşinden boşanan kadına yaklaşım farklılık göstermektedir. Sahada eşinden boşanan 10 kadınla ve eşi ölen 7 kadınla (bu 7eşi vefat eden kadının 4'ü şehit eşi) görüşmeler yaptım. Eşin ölüm sebebi dâhi toplumun bakış açısını etkileyebilmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında birkaç kategori ön plana çıkmaktadır.

3.3.1.Eşi Ölen Dul

Eşi ölen kadının dulların yaşadığı ortak problemleri olsa da toplum tarafından eşinden boşanan kadından daha makbul görülebilmektedir. Görüşmecilerin beyanından dışlanmanın bir dereceye kadar daha az olduğunu çıkmaktadır. Çünkü eşin ölümü bir *alın yazısı* olarak kabul edilmektedir. Ancak boşanma, eğer boşanmayı isteyen taraf kadınsa eril hegemonyaya bir başkaldırı olarak değerlendirilmektedir.

Toplumda şehit eşleri de diğer eşi vefat eden kadınlardan bir seviye yukarıda kabul edilmektedir. Eşi şehit (güvenlik kuvvetlerinde görev yaparken hayatını kaybeden) düştüğü ilk sıralarda şehidin emaneti olarak ilgi ve saygı gösterilmektedir. Bir süre sonra bu ilgi ve saygının azaldığı belirtilmektedir. Genellikle şehit eşleri devletin desteğiyle maddi sıkıntılar yaşamamaktadırlar. Buna rağmen ev satın almak isteyen bir şehit eşine emlakçılar ev sahiplerinin isteği üzerine, biraz zaman geçince eşini unutup, bulunduğu binanın düzenini bozacağı endişesiyle ev vermek istememişlerdir (G16). Şehit eşi kategorisinin getirdiği statünün dahi dul kadınların ortak sorunlarının çözümünde yeterli olmadığı durumlar oldukça fazladır: Dışarı çıkarken ailenin erkeklerinden izin almaktadırlar. Eve geç dönüşleri beraber yaşadığı aile bireyleri tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kıyafetlerine sürekli müdahale bulunmaktadır.

3.3.2.Eşinden Boşanan Dul

Dul kadınların olumsuz algılanan formu olarak karşımıza çıkan eşinden boşanan kadınlar, toplumsal düzeni tehdit unsuru olarak görülmektedirler. Ölüm gibi mecburi sebep yokken boşanarak dul olmayı tercih ettikleri için ahlaki değerlere zarar verecekleri endişesi bahane edilip, bu kadınlar dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Eril zihniyeti sorgulayan, kötü şartları değiştirmeye çalışan özellikle *uysal* olmayan kadınları, patriyarka, toplumun bir parçası değilmiş gibi soyutlamaya çalışmaktadır. Ataerkil toplumlar boşanmanın sebebinin ne olduğuna, kimin suçlu olduğuna bakmadan, kadını *suçlu* ilan edilebilmektedir. Boşanan dul kadın, kusurlu bir toplumsal doku içerisinde doğal olarak sosyal hayatta saygınlığını yitirebilmektedir.

Boşanan kadınların bazıları, eşlerinin “ölmüş olmasını” tercih edeceğini söyleyip, boşanma sürecinin zorluklarından bahsettiler. Boşanma sonrası tehdit ve tacizler de boşanıp dul kalmak yerine eşlerini kaybedip dul kalmayı tercih etmelerine neden olabilmektedir. G4’ün soruya verdiği yanıt, “... Belki eşim şehit düşseydi çocuğumla maddi zorluklarda yaşamazdım” oldu. Şehit eşi bir görüşmeci de maddi imkânlarının diğer dul arkadaşlarının yaşadığı zorlukları yaşamasına engel olduğunu ve toplumun saygınlık ölçütleri arasında paranın önemli bir yer aldığını belirtmektedir(G8).

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen üç kategoriye dayandırılarak dul kadınların yaşadığı sorunlar analiz edilip, farklı temalarla değerlendirilmektedir.

3.4. FARKLI DENEYİMLER: GAZİANTEP’TE DUL KADIN OLMAK

Gaziantep gibi ataerkinin kendini bütün hayat nüvelerinde hissettirdiği bir şehirde kadın olmanın zor, dul kadın olmanın ise daha da zor olduğu görülmektedir. Gaziantep’teki toplumsal yapısının genel özellikleri bu zorluklara zemin hazırlamaktadır.

Gaziantep’te yaşanan 17 dul kadınla yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında dul kadınların sorunları ayrıntılarıyla tespit edilmiştir. Bu sorunlar başlıklar halinde sıralanarak detaylandırıldı. Görüşmeler sonrasında ekonomik sorunlar, psikolojik sorunlar, tek ebeveyn olmak, yeniden evliliklerde yaşananlar

olumsuzluklar, barınma sorunu, önyargılarla toplum baskısı ve dışlanma, taciz, şiddet ve eski eşin ailesi ile sorunlar olmak üzere dokuz tema elde edildi.

3.4.1. Ekonomik Sorunlar

Eşi vefat eden ve eşinden boşanan kadınların büyük çoğunluğu daha olumsuz koşullarda yaşamaktadır. Görüşmecilerinde en çok değindiği problemlerin başında yaşanan ekonomik zorluklar gelmektedir. Arıkan'ın yaptığı çalışmada da boşanmış kadınların sorunlarının %56,35'nin ekonomik sıkıntılar olduğunu belirtilmektedir (Arıkan, 1990: 145). Eşi ölen kadınlar da yaşam standartlarında düşme olduğunu ifade etmektedirler.

“Türkiye’de eşi vefat eden ve boşanan kadınların büyük bir çoğunluğunun geçmiş yaşamlarına göre önemli bir gelir kaybına uğradıkları ve bir bölümünün yoksulluğa düştüğü bir gerçektir”(Özar ve Yakut Çakar, 2010). Burada da dul bir kadının maddi olarak desteklenmesi gereken bir durumunun olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak sosyal destekler belli kıstasları taşıyanları kapsamaktadır.

Dul bir kadın geçimini tek başına sağlamaya çalışırken, nafakanın azlığı ya da hiç ödenmemesi, kadının daha önce çalışmaması, eğitim seviyesinin düşüklüğü, sosyal güvencesiz işlerde çalışması, az maaşla çalıştırılmaları gibi sebeplerle ekonomik problemler yaşamaktadır.

Evlilikte kadınların konumunu tayin eden, adaletsiz toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği iş paylaşımıdır. Kadınların asıl yerinin evin içi olduğu tarif edilmektedir. Bununla birlikte erkeklerin konumu kamusal alan olarak tanımlanmaktadır. Erkek için *ailenin reisi* tanımı eklenince kadına sadece evin ve çocuğu bakımından sorumlu olmak kalmaktadır. Bu nedenle kadın özellikle ekonomik olarak erkeğe bağımlı hale gelmektedir (Gedik, 2015). Boşanan ya da eşi ölen kadın, erkeğe bağımlı halinden bazen tamamen bazen de kısmen kurtulabilmektedir. Lakin ayakları üzerinde durabilecek şartlara sahip olmayabilmektedir. Evliliğinin kötü gittiği durumlarda boşanma ihtimalini değerlendirip, öncesinden tedbir olarak bir meslek edinen kadınlar, yalnız yaşamak zorunda kaldıklarında daha kolay iş bulabilmektedirler.

Diğer ekonomik problem ise; kadınlara evlilikleri döneminden eski eşin borçlarının kalmasıdır. Mecburi olarak ödemesi gereken kira, elektrik, su, telefon

faturaları, kredi, kredi kartı borçları kadını maddi olarak çok zorlamaktadır (Demir ve Genç Çelebi, 2017).

İş hayatının sadece erkeklere ait olduğunu savunan ataerkil bakış açısı, kadının çalışmasını desteklememektedir. Bir şekilde kadın çalışmaya başlasa da erkeklerle kıyaslandığında aynı işe daha az ücret, vasıfsız pozisyonlara yerleştirilme ve görevlerde yükselmelerde erkeklere öncelik verilmesi kadınların emek piyasasında yaşadıkları, bazı ayrımcılıklardır. Ev içinde olduğu gibi kadın, iş hayatında da alt statülerde kalır. İlk akla gelen, kadınların evdeki işlerine paralel temizlik ve çocuk, yaşlı bakımı gibi işler olmaktadır (Stone, 2015:29). Yani emek yoğun çalışılan, düşük ücretli işlerde istihdam edilmektedirler. Kadın emek piyasasına dâhil olduğunda da ev içindeki “doğal” işlerini yapmaya devam eder.

Kadınların yalnız bir hayat geçirme ihtimali göz önünde bulundurulmadan eğitimlerine yeterince önem verilmemektedir. Kadınların eğitimleriyle gelen ekonomik özgürlük, kadınların erkeklere olan bağımlılıklarını etkilemektedir. Eğitimli bir kadın olumsuz evlilik şartlarına tahammül etmeden, evliliği bitirme yolunu daha kolay tercih edebilmektedir. Ekonomik bağımlılığı olmayan kadın, eşi ölünce yeni hayat düzenine daha kolay adapte olabilmektedir (G4).

Evlilik durumunda dahi, çocuğun bakımından öncelikli olarak anne sorumlu tutulmaktadır. Evliyken çalışan kadın, işi ile evin ve çocuğun bakımını aynı anda yerine getirmek zorunda kalabilmektedir. Boşanma ve eşin vefatıyla gelir kaybı; kadının, çalışmıyorsa çalışmasına, çalışıyorsa da daha fazla çalışmasına neden olabilmektedir. Çünkü bu durumun çocuğunun hayat standartlarını olumsuz etkileyebilecek bir sonuçla karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla evin tüm ekonomik giderlerinden artık dul kadın sorumlu hale gelebilmektedir. Evde çocuğun güvenliğini sağlayacak bir eşin olmaması kadının bulacağı işin mahiyetini de etkilemektedir. Çalışma saatinin süresinin çocuğa uygunluğunu ve izin konusunda esnekliğin bulunduğu bir işi tercih etmek zorunda kalabilmektedir.

“Çocuğum okuldan eve geldiğinde işten eve dönmek zorundaydım. Çünkü oturduğumuz mahalle çok güvenli değildi. Yalnız eve girmesi beni çok ürpertiyordu. Bulduğum kurumda daha iyi bir pozisyonda daha yüksek maaşla benim için düşünülen kadroyu kabul edemedim. Çünkü geç saatlere kadar çalışmak zorunda olacağım zamanlar olma ihtimali vardı. Sırf çocuğumu güvenle bırakacağım kimse olmadığı için bu şansını kaybettim. Annem yaşıyor olsaydı gözüm arakada kalmazdı. Tek

tesellim okulda bir sorun olduğunda yerimi bırakıp şimdi rahatlıkla izin alıp gidebiliyorum. (G12)”.

Çocuk bakımında sorumluluğu tek başına üstlenen kadın, işine yeterince odaklanamamaktadır. Bu durum iş verimini olumsuz etkilemektedir. Tam zamanlı çalışmayı da engelleyebilmektedir.

Boşanmada çocuğun olması, şartların daha zorlaşmasına sebep olabilmektedir. Çoğunlukla çocukların velayetini mahkeme, kadınların da isteğiyle anneye vermektedir. Mahkeme nafaka bağlasa da ödemelerin düzenli olduğu durumlar oldukça azdır. Çünkü ödemelerin kontrollerini yapan bir sistem bulunmamaktadır. Kadın, zaten maddi imkânsızlıklar içindeyken tekrar dava masraflarını göze alamadığı için nafakanın düzenli ödenmesi talebinde de bulunamamaktadır (G9).

Nafaka bazen erkek tarafından bir tür şantaj olarak da kullanılabilir. Kadına çocukların velayetini vermek ya da çocuklarla görüştürmek karşılığında, kadından nafaka istememesi talep edilebilmektedir. Görüşmecilerinde bahsettiği böyle sorunlar boşanan kadınların temel sorunları arasındadır.

“Boşanmaya karar verdiğimde çocuğum için en azından nafaka alacağımı zannediyordum. Ancak bana devlet bağlasa da nafaka vermeyeceğini, aksi bir tutumla almak istersem çocuğumu bir daha hiç göremeyeceğimi söyledi. Yeni bir hayat kurması için paraya ihtiyacı varmış. Çocuğunu hiç düşünmüyor”(G13).

Bir dul kadının devletten yardım görebilmesinin ilk koşulu eşinin vefat etmesidir(şehit eşleri ilk sırada). Kadına dul aylığının bağlanması için de ölen eşinin belli iş gününde çalışmış olması gerekmektedir. Eğer dul maaşı alacak şartları taşıyorsa, herhangi bir geliri yok ve yalnız yaşıyorsa (evde erkek olmadan) eş vefat eden dul kadına devlet maddi yardımda bulunmaktadır. Sıkı incelemeler sonucunda bu şartları taşıyan dul kadına iki ayda 550TL (2020’de 587TL) olarak ödemeler yapılmaktadır (Gedik, 2015). Yapılan sosyal yardımların yetersizliği bir yana dul olarak sosyal politikalar kapsamına alınanlar yalnızca eş ölen kadınlar olmaktadır. Bu cüzi yardımı alan kadınlarda paranın kesilmesi korkusuyla evlerine akrabalarından ya da arkadaşlardan bir erkeğin girmesine izin veremediklerini söylediler (G5).

Boşanma, toplum tarafından bir kabahat olarak algılandığından eş ölen kadına yapılan yardımları eşinden ayrılan kadının hak etmediği düşünülebilmektedir. Ataerkil toplumlarda sebebi ne olursa olsun kendi isteğiyle aile gibi “kutsal” bir

kurumu bitiren kadınının desteğe ihtiyacı olmadığı yargıları hâkimdir. Eşinden boşanan kadınların yaşadıkları zorlukların, diğer kadınlara caydırıcı nitelikte örnek teşkil etmesi istenmektedir. Boşanmayı düşünen kadınların, boşanmadan vazgeçmeleri için bir tür tehdit olarak dayatılabilmektedir. Yoksulluk ve geçinememe korkusunu yaşayan kadınlar, boşanmaktansa kötü giden bir evliliğe katlanmayı tercih edebilmektedirler(G7).Toplum düzeni bu yollarla korunmaya çalışılmaktadır. Bu, ataerkilliğin nasıl yeniden üretildiğinin de göstergesidir.

İş bulma konusunda zorlanan kadın, çalışmaya başladıktan sonra da sorunlar yaşamaya devam edebilmektedir. Mesela G4 örneğinde görüldüğü üzere işverenler, dul kadınlara ayrımcılık yaptıkları düşünülmesin diye kadına hak ettiği ücret ve terfiyi vermeyebilmektedirler (G4). Çünkü terfilerde kendi emeğinin ve çalışmasının karşılığı değil, dul kadının dişiliğinin etkili olduğu algısı toplumda hâkimdir. Bu durum kadının çalışarak gelirini artırma çabasını olumsuz etkilemektedir. Kadınların refah seviyelerini yükseltme gayretleri farklı nedenlerle sekteye uğratılabilmektedir. Çünkü özel ve kamusal alanlar kadın ve erkekler için farklı konumlar belirlemektedir. “Kadınların özel alana kapatılmış kurbanlar oldukları doğru değil; ama onların kamusal güçlerinin erkeklerinkiyle eşit olmadığı da açık” (Bora, 2010).

Ekonomik olarak kendinde yeni bir düzen kuracak gücü bulamayan kadınlar, varsa ailesinin yanına yerleşmeyi tercih edebilmektedirler. Boşanarak aileye sığınan kadınlar, ailelerini toplum içinde küçük düşürdükleri algısıyla kendilerini suçlu hissetmektedirler: “Ama ailem benim durumu hep gizlemek istediler. Benden utanıyorlardı. Kendimi bir suç işlemiş gibi hissediyordum. Onların başını yere getirmiştim” (G12). Ekonomik imkânları olan kadınlar çocuk bakımı gibi zaruri durumlar dışında aileleriyle beraber yaşamayı tercih etmeyebilmektedirler.

Günümüzün ekonomik koşullarında dul olmanın zor olduğunu gördüğümüz çalışmamızda bundan otuz yıl önce boşanan bir görüşmecimizin anlattıkları bugünleri aratır türdendir:

“25 yaşındaydım. 4 çocuğum vardı. Okumamıştım. Eşim beni sürekli dövüyordu. Çocuklarımın hatırına çekiyordum. Ama evin bir odasına kuma getirmesi ve onun lafi ile beni dövmeyi arttırması dayanma gücümü bitirdi. Bir gün 4 çocuğum da aldım, köye ailemin yanına gittim. Ayrılınca Antep’te geçinemem diye düşündüm. Zaten ailem de izin vermezdi. Ancak babam kocamdan nefret ettiği için çocuklarımı da sevmiyordu. Onları babalarına bırakmamı istedi. En büyüğü ilkokula o yıl başlayacaktı. Çocukları babasına vermezsem köyde onlarla yaşayamayacağımı söylediler. Onların desteği

olmadan ev de yok kira, çocukların masrafı ne ile geçinirim diye düşündüm. Bir akşam babam çocuklarımdan birini dövdü ve küfretti. Ben de dayanamadım aldım çocuklarımı, Antep'te bir akrabam vardı, onun yanına gittim. Kiralık bir ev buldum. Babam ve abimler haber saldı. Çocukları bırakıp gelsin diye. Ben dönmeyince 1 oda olan evimi silahla bastılar. Zorla götürmeye çalıştılar. Ben gitmediğim için babam beni evlatlıktan reddetti. Akrabamın yol göstermesi ile önce bir fıstıkçı ile anlaştım. Gece gündüz fıstık kırıp iç yapıyordum. Sonra masrafları karşılayamayınca geceleri fıstık kırıp, gündüzleri soğan sökmeye gidiyordum. Giderken en küçük üçünü eve kilitleyip bırakıyordum. İlkokula başlayacak olanı yanıma alıyordum ki bir yevmiye fazla yazsınlar diye. Benle beraber soğan söküyordu yavrum. Soğana gitmediğimiz günler de okul yakındı, elmalı şeker yapıp okulun önünde satıyordum. Böyle böyle büyüttüm onları. Büyük oğlum kuru temizlemede işe girene kadar çok aç kaldık. Bu sırada babaları ne nafaka verdi, ne aradı ne sordu. Komşuluk çok iyiydi o zamanlar. Bana yol göstermeselerdi, ne yapacağımı bilmezdim.”(G6)

Bu anlatılanlar eğitimin olmadığı ve ailelerin desteğinin bulunmadığı durumlarda dul kadınların maddi olarak ne kadar kötü günler geçirebileceğini göstermektedir. Çocuğun bulunması ve babanın sorumluluklarını yerine getirmemesi kadını ekonomik bir zorluk içine sürüklemektedir.

3.4.2. Psikolojik Problemler

Eşi olmayan kadının ataerkil toplumda saygınlığı azalmaktadır. Eşin durumuna göre kadına verilen statü kayba uğradığı için dulluk, kadının kendini değersiz hissetmesine neden olabilmektedir. Toplumsal baskı, olumsuz ön yargılar ve dışlanmalar kadınları depresyona itebilmektedir. Ekonomik imkânların azalması kadınların gelecek kaygısını çok yoğun hissetmesine sebep olmaktadır. Dul kadınlar çevrenin gözünde *kocasını idare edemeyen veya kocasına iyi bakamayan* beceriksiz bir kadın şeklinde değerlendirilebilmektedirler.

Çalışmalar, dul kadınların kendilerine saygılarında azalma, sinirlilik, kaygı, tutarsız davranışlar ve depresyon gibi sorunların ortaya çıktığını belirtmektedir. Bununla birlikte kadınların kendilerini beğenmeme, yetisiz, çocuklarına bakacak vasfi bulunmayan, güçsüz hissettikleri eklenmektedir⁶.

⁶*Bosanma sonrası korku ve endiseler*.<http://www.eyvahbosaniyorum.com/bosanma-sonrasi-korku-ve-endiseler.html> (Erişim Tarihi:25.07.2019)

Kadın, boşanmayla dul kaldıysa ve eşiyle çekişmeli bir velayet süreci yaşadıysa çocuğundan ayrı kalma korkusu psikolojik olarak yıpranmasına neden olmaktadır. Bu durum bazen kadınları çaresizlik duygusunun daha derin hissedilmesine neden olabilmekte; bazen ise kendine zarar verme girişimlerine kadara uzayabilmektedir (G10).

Görüşmecilerin en çok değindikleri sorun, yalnızlık sorunu olmuştur. İnsanların içinde buldukları durumlara gösterilen tepkinin kültürel olarak değiştiğini belirten Gün'ün yaptığı "*Kent Kültüründe Yalnızlık*" araştırmasının sonuçları da bunu desteklemektedir. Gün'ün çalışmasında medeni hâl ile yalnızlık hissi arasındaki bağ incelenmektedir. Çalışmada dulların yalnızlığı en çok hisseden ve yaşayan grup olduğu ortaya çıkmaktadır (Gün, 2006).

Yalnızlığa mahkûm edilen kadın, toplumsal baskıların etkisiyle tekrar bir evliliğe cesaret edememektedir. Genç yaşta dul kalan bir görüşmeci:

"Biliyorum yaşım genç ama siz bir de ben sorun kendimi 100 yaşında hissediyorum. Tekrar evlenmeyi düşünmüyorum. Zaten kızımınla beraber ailemin yanında yaşıyoruz. Ev kalabalık ancak o kalabalığın içinde rahatlıkla kendimi anlatabileceğim kimse yok. Anlatsam anlamazlar ya da beni yanlış anlarlar diye anlatamıyorum. Kendimi çok yalnız hissediyorum. Ama evlenmeyi de asla düşünmüyorum. Kızım var, ona üvey baba getirmek aklıma bile gelemmez. Tekrar aynı kötü günleri yaşama korkusu bir daha evlenmemi engelliyor. Ama şimdiden kızım üniversiteye gidince, yaşlanınca yalnız kalma korkusunu yaşıyorum. Ne olursa olsun yalnızlık, mutsuz bir evlilikten daha iyidir. Tecrübe ile sabittir fikrim"(G4).

Kadının psikolojisinin kötü olması fiziksel bazı hastalıkları da tetiklemektedir. Aşırı stres kadının sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Boşanan bir görüşmeci boşanma sonrasında yaşadıklarının etkisi ile kanser olduğunu belirtmektedir:

"Tabi ki, ben işte şu zamana kadar 5 yıllık bir süreç geçirdim. Üzüntüyle, sıkıntıyla bakın tekrar altını çiziyorum ben evliliğim sürecince anlaşmazlıklar oldu, karşı tarafla vs. her neyse üzüntüler yaşandı, o üzüntüler beni bu kadar yıpratmadı. Ben ayrıldıktan sonraki 4. yıl artık biterken, stresle sıkıntıyla boğula boğula kanser atlattım. En sonda kansere kadar, şunu da hiç kimse demesin doktorlar boş konuşuyor, evet stres insanları mahveder. Benim soyumda, genetiğimde, ailemde, her iki tarafta anne baba tarafında hiç kimsede kanser yok. Ailedeki hiçbir kadında görülmuş bir hastalık değil. Sürekli kontrol altında olan bir insandım. Sağlık açısından checkup yaptırırdım. İyi ki de yaptıyırmışım. Biliyordum sanki bir yerimden böyle bir şey çıkacağını, hissediyordum, rahatsızlanıyordum. Bir gariplik vardı vücudumda. Gittiğimde yeni

kanser başlamıştı. Araştırıldı genetiklere, şuna, buna. DNA testleri, genetikler fakat genlerde yok. Çünkü ben bitiyorum, kaldıramıyorum dediğim anda hasta oldum” (G1).

Dul kadınlar, toplumda iftira atılmaya en müsait kesimlerden biri olabilmektedir. Görüşmecilerin en çok değindikleri korkularının içinde bir gün iftiraya maruz kalmak bulunmaktadır. Bu nedenle sürekli çekingen bir hâl içinde davranışlarını kontrol altında tutmaktadırlar. Dedikodu konusu olmamak için özgürce hareket edememektedirler.

“O zaman çalıştığım kurumda birçok dedikodu. Zamanında duyduğumuz elbette şeyler vardı. Sonra bir gün hiç unutmuyorum. Kuruma gideceğim, çok kar yağıyor, öyle böyle yağmıyor, tipi gibi savuruyor. Araç yok ki, bizim müdür yardımcılarımızdan bir tanesi benim evin çaprazında oturuyor. Çok iyi bir insan, abi gibi, kardeş gibi bildiğim çok severim. Arabası ile park ettiği yerden çıktı. Bende onu gördüm karşıdan fakat beni görmesin diye başımı çevirdim. O da aynı keza, başını çevirdi direksiyonda ve koydu gitti. Ben karlara bata çıka, dolmuş otobüs durağına gittim. Orada karın altında tipiye yedim. Her geçen otobüs durmuyor. Daha önce arabasına binmedim ama kötü hissettim bir de uyarı geldi ya aman dikkat edin, çok kalabalık müdür, şef vs. grubu var biz de. Çok kalabalık bir yerdeyiz. Ya daha önceki uyarı geldi aklıma. Aman dikkat et, bir şey olur acaba bunu mu kastediyorlar. Hayatta güvенеceğim insanlardandır abim gibi sevdiğim, saydığım biridir. Neyse o benden önce gidiyor kuruma, benim mesai arkadaşım ile karşılaşıyorlar “ya çok üzıldüm, kızı gördüm yolda ne derler diye gel arabaya bin diyemedim. Birisi bizi kapıda görürse, bak işte arabada geziyorlar, birlikte derler, kıza zarar gelir diye o kızı alamadım”. Arkadaşıma çok üzgünüm demiş. Ben geldim mesai arkadaşım a aynı şeyi ben düşündüm dedim inşallah yüzümü çevirdim diye, niye tavır attı diye düşünmemiştir. Ne zannediyor, ben kendini mi yiyeceğim, dememiştir. Sonraki gün içerisinde evrak götürmem gerekiyordu, odasına gittim. Ben size bir şey diyeceğim dedim. Benden önce davranıp kusura bakma bacım dedi, ben seni alırdım, malum. Yok dedim bende size yüz çevirdim, niye böyle yaptı demezsiniz umarım. Ne o beni almak istedi ne ben binmek istedim. Demek ki hislerimde de hiç yanılmamışım. Gelip o kapıda ben inseydim, evli barklı adamın hali yaman olacaktı. Bu benim gibi toplumda yalnız başına var olmaya çalışan, birine de zarar getirecekti. Yeri geliyor yolda kalmayı, belki kayıp düşmeyi, belki işe geç kalıp atılmayı her şeyi göze alıyorsun, senin toplumda koruman gereken, laf edilmemesi gereken bir ismin var. Çünkü yanımızda görülen herkesle her an her şey yaşayabiliriz. Çünkü potansiyelimiz var, çünkü engelimiz yok”(G14).

Her an iftiraya uğrama korkusu, kadınları tedirgin, çekingen ve kendine güvensiz bir ruh hâline sokabilmektedir. Dul kadınlara olumsuz gözlerle bakılması, kadınların sosyal ortamlarda karşılaştığı herkese karşı önyargılı davranmasına ve

kişisel yapısının kuşkucu olmasına neden olabilmektedir. İyi gözle bakılmaması endişesi dul kadınların yoğun olarak yaşadıkları sorunlardan biridir.

Nitekim Arıkan'ın “*Yoksulluk ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*” adlı çalışmasında boşanan yoksul kadınların %81,4'ünün toplumda dul kadınlara iyi gözle bakılmadığı düşüncesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Kadınların %45'i tüm toplumun, %37,4'ü erkeklerin iyi gözle bakmadığını, %10'u ise kadınların bu düşünceye sahip olduğunu iddia etmiştir. Çalışmada dul kaldıktan sonra bakış tarzında değişiklik olduğunu düşünen kadınlarının oranının %42 olduğu saptanmaktadır. Toplumun bakış tarzı olumsuz olarak algılanmaktadır. Bu kadınların “kötü gözle bakma” olarak da ifade ettikleri durumun dul kadınlar üzerindeki tesirinin ne olduğu sorusuna verdikleri cevap şu şekildedir: “Moral bozukluğu(%55), gurur kırılması(%28.6), akrabalarla arasının açılması(%6.6), oturulan semtin değiştirilmesi(%5.5), arkadaşlarla arasının açılması(%4.4)” (Arıkan, 1992). Belirtilen “kötü gözle bakma” ifadesi kadınları psikolojik olarak olumsuz etkileyebilmektedir.

Ekonomik imkânlardan yoksun dul kadınlar, kendilerine empatiyle iyi niyetli bir bakışla yaklaşılmamasını, diğer kadınlardan farklı davranılmamasını, kısacası çevrelerinden manevi destek beklemektedirler. Yapılan araştırmalar sonucunda yoksul dul kadınların maddi yardım isteklerinin oranının %15,8 olarak belirlenmesi, manevi desteklere daha çok ihtiyaçları olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Arıkan, 1996: 18).

3.4.3. Tek Ebeveyn Olmak

Tek ebeveynli aile deyince genel olarak ataerkil toplumlarda anne-çocuk ikilisi akla gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre çocukların yetiştirilmelerinden ve bakımlarından kadınların sorumlu olarak tutulduğundan yalnız annelerin yalnız babalardan fazla sayıda olmasına neden olmaktadır (Karaca, 2016). Kadın kendi isteği ile çocuğuna bakmak istese bile bu kadına toplumsal cinsiyet kimliğiyle daha önceden öğretilmiştir.

Toplum çocuğuyla yaşayan bekâr anneyi tam bir aile olarak kabul etmemektedir. Toplumun onayını almayan kadın, çocuğuna hem anne hem baba olma sorumluluğunu yerine getirirken çocuğuyla beraber dışlanmaya maruz

kalabilmektedir. Boşanmayla tek ebeveyn olan anne çocuğundan farklı bir soyadı taşıması sebebiyle çeşitli tepkilerle karşılaşabilmektedir.

“Boşanmadan sonra alışma süreci yaşarken en çok kızımın etkilendiği şey soyadlarımızın farklı olmasıydı. Onu kursa kayda götürdüm. İkimizin kimliğini de istediler. Bilgileri kayıt ederken hoca isim farklılığından düşünmeden çocuğun nesi oluyorsunuz deyince kızım ağlamaya başladı. Bunu sonra defalarca kere yaşadık. Kızım buna çok üzülüyordu. Bende etkileniyordum. Toplumda herkes duyarlı değil. Saçma sorular soranlar oluyorlar. Mahkemenin kararını görmek isteyenler oluyor. Çoğu kez kendimi suçlu hissettim.”(G11).

Boşanmayla tek ebeveynli bir aile olmayı seçen kadınlar, yaşadığı her türlü olumsuzluğa rağmen boşanma kararının çocuklarını kötü etkilemesinden çekindikleri için defalarca düşünüp, süreci olabildiğince uzatabilmektedirler.

“Çocuk çok etkilenmesin diye defalarca düşündüm. Katlanılmayacak aşamaya geldiği zamanlarda bile tahammül ettim. Çocuk küçüktü ve babasına düşküdü. Evden ayrıldığı zaman bile hemen hasta oluyordu. Vicdanen huzurlu olamadığım için boşanmayı erteleyip, durdum. Taki bir gün aklımı kaybedeceğimi düşündüğüm güne kadar. Çocuk bensiz rezil korkusu ile tekrar silkelendim. Yaşayacağım sorunlardan korkmama rağmen toparlanmak zorundaydım. Boşandım, çocuğum ve benim için daha zorlu bir süreç başladı. Ayrılmasaydım da çocuğum üvey anne elinde rezil olurdu. Evliliğin son demlerinde kendimi ölüme çok yakın hissettim”(G13).

Çalışan dul bir kadın, hem iki ebeveynin sorumluluğunu hem de iş yaşamının gerekliliklerini yerine getirirken çok zorlanmaktadır. Çevresinde çocuğun bakımına destek olacak kimsenin bulunmayışı, kreş ve bakım merkezlerinin az sayıda oluşu, bakıcı için ödeme yapabilecek bütçesinin bulunmaması gibi sorunlar kadınları yarı zamanlı çalışmaya mahkûm etmektedir. Çocuğun bakımını yeterli düzeyde sağlayamama kaygısı kadınının dikkatini toplamasını engelleyip, iş performansını düşürmektedir(Tor, 1993).

Ekonomik şartların gereği olarak yaşamak zorunda olunan konutların güvenli bir çevrede olmaması, çocukların yanlış alışkanlıklara ve suça yönelmesine neden olabilmektedir.

“Elimdeki paranın azlığı nedeniyle taşındığım evin semti çok kötüydü. Oğlum çevrede oturan çocuklarla arkadaşlık kurdukça kendimi çaresiz hissediyordum. Yanlış alışkanlıkları olanlar vardı aralarında. Suça meyilli tiplerdi çoğu. İmkânım olsa bir dakika oturmazdım orada.”(G5)

Yoksul, eğitimi ve mesleği olamayan ya da daha önce hiç çalışmamış dul kadınların, çocuklarını iyi şartlarda yetiştirebilmek çabaları kadınların azimle hayata

tutunmalarını sağlamaktadır (Lordoğlu, 2018).Çocuğu olamayan dul kadınlarla kıyaslandıklarında çocuklu dul kadınlar çabalamaktan vazgeçmeden gayelerini gerçekleştirmek için büyük uğraşlar vermektedirler.

Dul anneler, çocuklarının bakımı için çeşitli çözümler üretebilmektedirler. Varsa ve kabul edilirse, ailelerinin yanına yerleşmek veya yakınlarında ev bulmak ya da okula yakın yerde oturmak, okulun olmadığı zamanlarda çocuğun *memlekete* ailenin yanına gönderilmesi gibi stratejiler geliştirmektedirler. Çalışma saatlerinin uzunluğu veya kreş ya da bakım evlerine göndermeye maddi imkânın olmaması, kadınları alternatif yollar bulmaya itmektedir (Lordoğlu, 2018: 74). Yalnız bir ebeveyn olarak dul kadınlar, çocuklarını iyi yetiştirebilme çabalarına destek arayışı içine girebilmektedirler.

Doing Better For Families isimli raporda Türkiye'nin tek ebeveynli ailelere sosyal destek politikasının olmadığı belirtilmektedir⁷.Bu rapora göre, Türkiye'de tek ebeveynli ailelerin çocuklarının yoksulluk yaşama tehlikesi içinde oldukları ortaya çıkabilmektedir. Ekonomik zorluklar anne ve çocuğu en çok etkileyen durum olabilmektedir. Boşanma durumlarında nafaka bağlanması dâhi bu sorunu çözmemektedir. Çünkü nafaka tutarı geçim için yeterli düzeyde olmamakla beraber ödemeler ya hiç yapılmamakta ya da düzenli ödenmemektedir (Uğur, 2014).

Boşanma veya eşin ölümüyle kadın, ailenin reisi kimliğini alıp tüm sorumlukları da taşımaya başlamaktadır. Aile yapısındaki değişim çocukları negatif yönde etkileyebilmektedir. Toplumunun kabulde zorlandığı kesimlerden bir tanesi de bekâr annelerdir. Lakin çocuğu bulunmayan dul kadınlara kıyasla çocuğu olan dul kadınlar, kadın için belirlenen annelik rolünü taşıdıkları için kendilerine az da olsa saygı gösterildiklerini ifade etmektedirler. Bir kadının ataerkil bir toplumda kabul görmesinin kurallarından en önemlileri *iyi bir eş* ve *iyi bir anne* olmaktır. Bu koşullardan birini taşıması kadına avantaj sağlamaktadır. “Dul çocuksuz diğer arkadaşarımdan daha şanslıyım, en azından yalnız değilim ve onlara oranla az da olsa saygı görüyorum” (G14). Annelik, kadına önyargılara karşı koruma kalkanı olmaktadır. Çünkü eril yapıda annelik; temizlik, güvenilirlik, masumiyet gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir.

⁷<https://www.oecd.org/social/soc/doingbetterforfamilies.htm> (Erişim Tarihi:02.07.2019)

“Anneler tek ebeveyn olduktan sonra daha az sosyalleşmek durumunda kalmaktadır. Çevrenin, özellikle kadınların kendilerini eşlerine karşı potansiyel tehlike olarak algılamaları da annelerin sosyalleşmeyi tercih ettiği ortamları ve zamanları kısıtlamaktadır. Çevredeki kadınların önyargılı yaklaşımlarının yanında, karşı cinsin farklı beklentilerine karşı kendini koruma duygusu da sosyal hayatlarını kısıtlamalarına neden olmaktadır. Çevrenin yaklaşımları ile birlikte anne kendini daha fazla eve kapatmakta ve insanlardan soyutlamaktadır” (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Toplum anneliği bir saygınlık kriteri olarak görse de dul anneler ile evli anneler arasında da ayrımcılığa gitmektedir. Evli anneler, ataerkinin erkeklere yaptığı gibi bekâr annelerden farklı bir kategoride değerlendirilir. Evli anne bekâr anne ile kıyaslandığında olumlu bir ön yargıya sahiptir.

“Evet yalnız bir anne olmak çok zor ama toplumun dul kadına olan olumsuz ön yargısı durumu da zorlaştırmaktadır. Size bir şey anlatayım. İşyerinde evli ve çocuğu bulunan bir kadın var. Kurumda herkes onun gayrimeşru ilişkisi olduğunu bilir ve evli olduğu için iş yerinde yaptığı uygun olmayan davranışlar hep göz ardı edilirdi. Ancak ben dul bir anne olmama rağmen gülümseyerek bir erkekle konuşsam tepki alıyorum. Yanlış hiçbir ilişkim olmamasına rağmen evli ve çocuklu olan kadınla kıyaslandığında yaptığım her davranış, imalı ve hatta direk söylemlerle olumsuz yorumlanmakta. Ama o kadının işyerinde ahlaksız davranışları hiç dile dahi alınmıyor” (G4).

3.4.4. Yeniden Evliliklerde Yaşananlar Olumsuzluklar

Dul kadınların evlenmeleri çevreleri tarafından teşvik edilmekle beraber dul kadınla evlenmenin uygun olmadığı da düşünülür. Çünkü dul kadınlar ahlaki olarak farklı bir kategoride değerlendirilmektedirler (Doğan, 2013). Toplum dul kadınları yanında namusunu koruyacak bir erkek olmadığı için yalnız başına değerlerine sahip çıkamamakla itham edebilmektedir. Ancak evliliğe layık görülmeyen dul kadınların toplum düzenini tehdit etmemesi anlayışı ile tekrar evlenip bir erkeğin kontrolüne girmesi gerektiğini de savunulmaktadır.

Kocası ölünce genç yaşta dul kalan bir kadının yaşadıklarını konu eden *Kurbağalar* filmi, dul kadınların tekrar evlenmek istemleri durumunda dulluğun getirdiği önyargıların buna engel olduğunu işlemektedir. Filimde dul kalan bir kadının köyde çalışması sırasında yaşadığı tacizler de yer almaktadır. Filmdeki karakterin dul bir kadın olarak birini sevip, onunla evlenme isteği köydeki diğer

kadınların tepkisiyle karşılaşmasına neden olmaktadır. Dul olan Elmas'la evlenmek isteyen Ali'ye annesi repliklerde bunları çok açık ifade etmektedir:

“Ali be kızanım, şöyle eline beline kuvvetli bir gelin alsan, bak kızanım dikkatli ol, o Elmas geline fazla sokulma aklını çeler sonra senin. Ne yılandır o sen bilmezsin. Dul kadından hiç kimseye hayır gelmez, hiç mi hiç güven olmaz. Zaten çeltik yolunda önüne gelenle traktöre biniyormuş, herkes konuşuyor” (Canpolat, 2019).

Dul olan kadın için söylenen *yılan*, *hayırsız*, *güvensiz* ifadeleri sadece o kadın için söylenmiş sözler değildir. Zira filmde Elmas karakteri dul kadın olmayı temsil etmektedir. Dolayısıyla, nerdeyse tüm dul kadınlara karşı bu tür önyargılar bulunmaktadır. Bu nedenle dul kadınla evlenmek uygun görülmemektedir. Dul kadınla evlenme konusunda görüşmecilerimizden bir tanesinin ifadesi şu şekildedir:

“Bizim bunu değiştirmemiz lazım gerekiyor. Bizim temelden çocuklarımızı yetiştirirken yani abes bakmamalıyız ki çocuk da bunun abes bakılması gereken bir şey olduğunu düşünmesin. Mesela oturuyorsunuz çocuklar yanınızda oyun oynuyorlar, bir şey yapıyorlar. İki kadın o sırada sohbet ediyor. Diyor ki bir tanesi ya duydun mu şunla şu evlenmiş. Hiç deme ya ama kadın da dulmuş, gitti de dul aldı. Ne yani dul, dul diye öldü mü, AIDS mi, zombi mi, nedir yani ne oldu? O zaman çocuk oradan şunu anlıyor. Demek ki bu dul denilen şey çok iyi bir şey değil, bunlar namussuz olur, bunlarla evlenilmez. Bunlar toplumda olmaması gereken yanlış kişiler. Bunlardan uzak durmak gerek. Eğer erkek çocuksa büyüdüğünde asla dul bir kadınla evlenmeyecektir. Belki kendi annesi boşansa sürekli yargılayacak, ya da kız kardeşini kabullenmeyecek. Ama biz bunları düşünmüyoruz. Ama bizim bilinçli olup, toplum olarak bunları değiştirmemiz gerek. Bir şey daha ekleyeyim ki üzgünüm ki bu doğu illerinde böyle, batıda böyle bir şey yok. Neresi dersen İzmir, Aydın, İstanbul, Ankara bu tarz zihniyete sahip değil insanlar. Bunlar hayatın doğmak, ölmek, yaşamak gibi doğal süreçleri gibi görüyorlar boşanmayı. Boşanmak normal. İki kişi ha çıkarken ayrılmış ha evliyken ayrılmış. Bir problem değil batıda. Sizin yeni bir ilişki kurmamanız için bir neden değil. Erkek ya da kadın. Toplum ya da özel. Ama bizim doğu kültüründeki çok büyük bir eksiklik.”(G11).

Eşi ölen veya eşinden boşanan kadının ilk sığınacağı yer eğer varsa ailesi olmaktadır. Kadının bu tercihinde ekonomik ve kültürel etkenler de oldukça etkilidir. Kadın genç yaşta dul kaldı ise aileler toplumun baskısından kurtulmak ve yük olarak gördükleri çocuklarını eş adaylarının uygunluğuna önem vermeden tekrar evlendirmek istemektedirler. Kadının ekonomik imkânlarla sahip olması yalnız yaşaması için yeterli bir kriter değildir (Seçen, 2017).Karşı çıkılmasının temelinde yalnız yaşayan dul kadına karşı toplumun ön yargıları yatmaktadır.

Yalnız yaşamasına izin verilmeyen kadın, aile ve çevre baskılarının etkisiyle kendisine uygun bir eş olup olmadığına bakmadan yanlış evlilikler yapabilmektedir:

“Ailemin yanında hiç rahat değildim. Aslında evlenmek istemiyordum. Korkuyordum tekrar aynı kâbusu yaşamaktan. Sürekli akrabalarından, komşulardan görücü geliyordu. Kabul etmiyordum. Ailem kızıyordu. Onlar ölünce yalnız kalmamı istemediklerini söylüyorlardı. Ama ben evlenmiş olmak için evlenmek istemiyordum. Kendimi hazır da hissetmiyordum. Eş adaylarım arasında küçük görmüyorum ama engelli ve yaşlı olanlar çok fazla. Dul olduğum için o kadar önemsizim ki onlar için sadece benden yaşlı ve engelli birine layık görülüyorum. Sanki onları tercih etsem bu evlilik mi olacak sadece bakıcılık yapacağım. Ailem çevrenin lafının kesmek için beni yakacak. Kendimi o kadar değersiz hissediyorum ki dul kaldıktan sonra”(G17).

Çoğu görüşmecinin de ifade ettiği gibi dul kadın oldukları için eş adayı önerilerinde eğitim, kültür, yaş ve ekonomik şartların denkliliği sürekli göz ardı edilmektedir.

Tekrar evlenmiş dul kadınların evliliklerinde de sorunlar olmaktadır. Kendisi gibi daha önce evlilik yaşamış birini tercih etse de kadın ikinci evliliğinde dışlamalara maruz kalabilmektedir:

“Tekrar evlendim ama çok pişman oldum. Kendi de benim gibi eşinden ayrılmıştı. Beni iyi anlar diye düşündüm. Yanılmışım. En ufak anlaşmazlıkta bana adam seni boşa boşamamış demeye başlıyordu. Eski eşimden benim boşandığımı da çok iyi biliyor olmasına rağmen sürekli iyi bir kadın olsaydım ilk evliliğimde mutlu olacağımı söyledi, durdu. Ataların yastık değişmeyle baht değişmez sözünü unutup, tekrar evlendim. Boşanmaya karar vermek ilkinden zor oldu. Sonrasında duyacağım lafları biliyordum. İlki kötüydü bu da mı kötü diye sürekli suçlanmaya devam edeceğim. Aşağılanmak kadının kaderi olmamalı” (G2)

“Tekrar evlenmeyi düşünür müsünüz ?” sorusuna verilen diğer bir cevap:

“Boşandıktan sonra yüksek lisans yapıyordum. Beni uzaktan görüp de bir iki bakan insanlar, eğri oturup doğru konuşalım, etkileşimde olduğunuz, toplumun içindesiniz, sizi beğenen insanlar var. Biri gelip de kibarca bir çay içelim, ben sizi ne zamandır görüyorum, deyip de bilmiyorum sizi de tanımıyorum ki dediğim, hedefim sizi tanımak deyip de hayatını bana anlatıp, düzeyli bir evlilik yapmak istediğini, sizi gözlemliyorum, çok hanımefendi bir bayansınız, ne güzel okuyunuz, kültürlüsünüz. Kendisini anlatıp, ondan bundan bahsedip sıra bana geldiğinde bunu şunu yapıyorum deyip o ana kadar her şey çok güzel, çok beyefendi ta ki bu arada bir evlilik yaşadım, evlendim ayrıldım kelimesine gelince karşı tarafının yüzünün şeklinin değiştiğini, yüz şeklinin değişmesiyle berbat tavırlarının da değiştiğini ve bunu defalarca yaşadım, çok gördüm. Bu yüzden son zamanlarda istemiyordum, lütfen beni kimseyle tanıştırmayın,

bu niyette olduğunu düşündüm insanlarla ben düşünmüyorum diyordum. Çünkü sonunda canımın bir noktada acıyacağımı biliyordum”(G1).

Görüşmecî kadınların ifadeleri ataerkinin yüksek eğitim alan kadınları da etkileyebileceğini ortaya çıkarmaktadır. Patriyarkal bir düzende eğitimli bir kadın dulluğunun olumsuz sonuçlarından aynı ölçüde etkilenebilmektedir.

Çocuğu bulunan görüşmecî kadınların çoğu tekrar evlenmeye olumlu bakmamaktadır. Üvey baba ile çocuklarının iyi iletişim sağlayamayacakları endişeleri bulunmaktadır. Daha ileri gidip üvey babaların çocuklarına şiddet ve taciz uygulayabileceklerini düşünenlerde var. Toplumda dul kadına çizilen figürle benzerlik gösteren üvey baba figürü kadınların yeniden evlenmelerinin önünde bir engel olabilmektedir.

“Düşünüyorum tekrar evlenmeyi; ama korkularım engel oluyor bana. Yaşımın çok genç olduğunu biliyorum; ama şimdi kızım küçük sonra büyüüp üniversiteye gidince yalnız kalacağım. Ancak çevremde o kadar çok kötü örnek var ki tekrar evlenme niyeti ile biri ile görüşmeye cesaret edemiyorum. Sürekli haberlerde duyduğum üvey baba tacizleri en büyük korkum. Hep bir ikilem yaşıyorum. Yalnız dul bir kadın olmak beni yoruyor.Ama üvey baba ile yaşanabilecek olumsuzlar beni daha da yorar. En iyisi kızımınla yaşamak.”(G4)

Ekonomik sorunlarını çözemeyen dul kadınlar da yeniden evlenmeyi çözüm yolu olarak tercih etmek zorunda kalmaktadır. Çalışıyor olması, geçimini sağlamasına yetmeyen görüşmecîler de gerçekten evlenmek istedikleri için değil maddî olarak şartlarını düzeltereğini düşündükleri için tekrar evlenmeye karar verebilmekteler.

Buna karşı dul kadınların bazıları tek başına yaşadığında sorunlarını çözebilecek kapasitesi olduğunu görünce tekrar evlenmeyi düşünmemektedir. Yalnızlığın verdiği cesaretle farkında olmadan güçlenmektedirler (Lordoğlu, 2018). Daha önce kadının yalnız yapmasına imkân verilmemiş çoğu durum kadınların kendi yeteneklerini fark etmesini engelleyebilmiştir. Yeniden evlendiklerinde tekrar bir erkeğe bağımlı olup, onun izniyle hareket edeceklerini bildikleri için dul kadınlar, erkek tahakkümünü yaşamamak için tekrar evlenmek istemeyebilmektedirler.

3.4.5. Barınma Sorunu

Kadınlar kötü giden bir evliliği şiddete maruz kalmaların durumunda dâhi bitirmemekte veya ayrılık durumunda geri dönebilmektedirler. Bunun nedeni barınma alternatiflerinin bulunmayışıdır (Cornell, 2016: 36). İnsanların en temel gereksinimlerinden olan barınma, dul kadınların da çözmekte zorlandıkları büyük bir sorun hâline gelebilmektedir. TOKİ kurlarında dul ve yetimlere imtiyaz tanınmaktadır. Ancak buradaki dul grubunu eşi ölen kadınlar (şehit) oluşturmaktadır. Evi veya yanında kalabileceği bir yakını olmayan dul kadın, evsizlik riskini yüksek derecede yaşayabilmektedir (Lordoğlu, 2018:75-76). Eşi ölen için küçük de olsa bir ayrıcalığın bulunduğu konut alım aşamasında, boşanan dul kadına herhangi destek yapılmamaktadır.

Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma sonuçlarına göre eşi ölen kadınların %61'nin evi varken, eşinden boşanan kadınların %37'si ev sahibi durumundadır. Dul kadınlar şehirlerde kiraların çok fazla olduğunu, sağlıklı şartlarda yaşayabilecekleri bir ev bulmakta ve kirasını karşılamakta zorlandıklarını belirtmektedirler(Özar ve Yakut Çakar,2010).Çalışmanın sonucu, bu çalışmadaki görüşmecilerin beyanlarıyla örtüşmektedir:

“Gaziantep çok büyük metropol bir şehir oldu. Çok pahalı bir şehir ve kiralar da çok yüksek. Artık tek maaşla geçinmek zorundayım. Çocuğun masrafları da çok fazla. Oturduğum evin tavanı akıyor ancak ev sahibi başka ev bulamayacağımı bildiğinden yaptırmıyor. Camlar çok eski arasından kışın sürekli soğuk geliyor. Evin yalıtımı da hiç yok. Doğalgaz faturam çok yüksek geliyor. Verdiğim kirayla bir peşinatım olsa ya da TOKİ gibi yerden evim olsa kendi evimin taksitini öderdim. Maaş ucu ucuna yetişmiyor. Kiram eve göre çok yüksek, faturalar, mutfak masrafı ve çocuğun okul ve sağlık giderleri eklenince yetiştiremiyorum. Bazen ek iş yapayım diyorum sonra çocuğun yalnız bırakabileceğim bir semt olmadığı aklıma geliyor, vazgeçiyorum”(G9).

Şiddet görerek boşanma yoluyla dul kalan kadınlar da sığınma evlerini tercih edebilmektedirler. Ancak sığınma evlerinin yetersiz sayıda olması kadınların barınma sorununa kalıcı bir çözüm olmamaktadır (Mor Çatı, 2016).

Peşinat veremeyecek durumda olan dul kadınlar, TOKİ gibi bir hak tanınsa da alamayacaklarını ifade etmekte. Kadınlar giderlerinin arasında en büyük paya sahip olanın kira olduğunu belirtmektedirler. Dul kadınlar devletin kira yardımı gibi sosyal desteği bulursa bu kadar maddi zorluklar yaşamayacaklarını düşünmekte.

“Evim yok asla alacak kadar bir param da olmaz. Ama hep hayal kuruyorum, kira ödemediğim zamanları. En azından çocuğumla kuru ekmek, soğan yer geçinirdik. Şimdi ne yapsak ayın sonunu getiremiyorum kira, faturalar, mutfak ve sağlık masrafları... Devlet keşke dulların kirasını ödese. Böyle bir yardımın beni nasıl rahatlatacağını düşünemiyorum bile.”(G17)

Dul kadının kirayı karşılayacak maddi şartlarının olmaması, kiralık ev tutmasının önündeki tek engel değildir. Ev sahiplerinde yalnız kadınların bulunduğu yerin *ahlaki düzenini bozacaklarına* dair ön yargıları bulunmaktadır. Dul kadınların tek gelire kirayı ödeyememe ihtimalini birleştirip ev sahipleri dul kadınlara kiralık ev verme konusunda endişeli bir kararsızlık içine girebilmektedirler (Lordoğlu, 2018). Böyle durumlar karşısında kendilerini dışlanmış ve damgalanmış hisseden dul kadınlar, çocukları ve kendi için uygun olmayan daha kolay kiralık ev bulacakları bir yerde ev tutmak zorunda kalabilmektedirler.

“Boşandıktan sonra ilk işim kendime kiralık ev aramak oldu. Annemlerin yanında kızımınla hiç rahat edemiyorduk. Onlar gitmemize razı değildi. Ben yine ev aramaya devam ediyordum. Gaziantep gibi şehirlerde kadınlar yalnız başına gidip kiralık ev bakmaz ya. Emlakçılar ve ev sahipleri ben demeden boşanmış olduğumu anlayıp, vazgeçmem için astronomik kira, aidat ve depozito söylüyorlardı. Aylarca ev aradım. Emlakçılardan bazıları ısrarla aradığım için açık açık ev sahiplerinin yalnız kadınlara ev vermek istemediğini söylediler. Bir gün ev aradığım sırada sinirlerim bozuldu. Oturdum bir parka ağladım. Eğer ailemin evi olmasa kiralık ev bulamayıp sokakta kalacaktım. Sonra da vazgeçtim. Abime söyledim ve onun bulunduğu daha büyük bir eve annemlerle beraber taşındık. Aynı ev sahipleri abim gidince evi kiraya verdiler.”(G4)

3.4.6.Önyargılarla Toplum Baskısı ve Dışlanma

“Dullara Yas Yakışır”(Atasü, 2012)

Kültürel değerlerin ataerkil toplumlarda taraflı olarak üretilmesi kadını olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmanın sonucunu destekler nitelikteki diğer çalışmalar da eşi vefat ederek veya boşanarak dul kalmış kadınların tavır ve tutumlarına daha çok özen gösterme ihtiyacı duyduklarını ortaya çıkarmaktadır(Gedik, 2015; Sucu, 2007). Bireylere toplumsal cinsiyet kodları ile öğretilenler, yakınlarından aldığı uyarılar, yalnız bir dul kadının toplumda normal kabul edilemeyeşi, dul kadının *öteki* ya da *madun* olarak belirlenmesinde etkili

olmaktadır. Bunun nedeni de toplumun dul kadına olan olumsuz bakış açısı olabilmektedir.

Kadın *öteki* durumu ile baş edebilmek için kendince çözüm yolları geliştirmektedir. Toplumun çoğunluğundan farklı özellikte olana, özellikle de kadına *öteki* ve *madun* kavramları kullanılması toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmada fırsat tanımaktadır (Lordoğlu, 2018).

Öteki konumundakul kadın, yakında istenilmeyen ancak hep ilgi duyulan ve gözlemelenen kadın olabilmektedir. Aslında ilgi duyulanın arka planında kadın dişiliği üzerinde eril tahakküm kurma isteği bulunabilmektedir. Toplumsal düzenle eril tahakkümü ilişkilendiren Bourdieu:

“Toplumsal düzen, amacı, üzerine temellendiği eril tahakkümü tasdik etmek olan devasa bir sembolik makine gibi işler: o, işgücünün cinsiyetçi iş bölümüdür (faaliyetlerin, yerleri, zamanları ve araçları ile iki cinsin her birine çok katı bir şekilde pay edilmesiyle); o, mekânın yapısıdır (erkeklere ayrılmış olan toplanma ve pazar yerleriyle kadınlara ayrılmış ev arasındaki ayrımla veya ev içinde, eril kısım olan salon ile dişil kısım olan ahır, su ve bitkiler arasındaki ayrımla); o, zamanın yapısıdır, tarımsal gün veya yıl, ya da yaşam döngüsüdür (eril olan kırılma anları ve dişil olan uzun gebelik dönemleriyle)”(Bourdieu, 2015:22).

Dul kadına gösterilen olumsuz ön yargılar, evlilik sürecinde çok fazla hissettirilmeyebilmektedir. Kadının evlilikte farkına varmadan aldığı değerler, eşin ölümü veya eşten boşanma sonrasına direkt tesir etmektedir (Demircioğlu, 2000). Kadın yaşadığı her durumun suçlusunun kendisi olduğunu ve tüm sorumlulukları yalnız başına alması gerektiğini düşünebilmektedir. Çünkü kadına küçüklüğünden bu yana hep bu öğretilmiştir.

Görüşmecilere yalnız bir dul kadın olarak toplumda neler yaşadıkları sorulduğunda:

“Çok kötü hissettim. Şey gibi hani hastaymış gibi, sanki kolunu bacağını kaybetmiş de dışlanıyormuşum gibi hissettim. Suçlu gibi diyebiliriz. Çok etkilendim. Zaten o kişiden ayrılık değil de burası bitirdi beni. İnsanlar evlenir ayrılır, acılar yaşanabilir, olur gider. Ve sonraki süreç, boşanma süreci kesinlikle beni üzmedi. O kişiyle biz bitirirken medenice bitirmeyi başardık, kavga dahi etmedik. Birbirimize ne kötü söz söyledik ne bir şey ama bitmişliğinin farkındaydık bir şekilde ve onun hatalarıyla bu iş bitmek zorunda kaldı, isteğiyle de. Ama sonrası benim için cehennem oldu. Evliliğin içi değil. Toplum baskısı en çok etkileyen etken olmuştu”(G1).

Arkasından ona çok tesir eden bir anekdotları eklemek istedi:

“Bir gün banka şubesinde akademisyen bayan doçentle karşılaştık. Tanıyordu beni, biliyor durumumu, yeni boşandığım sıraydı. Sonra bana sunu söyledi. Saçlarımın rengi konusunda dedi ki: Ne yapıyorsun? Ne ediyorsun, boşandın? Evet, bana kalırsa artık saç rengini de koyulaştır dedi. Neden dedim? Malum dul bir kadınsın dedi. Bir buna çok üzül müştüm Bir de tanışmalarına vesile olduğum, kapılarını açtığım, evlenmeleri için büyük bir köprü olduğum bir bayan arkadaşım beni daha sonrasında düğünü olup hani Gaziantep’te ev ziyaretleri yapılır, düğünün hemen akabinde bu meselelerden sonra hem benden uzaklaştı hem de beni oraya bile davet etmedi. Dışlamaya devam ettiler. Siz hep sorunlusunuz, özür lüsünüz bunu size çok güzel hissettiriyorlar”(G1).

Araştırmamdaki kadınlar, dışlamalarla karşılaşmamak için kendilerince stratejiler ürettiklerini anlattılar. Yeni tanıştıkları kişilere dul olduklarını söylememektedirler. Dul oldukları anlaşılmasın diye eski eşlerinin ayakkabılarını binadakiler görsün diye kapının önüne bırakmaktadırlar. Yeni bir yere taşınacaklarsa aile büyüklerinden bir erkeğin taşınma sırasında yanlarında olmalarını sağlamaktadırlar. Bir (erkek) sosyal çevreye de sahip oldukları imajını vermeye çalışmaktadırlar. Evlilik yüzüklerini takmaya devam etmektedirler. Apartman zillerinin üzerinde eski soyadını değiştirmemektedirler. Değişikliğin zorunlu olmadığı fatura bilgilerinde eski soyadını kullanmayı sürdürmektedirler. Ataerkil aile yapısının toplumda istemediği dul kadın, durumunu gizleyerek bir süre zaman kazanmaya çalışmaktadır.

Douglas, ilkel ve modern toplumları kıyaslayarak ritüel, kir ve tabu gibi terimleri farklı anlamlarda ele almaktadır. Kirliliği dullukla bağdaştırarak analiz etmek değişik bir bakış açısı kazandırabilmektedir. Araştırmanın özünde kirliliğin belirlenmesinde kişilerin yalnızca algısı ile değil, kültürel tanımlamalarında etkisi olduğu bulunmaktadır. Kirlilik ve toplumsal ilişkilerdeki algı arasındaki bağ değerlendirilmektedir.

“Hâlihazırda benimsemiş olduğumuz kir anlayışlarımızda, düzenlenmiş sistemlerini dışlanmış unsurlarının tamamını içeren bir çeşit kapsayıcı özet bulmamız mümkündür. Göreli bir fikirdir. Ayakkabılar başlı başına kirli, pis değilken, onları yemek masasına koymak pisliktir; yemek başlı başına pis değilken, yemek kaplarının yatak odasında tutmak yahut giysilere yemek sıçratmak pisliktir... Kısacası, kirlilikle ilgili davranışımız, benimsediğimiz sınıflandırmalara ters düşen ya da onları altüst eden bir tür nesneyi veya fikri uygun görme tepkimizdir... Algılama sürecinde bazı fikirleri tasarlayıp kabul ederken aslında bazılarını da dışlamaktayız. En kabul gören fikirler ise bina edilen örüntüye en kolay uyum gösterenlerdir... Normal dışılığa gösterilen çeşitli tepkiler vardır. Olumsuz anlamda, normal dışı olanı algılamaksızın yok sayabilir ya da

algılayıp kınayabiliriz... Bir bireyin kendi kişisel sınıflandırma şemasının gözden geçirmesi olanaksız değildir. Ne var ki, hiç kimse için tecrit edilmiş bir yaşamdan bahsedilemez, bu bakımdan, herkesin şeması kısmen başkalarından alınmış olacaktır... Sonuç olarak, bir şeyin uygunsuz bir yerde olmasıysa, onu düzen açısından değerlendirmemiz gerekmektedir. Bir örüntünün muhafaza edilmesi için ona dâhil edilmemesi gereken şeyler kirlilik ya da pisliktir”(Douglas, 2017:59-64)

Dul kadınların da normal dışı, kirli kabul edildiği eril ilkel toplumlarda, kadının sosyal örüntüyü bozduğu kabul edilmektedir. Kişilerin birbirlerinden etkilenecek temiz ve kirli; normal ve normal dışı diye belirlediği kategoriler toplumun algısıyla şekillenmektedir. Patriyarka tarafından düzeni bozduğu gerekçesiyle de dul kadın dışlanabilmektedir. Görüşmecilerin söyledikleri de tezi destekler niteliktedir:

“Ben size bir şey söyleyeyim mi kesinlikle berbat bir şey yaşayacağımı biliyordum. Tanıyorum burası doğu, Gaziantep. İnsanların bakış açısını, boşanmış kadının kirli, pis, her an her potansiyele sahip, tehlike unsuru, birinin kocasını elinden alabilir, biriyle ahlaksız bir şey yapabilir. Her an müsait. Esprileri ile karşı karşıya kaldım. Ay kusura bakma canım seni kastetmeyerek, seni tenzih ederek deyip, çirkin espriler. Ben bunun çok zor olacağını, beni burada mahvedeceğini biliyordum. Tam da bu oldu. Hiç şaşırmadım, yaşadıklarım”(G14).

Yalnız yaşayan kadınları kirlilikle damgalamak istercesine evlerinin kapılarına kirli çamaşır asılmıştır. Bir gazete haberinde ortaya çıkan olay, İstanbul’da 100 dairelik bir rezidanda gerçekleşmiştir. Sadece medeni durumu birbirinden farklı beş yalnız yaşayan kadının kapılarının önünde bulunmuştur. Öncelikle taciz olarak algılansa da sonrasında bir dışlanma, kabul görülmediklerinin bir sembolü olduğunu düşünmüşlerdir⁸.

Douglas’ın muğlaklığı huzursuzluk verici olarak ele alışı ile toplumun zihninde dul kadınları algılayışı benzerlik göstermektedir. Sokağa yeni gelen yalnız bir kadına merakla yaklaşıp, muğlaklığına çözüm olarak da kadın bir kategorinin içine yerleştirilir. Damgalama ve muğlaklıktan sıyrılmak isteyen kadınlar, “namussuz”, “ne olduğu belirsiz”, “aile değerlerini tehdit eden” etiketlerini taşımamak için farklı izlenimler yaratacak yollar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin eve yerleşirken aile büyüklerini evlerine yatılı çağırırmaktan, onları komşularla tanıştırmaya kadar kendilerini çevrenin yanlış tanımamaları çabaları içine

⁸<https://t24.com.tr/yazarlar/hande-cayir/kapi-kollarina-kulot-asilan-kadınlar-anlatiyor-korkmuyoruz-ofkeliyiz,15993>(Erişim Tarihi:01.08.2019)

girebilmektedirler (Lordoğlu, 2018:83). Dul kadın damgalamaya maruz kalmamak için kendisince yöntemler geliştirebilmektedir.

Kadınların gündelik hayatındaki benliklerini sunumları, bir sahne performansı gibi değerlendirilebilmektedir. Performansı sahneleyenleri kadınlar, buldukları çevreyi de seyirciler olarak ele alınılmaktadır(Goffman, 2009). Dul kadınlar günlük pratiklerinde, sözlü ifade edilmeden hayatlarına getirdikleri düzen ve ilişkilerle (kıyafet tarzında değişiklik, eve giriş çıkış saatlerine özen gösterme, aile büyüklerinin evde bulunması ve komşularla iletişimi...) seyirci olarak görülen çevresindeki insanlar tarafından değerlendirilmektedirler. Yalnız kadınlara atfedilen muğlaklıktan ve etiketlenmeden kurtulma çabası içine girmektedirler. Aslında kadın damgalanmamanın karşılığında toplumun isteklerini yerine getirmektedir. Bu da sözel ve yazılı olmayan görünmez bir sözleşmenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bir süre sonra kadın rolünü içselleştirerek yaşamaya devam etmektedir (Lordoğlu, 2018). Kadın toplumun dışlanmayan bir parçası olmaya çalışırken kendi benliğinden ödün vermek durumunda kalabilmektedir.

Dul kadın çevresiyle iletişim kurarken sürekli ince bir ayar yaparak, görünmez olmakla yakın olmak arasında ilişkilerinin ölçüsünü düzenlemektedir.

“Ölçülü mesafe diye adlandırılabilir bu durum, kadınların gerektiğinde kendileri için kullanabilecekleri ve avantaj sağlayabilecekleri bir alan yaratırken (güvenlik, maddi-manevi destek, yardım) mesafeyi koruyarak yaşamlarına müdahale (yaşam tarzı, giyim, gidiş-dönüş saatleri, hal ve hareketler) edilmesinin önüne sınırlı bir oranda geçebilirler.” (Lordoğlu, 2018 :181).

Bir erkeğin güvencesi altında olmayan dul kadınların, çoğu zaman güçsüz ve korunmasız oldukları düşünölmektedir. Özar, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Dul kaldın biraz ruj sürse, yeni bir şey giyse neden diye sorguluyor! Erkeksiz bir hayat şaibeli oluyor. Yalnızsan namussuzluk yapma potansiyeli içinde görölüyorsun. Kadınlar bu konuda çok sıkıntı çekiyor ve bazıları da kendilerine otokontrol uyguluyorlar”⁹.

Ataerkil toplumlarda kadının eş ve anne rolleriyle sadakat ve safiyet kazanacağı fikri hâkimdir. Kadının *farklı* formlarda bulunması toplumun kurallarına aykırı olarak görölebilmektedir. Ahlaklı bir toplum yapısını korumanın, kadının dışiliğini denetim altında tutarak olabileceği kanaati hâkimdir.

⁹<https://www.aksam.com.tr/roportaj/aile-kurumu-ikiyuzlu--67868h/haber-67868> (Erişim Tarihi:16.08.2019)

Dul kadınların sürekli bir sınanma durumları da bulunmaktadır. Sonucunda ise ya toplumsal cinsiyet algısı bağlamında erkekler gibi davranmaya ya da cinsiyetsizmiş gibi olma hâlleri ortaya çıkabilmektedir. Erkek gibi davranıştan kastedilen erkeklere ithaf edilen küfürlü konuşmalar örnek verilebilmektedir. Karşılaştıkları herkese, algılanan dul kadından farklı bir yapıda olduklarını kanıtlama çabaları bulunmaktadır. Cinsiyetsizleşmek olarak da kadın veya erkek gibi değil sadece insanım imajı oluşturulmak amaçlanmaktadır. Dul kadınlar toplumdan soyutlanarak bunu sağlamaya çalışmaktadırlar(Gedik, 2015).

İş yerlerinde dul kadınlar, evli erkek yöneticilerin tacizlerine maruz kalabilmektedir. Böyle bir durum olmasa da patronların eşlerinin dul kadınların iş yerinde çalışmalarını istememeleri kadınları dulluklarını gizlemeye itebilmektedir. Aynı şeyleri ev ararken de yaşayan dul kadınlar çareyi dul olduklarını saklamakta bulabilmekteler (Sarpkaya, 2013).

“Kimliğimi göstermek zorunda kalacağım bir durum olmazsa ya da daha önceden beni tanıyan biri yoksa ortamda dul olduğumu kolay kolay söylemiyorum. Bana önyargıyla yaklaşmalarını istemiyorum. Biliyorum söylersem öyle yapacaklar. Bu kendimi çok kötü hissettiriyor.”(G15)

Ataerkil toplumlarda dul kadınların evli kadınlarla görüşmesi hoş karşılanmamaktadır. Bunun nedenleri olarak, dul kadınların evli kadınlar için kötü örnek olup, evli kadınları yanlış yönlendirme ihtimalinin bulunması ve nihayetinde evlilik kurumuna zarar verme durumunun bulunması gösterilmektedir. Bu sebeple dul kadınlar evli kadınlardan uzaklaştırılmaktadırlar(Seçen, 2017). Bu önyargılar dul kadınların sadece dul olan kadınlarla iletişim kurmasına veya çevresinde dul kadınların bulunmaması durumunda ise yalnız kalmalarına neden olabilmektedir. Dul kadınlar bir bahaneyle toplumdan dışlanmaktadırlar.

Dul kadınlar yaygın bir ifade ile mahalle(çevre) baskısına maruz kalabilmektedirler. Bunun temeli bulunduğu çevrenin eril anlayışı ile doğrudan bağlantılı olabilmektedir:

“...kadınlar yaşadıkları yerin kültürel ve sınıfsal özelliklerine bağlı olarak farklı düzeylerde çevrenin(mahallenin) baskıcı, dışlayıcı, bakışına maruz kaldıklarının farkındadır ve çoğunlukla bakışı içselleştirerek hareket ederler. Kadınların yaşadıkları yerin değerlerine göre davranışlarını kontrol etmeleri tek başına bir bakıştan dolayı değil; genel eril tahakkümün bir uzantısı olarak gördükleri ve gündelik hayatlarında sürekli karşılaştıkları bir hatırlatıcı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sadece

bu bakışın baskısını takiben her zaman bir eylemle karşılaşmalar da bakış bazen çocukluk hatıralarındaki, bazen de ailelerinin uyarılarındaki ikincil, aktarılan bilgiyi hayatlarına taşıdıkları eril tahakkümün bir uzantısıdır” (Lordoğlu, 2018 :129).

3.4.7. Taciz

Dul kadınlar çoğunlukla cinsel tacize uğrayabilmektedirler. Ancak hangi yaklaşımların cinsel taciz kabul edileceği toplumda netleştirilmemektedir. Nitekim Ankara Üniversitesi tarafından hazırlanan “Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi” cinsel taciz ve cinsel saldırıya bir tanımlama yapmaktadır.

“Cinsel taciz kişiyle vücut teması bulunmadan yapılan ve rızaya dayalı olmayan, cinsel içerikli söz, tavır veya diğer davranış biçimlerini içerir. Olayın gerçekleştiği ortama ve bağlama göre, ısrarla tekrarlanan eylemler ya da bir tek eylem cinsel taciz olarak değerlendirilir. ‘Süreklilik’ ön koşul değildir. Cinsel taciz, taciz niteliğindeki hareketlerin yoğunluğuna ve niteliğine göre; basit taciz, sürekli taciz ve ağır taciz olmak üzere üçe ayrılır.¹⁰”

“Cinsel saldırı, rızaya dayalı olmayan cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesidir. Cinsel saldırı iki biçimde ortaya çıkabilir: İlk şekilde, cinsel saldırı cinsel birleşme olmadan kişinin vücut dokunulmazlığının ihlali şeklinde gerçekleşir. İkinci tür cinsel saldırıda ise kişinin vücut dokunulmazlığının vücuda cinsel organ veya sair bir cisim sokulmasıyla ihlal edilmesi söz konusudur.¹¹”

Ataerkil toplumlarda kadınların özellikle de dul kadınların yalnız yaşamları hoş karşılanmamaktadır. Yalnız dul bir kadının tacizi kendisi istiyormuşçasına bir algı bulunmaktadır. Dul kadınların bekâretlerinin olmaması ve yanlarında bir erkek bulunmaması nedeniyle cinsel dürtülere hemen cevap verebilecek bir durumda oldukları değerlendirilmesi yapılmaktadır. Erkekler tarafından “kolay lokma” olarak algılanan dul kadınlar, çok sık tacizlere maruz kalmaktadırlar (Şengül, 2016).

Dul kadınlar sosyal ve iş çevrelerinde sıkça tacizle karşı karşıya kalabilmektedirler.

“Evde tamirat işi olduğunda önce kendim yapmak için çok uğraşıyorum. Gelen ustalar evde erkek olmadığımı anlayınca işini iyi yapmadan yüksek ücret talebinde bulunuyor.

¹⁰ Ankara Üniversitesi. (2013). *Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi*.[https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/\(Erisim\)Tarihi:01.09.2019](https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/(Erisim)Tarihi:01.09.2019)

¹¹ Ankara Üniversitesi. (2013). *Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi*.[https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/\(Erisim\)Tarihi:01.09.2019](https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/(Erisim)Tarihi:01.09.2019)

Keşke sadece bu olsa her an evi kolağan eden halleri beni çok huzursuz ediyor. Gitme desem kalacak çok kişiyle karşılaştım. Evdeki beyaz eşyaları tamir ettirmek yerine bir süre sonra yenisini alıyorum. Mecbur kaldığımda mahcup olarak akrabadan ve arkadaşlardan bir erkeğe bana eşlik etmesini rica ediyorum”(G2)

“Eşim varken diğer kadın müşterilerden farkım yokken dul bir kadın olduğumu öğrenen ekmeççinin ilgi odağı haline gelmişim. Fırına girince çalışanların imalı ve daha güler yüzlü bakışlarının farkını görmek beni çok rahatsız ediyordu. Paranın üzerini verirken elime dokunmak için fırsat kolluyordu. Özel bir ekmeç çeşidi istersem gelmeden aramam için numarasını vermeyi teklif etti”(G4).

Kadının işyerindeki erkeklerle olan ilişkileri, dulluğu ile değişebilmektedir. Bazı erkekler adına ve ailesine laf getirmemek için dul kadına mesafe koyabilmektedir. Kimileri ise artık kadının hayatında onu koruyan bir erkek olmadığını düşünüp gayri ahlaki yaklaşımlarda bulunabilmektedir (G13).

Boşanma ile dul kalan kadınlara eski eşin tacizi de eklenebilmektedir.

“İçip içip sıkça beni arıyordu. Gece her telefon çaldığında kalbim çarpıyordu. Bir gün kapıya dayanacak diye ödüm kopuyordu. Beni çok özlediğini, tekrar barışmazsam beni öldüreceğini söylüyordu”(G9)

Kadınların çoğu belli saatlerden sonra belli mekânları kullanmaktan çekinmektedir. Kadınların taciz vakaları ile çok karşılaşmaları, onları zorunlu bir ihtiyaçları için dâhi geç saatlerde dışarıya yalnız çıkmaktan alı koyabilmektedir. Kadınların taciz korkusu, yaşamlarında adil olmayan şekilde mekânların kullanımının ve sınırlılıkların bulunmasının bariz sonucunu gösterebilmektedir.

“Yılsonu işleri bitirmek için mesaiye kalmıştık. Ancak nasıl eve gideceğimiz kimsenin umurunda değildi. Oturduğum mahalle çok güvenilir değil. Evde kimse yok ki beni karşılasın. Bu ayki faturaları ödeyememişken taksiye de binemezdim. Bindığım dolmuşta sakindi. Yolcular indikçe huzursuz oluyordum. Eve yaklaştığımda sokağın çok ıssız olduğunu fark ettim. Sokaktaki küçük parkın yanından geçerken sanki bir gölgenin beni takip ettiğini zannettim. Bağırmeden sokaktaki bakkalın ışığını görmek için hızlandım. Çok şükür bakkal kapanmamıştı, bir şeyler alma bahanesiyle girdim. Boş sohbetlerle bakkaldaki zamanı uzatmaya çalıştım. Kalp atışlarım yavaşlayınca etrafi kolağan ettim. Kimseyi göremeyince koşar adımlarla kendimi binaya attım. Geç saatte dışarıda yalnız olmak beni hep korkutuyor. Burası büyük ve güvenli olmayan bir şehir. Başıma bir şey gelir kaygısıyla akşam eve geç gelmemeye çok dikkat ediyorum”(G12)

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından yapılan “*Kadına Karşı Şiddete Son İmza Kampanyası*”nda görüşülenlere “Kadına karşı şiddetin sona erdiği

bir dünyada ilk yapacağın şey nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar yaşadıkları şehirdeki tedirginliklerini ortaya çıkarmaktadır: “Korkusuzca sokağa çıkabileceğim”, “Gece tek başıma şehrimi keşfedebileceğim” (Çur, 2005).Türkiye’de pek çok yerde kadınların güvenli bir şekilde dışarı çıkamamaları, kamusal alanın sahipleri olduklarını düşünen erkeklerin tacizlerinin sonucuyla ilgili olabilmektedir.

3.4.8. Şiddet

Erkek şiddetini, ataerkil sistemi oluşturan 6 yapıdan biri olarak gören Walby, erkeklerin ruhsal bir özelliğinin sonucu olacak kadar kişisel olmadığını ifade etmektedir. Şiddet kadınlara erkekler tarafından uygulanan baskının bir şekli olabilmektedir. Maddi, psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet olarak çeşitli hâllerde uygulanmaktadır. Bu sebeple şiddet kadınların günlük pratiklerini şekillendirmede mühim bir etkiye sahiptir. Şiddet erkeğin eliyle patriyarka tarafından kadına uygulanan güç olmaktadır. (Walby, 2016).

Şiddet kelimesi anıldığında ilk akla gelenler kadınlar olmaktadır. Türkiye’de kadınları şiddetten korumak için uluslararası protokoller imzalanmıştır: “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)”, “Kadına Karşı Her Türül Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)” ve “6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Ancak bu sözleşmelerin ve kanunun varlığının şiddeti önlemede yeterli caydırıcılığa sahip olmadığı görülmektedir. Bu da her gün en az birkaç kadın cinayeti haberinin bulunmasından anlaşılabilir.

Kadınlar eski eşlerine “Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” u kapsamında uzaklaştırma kararı alırtabilmektedir. Lakin uzaklaştırma için gerekli tedbirlerin yeteri kadar alınmaması sonucu, erkekler kadınlara rahatlıkla ulaşip şiddet uygulayabilmektedirler. Bunun dışında uzaklaştırmayı sağlamak için görevlendirilen polislerin tacizleri de kadınların erkek tacizini her an yaşadıklarını göstermektedir. Erkek polisler de dul kadınlara toplumsal önyargılar ile yaklaşabilmektedirler. Kadınların güvenliklerini bahane edip telefon numaralarını almak istemeleri veya yemek davetinde bulunmaları kadınların hiçbir şekilde güvende olamayacakları bir psikolojiye bürünmelerine neden

olabilmektedir. Böyle durumları yaşayan bazı kadınlar eski eşlerinin şiddetini daha dayanılabilir kabul edip, kocalarına dönebilmektedirler (Gedik, 2015).

Ataerkinin en çok faydalandığı olgulardan biri *namus* olgusudur. Namus kadına uygulanan şiddetin maşası halinde gelebilmektedir.

“Namus, kadınları kontrol altında tutan bir kültürel normdur. Namusun anlamı gülmemek, gezmek, sevmemek, bir şarkı istememek, eğitim ya da bilgi istememek, konuşmamak, cinsel zevki tatmamak ve daha bir sürü şeydir. Namus birçok insanın düşündüğü gibi sadece bekâret anlamına gelmez. Bekâret meselesi, yüzlerce şiddet sebebinden sadece bir tanesidir. Namusun anlamı itaat etmektir, boyun eğmektir”(Mojab & Abdo, 2006).

Özellikle ataerkinin çok yoğun hissedildiği ülkelerde namus ve şiddet iç içe geçmiş bir halde olabilmektedir. Bu toplumlarda namusu kullanarak kadına şiddet uygulayan erkek, toplumun gözünde çok kıymetli olabilmektedir. Erkekler yaptıklarından pişman olmaları gerekirken aksine şiddeti gurur kaynağı olarak görebilmektedirler. Bunun temelinde ise patriyarkanın kültür, örf ve adetleri eril yararı ve keyfi doğrultusunda şekillendirmesi yatabilmektedir.

Sadece kadın bedeni üzerinden tanımlanan namus kavramını koruma görevini erkekler üstlenmektedir. Bir kadının kocasından hangi sebeple olursa olsun ayrılmak istemesi ya da boşandıktan sonra tekrar evlenme niyetiyle bir erkekle görüşmesi özellikle eski eşin, babanın ve ağabeyin namus algısına göre yanlış olabilmektedir. Kadının böyle bir durumda *erkeğe ait olan namusuna* zarar verdiği gerekçesiyle, şiddeti hak ettiği düşüncesi ortaya çıkarılmaya çalışılabilmektedir. Dul kadınlar da bu algının korkusu ile hayatlarına kendileri kısıtlama getirebilmektedirler. Sadece cinayetler ve yaralamalar değil tecavüzde şiddetin kadına uygulandığı farklı bir şeklidir. Kadınlar da kendilerini korumak için hava kararınca dışarı çıkmamak, yanlarında biri ile kamusal alanda bulunmak, kapalı giyinmek gibi tedbirlerle kontrollü hareket etmeye çalışmaktadırlar. Eğer kadın bu tedbirleri almaz ise toplum kadının hatalı olduğunu ve şiddeti hak ettiğini rahatlıkla söyleyebilmektedir.

June Jordan’ın kadınların kısıtlanmasını genelleyerek anlattığı ifade de ufuk

açııcıdır: “...biz dünyada özgürce dolaşamayız. Eğer dolaşırsak, bilmeliyiz ki bunu bedenimizle ödemek zorunda kalırız. Tehdit budur. Sokakta ne yaptığımı sormazlar size tecavüz ederler ve bedeninizi tahrip ederler ki yerinizin neresi olduğunu hatırlayın. Kamusal alanda bulunma hakkınız yoktur.”(akt Lordoğlu,2018:200).

Kadına tecavüz sadece kamusal alanda gerçekleşmemektedir. Kadınlar evli iken eşleri ve evdeki diğer erkekler tarafından da tecavüze uğrayabilmektedirler (G4). Dul kadınların cinsel birlikteliğe hazır olduğu düşünüldüğünden, bu kadınlar tecavüz mağduru olarak görülmemektedirler. Dolayısıyla, kadınlar cinsel şiddete uğradıkları durumlarda polise şikâyete gidememektedirler.

Basında “eski koca dehşeti” başlıklı gazete haberlerinin olmadığı gün neredeyse bulunmamaktadır. Bunların çoğu eşinden boşanmış kadınların ölüm haberlerini içermektedir. Kadın cinayet haberlerinden bir kısmını derleyen bir haber sitenin listesinde bulunan başlıklar ve özetleri:

- “**Türkiye’de 328 günde 303 kadın katledildi.** Türkiye gündeminin bir parçası olan kadın cinayetlerine karşı bugün yurt genelinde kadınlar, erkek şiddetine karşı omuz omuza gelip seslerini yükseltecek. 2019 yılının 328 gününde eşi, sevgilisi, boşandığı erkek tarafından katledilen 303 kadın, hemcinsleri tarafından anılacak.”

-“ **Satırlı Vahşetten Acı Haber.** Eskişehir’de, 6 ay önce boşandığı Yalçın Özalpay’ın (52) satırlı saldırısında ağır yaralanan Ayşe Tuba Arslan’dan 44 gün sonra acı haber geldi. 2 çocuk annesi, 45 yaşındaki Tuba Arslan, tedavi gördüğü hastanede yaşamını yitirdi. Kaybettiği kızının ardından gözyaşı döken baba Serdar Arslan, katil zanlısı Özalpay’dan şikâyetçi olduğunu söyledi. Baba Arslan, "Zaten bu cinayeti planlamışlar. Kızım arkadaşıyla birlikte gezerken, olaydan bir gün önce otomobille önünü kesip laf atmışlar. 'Sizi öldüreceğiz' diye bağırılmışlar. Kızım olay günü işten çıkınca, yavrum dolmuştan inince oraya pusu kurmuş. Eşinden, büyük oğlundan hepsinden şikâyetçiyim, kızımın katili bunlar" dedi”

-“**Salon buz kesti! Kıyma Makinesine attım!**Mersin’de, boşanma aşamasındaki eşi Cemile Ertürkoğlu’nu boğazını keserek öldüren Mustafa Ertürkoğlu’nun yargılanmasına başlandı. Zanlının, eşini öldürdüğü ve sonrasında kıyma makinesine atarak parçaladığı söylediği anlarda duruşma salonu buz kesti. 40’a yakın kadın avukatın da müdahil olduğu duruşma ertelendi”

-“**Vahşetin arkasındaki acı gerçek!** Hatay’da, cezaevinden firar eden Ahmet Kaya, boşanma aşamasında olduğu eşi Sibel Kaya’yı vahşice katletti. Kalbinden ve karnından bıçaklanarak öldürülen Sibel Kaya’nın, boşanma aşamasındaki eşi Ahmet Kaya’nın kendisini tehdit ettiğini öne sürerek polis merkezine gittiği ve 'koruma tedbir' talebinde bulunduğu, ancak başvurunun mahkeme tarafından reddedildiği öğrenildi. Korkunç olayın ardından polisin çalışmasıyla dün akşam saatlerinde yakalanan Ahmet Kaya cezaevine gönderildi. Sibel Kaya, bugün Akcurum Mahallesi’ndeki Mahalle Camiinde düzenlenen törenin ardından gözyaşları içinde defnedildi”

-“**25 yıllık eşini katletti!Cezası belli oldu!** Boşanmak isteyen iki çocuğunun annesi olan eşi Meral Topcu’yu öldürdüğü iddiasıyla yargılanan sanık Hakkı Topcu, tutuklu

olarak yargılandığı davada karar duruşmasına çıktı. Duruşmada pişman olduğunu söyleyen ve ağırlaştırılmış müebbet hapis istenen sanık Topcu, müebbet hapis cezasına çarptırıldı”

-“46 kez bıçakladı, canımdan çok sevdim dedi. Konya'da eşi Tuba Erkol'u 46 bıçak darbesi ile öldüren Bekir Erkol, ilk duruşmada cinayeti ağlayarak anlattı. Erkol, "Ben onu canımdan çok sevdim. Boşanmak istemiyordum. Beni istemediğini, boşanacağını ve çocukları da vermeyeceğini söyleyip bana ağır hakaretlerde bulundu. Gözüm döndü. Çantamda bıçak vardı. Onu aldım. Sonrasını hatırlamıyorum. Şuurumu kaybettim. Kaç defa bıçak darbesi vurduğumu hatırlamıyorum" dedi. Vahşice katledilen Tuba Erkol'un babası ise "Boşanma kararının ardından kızımı hep ölümle tehdit etti, sonunda da bizden kopardı, en ağır cezaı alsın" dedi”

-“Eş katili cani baldızını da öldürmüş! Antalya'da, ayrı yaşadığı eşi Nihal Işıldar'ı (37) tabancayla başından vurarak, öldüren, polisi arayıp, "Karımı öldürdüm, gidin evden alın" dedikten sonra kaçtığı Mersin'de yakalanan Özcan Işıldar (46) hakkında iddianame hazırlandı. 28 yıl önce de baldızını öldürdüğü ortaya çıkan Işıldar'ın, erkeklerle ilişkiye zorladığı eşinin görüntülerini çektiği, komşusu olan bir kadına da ters kelepçe takarak, defalarca nitelikli cinsel saldırıda bulunduğu iddia edildi”

-“Doktor eşini öldürmüştü! Psikolojisi bozulmuştu!” Diyarbakır'da, boşanma aşamasındaki avukat eşi Müzeyyen Boylu'yu (43) 2 çocuğunun gözü önünde, 11 kurşunla öldüren Doktor Mesut Issı'nın (45) ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezası istemiyle yargılanmasına devam edildi. Tutuklu sanık Issı, cezaevinden Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi'ne sevk edildiği için duruşmada yer almadı”

-“Boşandığı eşini silahla vurdu! Kocaeli'nin İzmit ilçesinde, Kerem T., üç ay önce boşandığı eşi Ayşe Acar'ı takip edip, doğalgaz aboneliği işlemi yaptırdığı sırada silahla vurdu. Kaçmak isteyen canı, güvenlik görevlisi tarafından yakalandı. Herkesin gözü önünde vurulan Ayşe Acar'ın hayatını kaybettiği belirlendi”

-“Öldüren kocanın savunması pes dedirtti Mersin'de eski kocası tarafından tabanca ile vurularak öldürülen öğretmen Kübra Aşkın cinayetine ilişkin davanın ilk duruşması yapıldı. Hakkında 'müebbet hapis cezası' istenilen zanlı Davut D. "Tek suçum onu fazla sevmemdi. Keşke vazgeçecek kadar sevseydim, olayı inkâr etmiyorum, cinayeti" işledim ifadelerini kullandı.”

-“Önünden yürürken sırtından 3 kurşun! İzmir'in Çiğli ilçesinde, emekli polis memuru Erdoğan Sarıyıldız'ın, tabancayla vurup öldürdüğü boşanma aşamasındaki eşi Özlem Sarıyıldız'a yapılan otopside, sırtından üç kurşunla vurulduğu tespit edildi. Özlem Sarıyıldız, kılınan cenaze namazının ardından toprağa verildi”

-“Uzaklaştırmaya rağmen 20 kez bıçakladı! Konya'da, 3 çocuk annesi Tuba Erkol, 4 gün önce hakkında uzaklaştırma kararı aldığı eşi Bekir Erkol tarafından 20 yerinden

bıçaklanarak öldürüldü. İki oğlunu alıp kaçan Bekir Erkol'un, olay yerinde bıraktığı kızına, "Yardım istemene gerek yok. Anneniz öldü" dediği öğrenildi"¹².

Kadın cinayet haberlerinin ardı arkası kesilmemektedir. Haberler gösteriyor ki, bir kadının eşinden boşanmak istemesi, öldürülmesinde en büyük etken olabilmektedir. Boşanmayı ölmeden başaran kadınlar da sonrasında tehlike altında olabilmektedirler.

Görüşmeciler en etkilendikleri kadın şiddeti haberlerinden birinden çok bahsettiler: "İstanbul'da cezaevinden izinli çıkan Ersin Ü. isimli kişi, eski eşini önce bıçakladı, ardından da çaydanlıkta ısıttığı kızgın yağı üzerine döktü."¹³

Kadınları çok etkileyen diğer bir haber de Emine Bulut cinayetidir. Kızının gözü önünde eşi tarafından bıçaklanarak öldürülen Emine Bulut, toplumu derinden etkileyen diğer bir vakadır. "Ölmek istemiyorum" çığlıklarını günlerce görsel medyada yer aldı¹⁴.

3.4.9.Eski Eşin Ailesiyle Sorunlar

Boşanma veya eşin vefatıyla dul kalan kadın, eski eşinin ailesiyle mesafeli bir ilişki içine girebilmektedir. Görüşmecilerin çoğunun ifadesi bu şekildedir. Bazıları kadını eşinin ölümüne sebep olmakla suçlamaktadır. Boşanmaların tamamına yakınında ise aileler tarafından kadın haksız görülebilmektedir. Dul kadına olumsuz yaklaşan eski eşin ailesi, torunlarının velayetinin de kadında kalmasını istemeyebilmektedirler. Çocuğun annede olduğu zamanlarda kadın, eski eşin ailesi tarafından çocuğun sorumlulukları için destek görmeyebilmektedir. Bununla beraber torunlarını gördüklerinde annesi hakkında negatif söylemlerde bulunup, çocuğun annesi ile iletişimini olumsuz etkileyebilmektedirler.

"Oğlumu ayda yılda bir sırf beni sinir etmek için aldıklarında gelene kadar akla karayı seçemezdim. Tüm gün telefonlarıma cevap vermezlerdi. İlacımı içir demek için bile arasam açmazlar. Bazen polisi aramayı çok düşündüm. Daha önce çocuğumu alıp, vermemekle tehdit etmişti. Onu kaçırdı sanıp kendi kendimi yiyordum. Yanındayken ne çocuğun ilacını içirirdi, ne düzgün bir yemek yedirirdi, terler soğur daha hasta olurdu.

¹²<https://www.haberturk.com/haberleri/kadin-cinayeti> (Erişim Tarihi: 26.09.2019)

¹³<https://www.karar.com/guncel-haberler/cezaevinden-izinli-cikti-eski-esini-once-bicakladi-sonra-yag-ile-yakti-1328757> (Erişim Tarihi: 01.10.2019)

¹⁴<https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-eski-kocasi-tarafindan-bicaklanan-kadinin-feryadi-yurekleri-dagladi-olmek-istemiyorum> (Erişim Tarihi: 14.10.2019)

Aslında torunları umurlarında değil sırf erkek torumuz var, soyumuz devam edecek diye çevreye hava atmak gayeleri. Oğlum geldikten sonra bana karşı çok soğuk davranırdı. Çocuğa benim hakkımda yalan yanlış şeyler anlatırlarmış. Boşanmanın benim yediğim dayaklardan değil keyfi olduğunu söylüyorlarmış. O çocuk ne bilsin, annesi babası nasıl olursa olsun yanında olsun istiyor. Biliyorum büyüyünce beni anlayacak. Şimdi biraz zorlanıyoruz. Çünkü gidip gelince çocuk birkaç günde kendine gelemiyor. O da öğrenecek babasının ve onun ailesinin onu benim kadar sevip, önemsemediklerini. Umarım o zaman iş işten geçip ben ölmüş olmam. Şu anda ne sağlığını, eğitimi, ne güvenliği ne de psikolojisini önemsiyorlar çocuğun. Bense onla nefes alıp, onla yaşıyorum. Hayatımın anlamı oğlum”(G13).

Kadının evliliği bittikten sonra *elkızı* zihniyeti ile eski eşin ailesi ile arasındaki ilişkilerde mesafe oluşabilmektedir. Ölüm durumlarında da kadının mirastan pay almamaları istenebilmektedir.

“Pek görüşmüyorum, önceleri onların kızları iken oğullarının ölümüyle el kızı oldum. İlk zamanlar gittiğimde çok soğuk davrandılar. Sanki oğullarını ben öldürdüm. Küçük bir miras olayı vardı almamam için benden imza istediler. Ben de vermeyince küstüler bana. Çok hakkım mı varmış sanki. Oğullarına çok karılık mı yapmışım gibi bir sürü laf geldi kulağıma.”(G7)

SONUÇ

Dulluk genel patriarkal sistemde bir ‘sapma’dır (deviant); dolayısıyla düzen bozucu bir niteliği olduğuna inanıldığından, hoş karşılanmaz. Bu anlayışa sahip ataerki toplumlarda dulluk, kadınlar için büyük ve karmaşık bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de özellikle ataerki tezahürlerin yoğun olduğu Gaziantep gibi şehirlerde de dul kadınlara karşı toplumun tutumu tamamen erkek bakışının izlerini taşır. Eşinden boşanan ya da eşi ölen dul kadının, çok yönlü değerlendirildiğinde birçok açıdan dezavantajlı hale geldiği görülmektedir. Kadınlar evliyken karşılaşmadıkları birçok problemle dul kalınca karşı karşıya kalmaktadırlar. Tek başına birçok sorunla mücadele ederken aynı zamanda yaşama uyum sağlamak ve yeni bir düzen kurmak zorunda kalmaktadır. Dul kalan kadın, topluma uyum sağlamak ve toplumda yer bulmada zorlanmaktadır.

Ölüm veya boşanma sonucunda erkeklerin almadıkları *dul* sıfatını alan kadınlar, toplumun kabulde zorlandığı, bir kez daha ötekileştirilen, görünürlüğü rahatsızlık veren grubuna dâhil edilmektedirler. Bu çalışmada, Gaziantep’te yaşayan eşinden boşanan veya eşi ölen dul kalan kadınların patriarkanın etkisi ile neler yaşadıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada dul kadınların arasında da farklı kategoriler olduğu belirlenmiştir. Bu kategorilerin içinde en iyi durumda olan şehit eşleri olduğu tespit edilmiştir. Bu sırayı eşi ölen kadınlar takip etmektedir. Her ne kadar söz konusu üç kategori arasında dul kadınların yaşadığı sorunlar bağlamında bir takım farklar bulunsa da netice de dul kadınların yaşadığı sorunlar patriarkal düzenin bir ürünü olarak gelişmekte ve cinsiyet eşitsizliği fazlasıyla açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuca göre, dul kadınların yaşadıkları bütün problemlerin temeli ataerkiye yani patriarkaya dayanmaktadır. Ekonomik sorunlar, dışlanma ve etiketlenme dul kadınları en çok etkileyen sorunların başında gelmektedir. Kadınların 11’i sorunlarla baş edebilmek için psikolojik destek aldığını

belirtmiştir. 12 kadın çok ciddi derecede maddi sorunlar yaşadığını ifade etmiştir. Diğer 4 kadın şehit eşi olmalarının etkisi ile devlet desteğiyle bu tarz bir sorun yaşamamışlardır. 1 dul kadının da eşinden ilk boşandığı sıralar ekonomik problemleri olmasına rağmen sonrasında öğretmen olarak atanması ile bu sorunu çözülmüştür. Maddi sorun yaşayan 12 kadından 5'ine sadece aileleri destek vermiştir. Boşanan 10 kadından 8'ine mahkeme nafaka ödenmesi kararı vermiştir. Ancak bu 8 kadından sadece 2'si çok düşük meblağlarda düzensiz nafaka aldıklarını iddia etmişlerdir. Nitekim yükseköğrenimli ve çalışan dul kadınlar diğer dul kadınlardan ekonomik olarak daha iyi durumdadırlar.

Dul kadının çocuğunun bulunması, hem anne hem de baba görevlerini yerine getirmesine neden olmaktadır. Çoğu zaman çocuğun tüm ihtiyaçları kadın tarafından karşılanmaktadır. Çocuğun varlığı, dul kadının tekrar evlenmeyi düşünmesinde engel olabilmektedir. Görüşmecilerin 13'ü tekrar evlenmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak; çocuklarının bulunmasını ve onları üvey baba ile büyütme istemediklerini ifade etmişlerdir.

Ekonomik zorluklar içinde çocuğun tüm sorumluluğu verilen dul kadının kaygı ve korku içinde bir yaşam sürmesi, kader olarak görülebilmektedir. Bunun üzerine toplumsal baskı ve tacizlerde yaşamamak için kadınlar kendilerini soyutlayıp görünmez olma çabasına girebilmektedirler. Görüşmecilerin tamamı özellikle erkeklerin dikkatini çekmemek için giyimlerinden, konuşma tarzlarına kadar her hareketlerini sürekli tedirgin ve kontrollü gerçekleştirebilmektedirler. Evli kadınların eşleri için tehdit görüldüklerinden tüm arkadaşlarını dul veya bekâr kadınlardan seçmektedirler. Eşli yapılan programlara dâhil olmamaktadırlar. Eve giriş çıkış saatlerine çok dikkat etmektedirler. Yeni girdikleri bir ortamda evlilik sembolleri (yüzük gibi) taşımaktadırlar. Çalışma ve sosyal ortamlarda yanlış anlaşılmalara fırsat vermemek için erkeklerle mecburi durumlar dışında konuşmayı tercih etmemekteler. Bu da sosyal ağlarının zayıflamasına neden olabilmektedir. Dul kadınlar, sürekli kendilerini kısıtlayıp, koruyup, kollamak zorunda kalabilmekteler. Belli davranış kalıplarının içine sıkışabilmekteler. Bir süre sonra, dul kadınlar kendilerini norma aykırı bir grup olarak kabul edip, durumlarını içselleştirebilmekteler.

Toplumsal normlar açısından *sakıncalı* olarak kodlanan dul kadınlar sosyolojik olarak bir problem olarak görülebilmektedirler. Geleneksel değerleri araç olarak kullanan patriyarka, dul kadının sorunlarının derinleşmesine neden

olmaktadır. Kadın, eril sistem içinde sıkıştırılmaya çalışılmaktadır. Dul kadınlar, toplumun gözünde güvenilmez, tehlikeli ve ahlaksız olarak görülmektedirler. Görüşülen kadınların tamamı bu etiketlere maruz kaldığını belirtmektedir.

Araştırmada dul kadınlar, eşit hayat şartlarında *öteki* olmayacakları bir sosyal düzenin varlığına ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Dul kadınlar toplumda kabul görmek için sürekli kendilerini ispat etmek zorunda kalmaktadırlar. Ahlaki durumlarını sürekli açıklama ve kanıtlama gereksinimi duymaktadırlar. Bunun nedeni, dul kadının olumsuz özellikler taşıdığı düşüncesine hâkim toplumsal ön yargılardır. Dul kadınlar, çevreleri tarafından sürekli gözetlendiklerini ve hayat tarzları hakkında dedikodularının yapıldıklarını düşünmektedirler. Dul kadınlar kendilerini sergilenen bir tür eşya gibi değerlendirmektedirler. Her ne sebeple olursa olsun, kadınlar dul kaldıktan sonra suçlanmaktadır. Kadınların anlatımları ile ataerkil baskının tekrar tekrar hissedildiğini göstermektedir.

Kadın ve erkeğin her durumda eşit olmasına karşı çıkanlar, adaleti göz ardı eden ve eşitliğin çıkarlarına ters düştüğü kimselerdir. Bu durumun doğal bir sonuç olduğunu savunarak, eril tahakkümü meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Görüşülen kadınlar en az erkekler kadar güçlü ve vasıflı olduklarının kabul edilmesi durumunda eşitlik adına bir adımın atılacağını düşünmektedirler. Yeterli sosyal desteklerle güçlenmelerine yardım edilerek, adil bir toplum düzeni sağlanabileceği fikri görüşülen kadınlarda hâkimdir.

Gaziantep'te dul kadınların değerlendirilmesi *namus* üzerinden yapılmaktadır. Toplumsal algıyı şekillendiren patriyârşi, kadını tekeline alma çabasını ahlaki değerleri kullanarak bunu sağlamaya çalışmaktadır. Evlilik dönemiyle kıyaslandığında dul kadınlar, daha baskıcı tavırlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu baskının etkisiyle dul kadınlar kendilerine sınırlandırmalar getirmektedir. Kadınların giyim tarzlarında daha muhafazakâr bir etki ortaya çıkabilmektedir. Mesela görüşmecilerin 15'i dul kaldıktan sonra giyim tarzlarında değişiklik yapmıştır. Zaten özellikle kıyafetlerinde, eve giriş çıkış saatlerinde ve eve gelen giden misafirlerde değişiklik olduğunda uyarı aldıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle aldıkları tedbirler, gelecek olumsuz eleştiriler için bir kalkan olarak görülmektedir.

Namus olgusu altında, dul kadınların özgürlükleri her alanda kısıtlanmaktadır. Ataerkide namus kavramı erkeklerin perspektifinden şekillenmektedir. Eril tahakkümün olduğu alanlarda bir kadının ev içinde ve bir

erkeğin yanında olduğu zamanlarda kadınlar *namuslu* sayılmaktadırlar. Çünkü erkek egemen toplumlarda kadınlara namuslarını koruma konusunda güvenilemeyeceği anlayışı hâkimdir. İlginçtir ki, bu kadar namusa önem verilen bu ataerkil toplumda görüşülen dul kadınların hepsi ya sözel tacize ya da fiziksel şiddete uğramıştır. Tacizi yapanlar arasında kadınların eski eşleri de bulunmaktadır. Taciz ve şiddetin korkusu ile kadınlar rahat hareket edememektedirler. Gündelik yaşantılarını, güvenliklerini baz alarak tedirgin bir tavırla planlamaktadırlar. Dul kadınların güvenliklerine dair çok fazla endişeleri bulunmaktadır.

Sonuç olarak patriyarka dul kadını madun durumuna düşürmektedir. Erkek iktidarı dul kadınları en dezavantajlı kesim haline getirmektedir. Erkeksiz kadınların itibar hakkı olmadığı algısı hâkimdir. Patriyarkadan kocanın hayatından çıkması ile kurtulacağını zanneden kadın, dulluk ile patriyarkaya, daha güçlü bir şekilde maruz kalmaya başlıyor. Bu kez de toplum ve çevrenin etkisiyle kadının hayatı olumsuz etkilenmekte ve kadın üzerinde baskı kurulmaktadır. Kadına bekârlığında baba ve ağabeyi ile başlayan, evlilikte kocası ile devam eden, dullukta ise tüm toplum tarafından uygulanan bir eril tahakküm söz konusudur.

KAYNAKLAR

- Acar-Savran, G.(2013). *Beden Emek Tarih*. Kanat Yayınevi, İstanbul.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı(2014). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.
- Arıkan, Ç. (1990). *Alt Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal Sorunları*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara.
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*. Şafak Matbacılık, Ankara.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, Ankara.
- Atasü, E.(2012).*Dullara Yaş Yakışır*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Atila Demir, S. ve Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları:Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 111-128.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*.Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Bayram, B. (2018). *Türkiye'de Kadınlara Yönelik Sosyal Yardımları Ataerkil Pazarlık Üzerinden İncelemek:Dul Kadın Maaşı*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Isparta.
- Beauvoir, S. (2010). *İkinci Cins Evlilik Çağı*.Onar B.(Çev), 8. Basım, Payel Yayınevi. İstanbul.
- Becker, H. S. (2015). *Hariciler (Outsider): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*.Bakırlı, B.(Çev), Heretik Yayıncılık, Ankara.
- Bolak, H.(1995).Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler.
- Tekeli, Ş.(Der), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İletişim Yayınları,ss.235-246,İstanbul.
- Bora, A ve Üstün, İ.(2005). *Sıcak Aile Ortamı*. TESEV Yayınları, İstanbul.

- Bora, A. (2010). Kamusal Alan Sahiden Kamusal Alan mı? M. Özbek (Der.), *Kamusal Alan*, Hil Yayınları, ss.529-538,İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. Yılmaz, B.(Çev), Bağlam Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- Canpolat, A. (2019). *Şerif Gören Sinemesında Dul Kadın Olgusu*. Yüksek Lisans Tezi,Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Cihan, Ü. (2015). *Boşanan Kadının Durumu: Elazığ İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi,Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Cornell, R.W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Soydemir C.(Çev.), Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Çur, A. (2005). Kadınlar: Taşranın Yurtsuzları. Bora, T,(Der.), *Taşraya Bakmak*. İletişim Yayınları, ss. 116-135,İstanbul.
- Dedeoğlu,S.(2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı?*Çalışma ve Toplum*,2:41-54.
- Demir, G. (1988). *Boşanma Yoluyla Parçalanmış Kadının Rol ve Statüsündeki Değişmeler*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir.
- Demircioğlu, N. S. (2000). *Boşanmanın, Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, H. (2013). Türk Sinemasında 1980“li Yıllar Ve “Dulluk” Teması Etrafında Üretilen Geleneksel Cinsiyet Rollerini. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19(76): 9-20
- Douglas, M. (2017). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. Ayhan, E. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Feyzioğlu, S. Ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(26), 97-110.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*.Salman, Y.(Çev), Payel Yayınları, İstanbul
- Foucault, M. (2005).*Özne ve İktidar*. Ergüden, I.& Akınbay O.(Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gedik, E. (2015). *Devlet, Piyasa ve Aile Üçgeninde Tutsak Kalmak: Orta Dereceli Eğitilmiş Boşanmış ve Eşi Vefat Etmiş Kadınların Deneyimleri(Trapped in between state, market and family: Experiences of moderately educated divorced and widow women)*.Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Cezar, B. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Geniş, Ş., Ünsaldı, L., ve Ağırnaslı, S.N. (Çev.), Heretik Yayınları, Ankara.
- Greer, G. (1996). *İğdiş Edilmiş Kadınlar*. Bayatlı, M. (Çev.), Pencere Yayınları, İstanbul.
- Gün, F. (2006). *Kent Kültüründe Yalnızlık*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günay, C. (2008). *Erkek Bekâr Kadın Dul*. Tepe Yayınları, İstanbul.
- Hartmann, H. (2006). *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, Aygen G. (Çev.), Agora Yayınları, İstanbul.
- Hirata, H., Laborrie, F., Le Doare, H., & Senotier, D. (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. G. Acar Savran (Çev.) Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), (1979).
- Kalafat, Y. (2011). Türk Kültür Coğrafyasında "Dul Karı Kültü". *Lokman Hekim Journal*, 1(3):7-10.
- Kancı, T. (2008). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Bu Günlere Ders Kitaplarında Kadınlık ve Erkeklik Kurguları*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. Bora, A., Sayılan, F., Tekeli, Ş., Tapınç, H. ve Özbay, F. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Karaca, A.S. (2016). Kadınlar için Tek (Yalnız) Ebevenlik ve Zorlukları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1):23-34.
- Kasapoğlu, A., Güneş, F. Ve Gökçe, B. (2012). *Aile Sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Kurt, A. O. (2016). Yahudilikte Levirant Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar. *Turkish Studies*, 11(17):245-266.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Lloyd, S. A. and Zick C. D. (1986). Divorce at Mid and Later Life: Does the Empirical Evidence Support the Theory? *Journal of Divorce*, 98.

- Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul'da Bekar Kadın Olmak*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Mehta, D. (Yöneten). (2005). *Water* [Sinema Filmi].
- Mies, M. (2012). *Dünya Ölçeğinde Ataerki ve Birikim Uluslararası İş Bölümünde Kadınlar*. Temürtürkan, Y. (Çev.), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*. Seçkin S. (Çev.), Payel yayınları, İstanbul.
- Mojab, S., & Abdo, N. (2006). *Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*. Kömürçüler, G. (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Mor Çatı. (2016). *Türkiye'de Erkek Şiddetiyle Mücadele Mekanizmalarını İzleme Raporu*, Mor Çatı, İstanbul.
- Ökten Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(8) : 303-312.
- Örnek, S. V. (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özar, Ş., ve Yakut Çakar, B. (2010). *Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi*. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Boğaziçi Üniversitesi, Ankara.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Sarpkaya, O. A. (2013). Boşanmış Kadınlarda Toplumsal Baskıya Direnme Stratejileri: Van Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26):29-50.
- Seçen Uzunkaya, H. K. (2017). *Türkiye'de Boşanma ve Eş Kaybı Bağlamında Dul Kadın Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sipahi, E. B. ve Özsoy, B. (2015). *Kadın Dostu Kent İmgesi: Sorunları ve Beklentileri Bağlamında Gaziantepli Kadınlar Üzerine Bir Araştırma*. Aktaş Yayıncılık, Ankara.
- Soysal, D. (2016). *Beauvoir Dersleri: Evli Kadın ve Anne Üzerine Bir Deneme*. Belge Yayınları, İstanbul.
- Stone, A. (2016). *Feminist Felsefe Giriş*. Cingöz, Y. ve Tanrısever, B. (Çev.) Otonom Yayıncılık, İstanbul.

- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Kabulleri(Sakarya İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şengül, M. B. (2016). Türk Romanında (1960-80) Boşanma Ve Kadın. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47): 169-177.
- Tor, H. (1993). *Boşanma ve Boşanmış Kadınların Psiko-Sosyal, Ekonomik Durumları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- TÜİK (2019). İllere Göre Boşanma Sayısı İstatistikleri
- Uçan, N. (2006). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 10(1), 39-40.
- Uğur, S. B. (2014). *Boşanma Sürecinin Akademisyen Kadınlar Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Uyar, S. (1999). *Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Tıpta Uzmanlık Tezi, GATA, Ankara.
- Uzunoğlu, N. (2016). *Türkiye'de Boşanma Nedenleri: Bolu İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Ünal, A. (2016). *Sosyal Bir Olgu Olarak Boşanmanın Nedenleri ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. Osmanağaoğlu, H.(Çev.), Dipnot Yayınları, Ankara.
- White, J. B. (2015). *Para ile Akraba Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği*. Bora, A.(Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wollstonecraft, M.(2007). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. Hakyemez D.(Çev.) İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, M. (2017). *Yeni Bir Hayat Kurmak Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yücel, V. (2016). Hayat Hanımlığı: Rol Biçilmişlik. *Ekonomi, Sosyoloji ve Kadın*. ss 19-34, Yücel, V. ve Öğrekçi, S.(Ed), Kriter Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

Ankara Üniversitesi. (2013). *Cinsel Tacize ve Cinsel Saldırıya Karşı Politika Belgesi*.<https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/mevzuat/cinsel-tacize-ve-cinsel-saldiriya-karsi-politika-belgesi/>(Erişim Tarihi:01.09.2019).

Birleşmiş Milletler(2011).<https://www.un.org/en/events/widowsday/> (Erişim Tarihi:24.07.2019).

Budak, B.(2010).Bosanma sonrası korku ve endiseler.
<http://www.eyvahbosaniyorum.com/bosanma-sonrasi-korku-ve-endiseler.html>
(Erişim Tarihi:25.07.2019)

Çayır, H.(2016).<https://t24.com.tr/yazarlar/hande-cayir/kapi-kollarina-kulot-asilan-kadinlar-anlatiyor-korkmuyoruz-ofkeliyiz,15993>(Erişim Tarihi:01.08.2019).

Kadın Cinayetleri Haberleri.<https://www.haberturk.com/haberleri/kadin-cinayeti>
(Erişim Tarihi: 26.09.2019).

OECD.(2011).<https://www.oecd.org/social/soc/doingbetterforfamilies.htm>(Erişim Tarihi:02.07.2019).

Özar, Ş.(2011).Aile Kurumu İki Yüzlü.<https://www.aksam.com.tr/roportaj/aile-kurumu-ikiyuzlu--67868h/haber-67868> (Erişim Tarihi:16.08.2019).

TBMM/Mevzuat, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>
(Erişim:24.06.2019).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=dul> (Erişim Tarihi:12.07.2019).

<https://www.karar.com/guncel-haberler/cezaevinden-izinli-cikti-eski-esini-once-bicakladi-sonra-yag-ile-yakti-1328757> (Erişim Tarihi:01.10.2019).

<https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-eski-kocasi-tarafından-bicaklanan-kadının-feryadi-yurekleri-dagladı-olmek-istemiyorum> (Erişim Tarihi:14.10.2019).

<https://kadngazetesi2016.wordpress.com/2017/07/16/dislanmis-kadinlar-dullar/>(Erişim Tarihi:21.07.2019).

<https://bianet.org/kadin/siyaset/78-hindistan-dullari>(Erişim Tarihi:22.07.2019).

EK A.1. GÖRÜŞÜLEN KADINLARI TANITICI TABLO

Kod Adı	Yaşı	Çocuk	İşi	Eğitimi	Durumu	Konut Durumu	Araba
G1	40	Yok	Öğretmen	Yüksek Lisans	Boşanmış	Kira	Var
G2	36	Yok	Bankacı	Yüksek Lisans	Boşanmış	Kira	Var
G3	28	1	Memur	Lise	Şehit Eşi	Kendisini Ait	Var
G4	35	1	Bilgisayar Teknikeri	Lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G5	50	2	Çalışmıyor	Orta Okul	Eşi Ölen	Kira	Yok
G6	55	4	Çalışmıyor	İlkokul	Boşanmış	Kira	Yok
G7	32	1	Sekreter	Lise	Eşi Ölen	Kira	Yok
G8	30	1	Memur	Lise	Şehit Eşi	Kendisine Ait	Var
G9	40	1	Memur	Ön lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G10	43	2	Güvenlik Görevlisi	Lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G11	45	2	Radyoloji Teknikeri	Ön lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G12	42	2	Kasiyer	Lise	Boşanmış	Kira	Yok
G13	38	1	Sekreter	Ön lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G14	44	2	Şef	Lisans	Boşanmış	Kira	Yok
G15	41	2	Memur	Lise	Şehit Eşi	Kendisine Ait	Yok
G16	29	Yok	Memur	Lise	Şehit Eşi	Kira	Yok
G17	36	1	İşçi	İlkokul	Eşi ölen	Kira	Yok

EK A2. GÖRÜŞÜLEN KADINLARA İLİŞKİNTANITICI BİLGİLER

(G1) G1 devlet okulunda sosyal bilgiler öğretmeni. Yüksek Lisans mezunudur. Kirada oturmaktadır. Eski model yakınlarda bir araba aldığını söylemiştir. Eşiyle görücü usulü ile evlenmiştir. Hiç çocuk sahibi olmamıştır. 40 yaşındadır. Evliliği sırasında bir kamu kurumunda atanamaması nedeniyle sekreterlik yapmıştır. Eski eşi mühendistir. 32 yaşında 3 yıllık evli iken evliliği eşinin başka birine âşık olması sebebiyle boşanma ile sonlanmıştır. Ailesinin yanında yaşamaktadır. Boşanmanın arkasından aile ve toplum baskısının çok ağır yaşadığını beyan edip, bunların kanser olmasına sebep olduğunu söylemiştir. Kanseri yendikten sonra öğretmen olarak atanmıştır. Öncesinde çok maddi sıkıntılar yaşadığını ifade etmiştir. Boşanma sebebinin ağır gelmesinden çok sonrasında dul olması nedeni ile yaşadığı iftira ve baskıların onu çok üzdüğünü söylemiştir. Görüşmeler sırasında kendini çok rahat ifade etmekteydi. Ölümü görüp geldiğini artık kimseden korkmadığını söylüyordu.

(G2) G2 bir devlet bankasında gişe görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yüksek Lisans mezunudur. 36 yaşındadır. Eşinin çocuk istememesi sebebi ile kendisinin talebiyle boşanmışlardır. Boşandığında 32 yaşındadır. Kirada oturmaktadır. Ailesinden farklı bir şehirde olması nedeniyle yalnız bir kapıcı dairesinde oturmaktadır. Bankadan geç saatte çıkıp eve giderken kendini güvende hissetmediği için boşandıktan sonra kredi ile bir araba almıştır. Tekrar bir evlilik denemiştir. Bu kez de sürekli eski evliliği devam ettirememesinin nedeninin kadında olduğunu söyleyen tartışmaların varlığı ve sürekli aşağılanmalar bu evliliğin bitmesine de sebep olmuştur. İkinci evliliğinden de çocuğu olmamıştır. İnsanlara korkarak yaklaşmaktadır. Görüşmeye zor iken ettim. Sonra kendini ifade edecek bir alan bulduğu için rahatlıkla ve detaylıca cevaplar vermekteydi.

(G3) G3 şehit eştir. Eşini 2016 yılında kaybetmiştir. 28 yaşındadır. Lise mezunudur. Şehit yakınları kadrosundan bir kamu kurumuna memur olarak atanmıştır. Kendine ait bir evi vardır. Ailesi ile aynı binada oturmaktadır. Kendine ait bir arabası vardır. Eşini kaybettiğinde 25 yaşındadır. Eşi şehit düştüğünde kızları yeni doğmuştur. Ancak genetik bir rahatsız sebebiyle 2 yaşında kızı da vefat etmiştir. Ailesi ile aynı

binada yaşamasının onu kısıtladığını ve ailedeki erkeklerin sürekli müdahalesinin olduğunu söylemiştir. Devlet desteği ile maddi sorunları olmadığını ifade etmektedir.

(G4) G4 bir kamu kurumunda bilgisayar teknikeri olarak görev yapmaktadır. 35 yaşındadır. Lisans mezunudur. Arabası bulunmamaktadır.1 kızı bulunmaktadır. Eşinden boşandıığında 31 yaşındadır. Boşanma nedenlerinin kumar, içki ve sorumsuzluk olduğunu belirtmiştir. Kızı ile ailesinin yanında yaşamaktadır. Kızını okutmakta ve geçinmekte eski eşinden nafaka bağlanmasına rağmen hiç destek görmediğini ifade etmiştir. Ekonomik zorluklar yaşadığını söylemiştir. Ailesinin yanında kalmasına rağmen kızına bakılmasının karşılığı olarak kirayı kendi karşılamaktadır. Eski eşinden tehditler aldığını iddia etmektedir. Korkuları yüzünden ses kaydı alınmasına izin vermemiştir.

(G5) G5 çalışmıyor. Ortaokul mezunudur. 50 yaşında. Eşi 13 yıl önce vefat etmiş. Arabası bulunmamaktadır. Biri kız biri erkek iki çocuğu var. Eşinen kalan asgari ücretten bile az dul maaşı ile geçiniyor. Çocukları okuyor. Kirada oturuyor. Ekonomik problemleri olduğunu belirtti.

(G6) G6 çalışmıyor. Okuma yazma bilmiyor.55 yaşında. 30 yıl önce boşanmış. Eşi üzerine kuma getirmiş ve döverek kemiklerini kırmıştır. Kirada çocuklarından birinin yanında oturuyor. Boşandıktan sonra 4 çocuğu ile kirada oturmaktaymış. Arabaları hiç olmamış. Çocukları büyüyüp çalışana kadar fıstık kırarak, soğan sökmeye giderek, elmalı şeker satarak geçinmeye çalışmıştır. Maddi olarak çok zor zamanlar geçirmiştir. Ailesi çocuklarını istememiştir. Çocuklarını bırakmaması sebebi ile babası evlatlıktan reddetmiştir. Mahkeme nafaka bağlamıştır. Ancak bir kez bile almadığını söylemiştir.

(G7) G7 bir firmada sekreter olarak görev yapmaktadır. 32 yaşındadır. Lise mezunudur. Oğluna hamile iken eşi trafik kazası geçirerek ölmüştür. Eşi öldüğünde 27 yaşındaymış. Eşinden yüklü bir borç kalmıştır. Kazada eşinin kusur oranının yüksek olması nedeni ile çok yüksek bir tazminat alamamışlardır. Eşinden kalma borçları bile kapatamamıştır. Ailesinin yanında yaşamaktadır. Onların kiralarına destek olmaktadır. Annesi oğluna bakmaktadır. Arabası yoktur. Oğlunun sağlık problemleri var. Kendisinin de kalp yetmezliği ortaya çıkmıştır.

(G8) G8 bir kamu kurumunda memur olarak görev yapmaktadır. Lise mezunudur. 30 yaşındadır. Şehit eşidir. Bir oğlu var. Şehit yakını kadrosundan atanmıştır. Kendisine ait bir ev ve arabası vardır. Maddi sorunları olmadığını belirtmiştir. Yalnız bir anne olmanın ve dul kadın olmanın zorluklarının üzerinde çok durmuştur.

(G9) G9 bir kamu kurumunda memur olarak görev yapmaktadır. 1 oğlu vardır. Ön lisans mezunudur. 40 yaşındadır. Eşinden 10 yıl önce boşanmıştır. Kirada oturmaktadır. Arabası yoktur. Oğlunu okuturken çok zorlandığını ifade etmektedir.

(G10) G10 bir kurumda güvenlik görevlisi olarak görev yapmaktadır. 43 yaşındadır. Bir oğlu bir de kızı bulunmaktadır. Eşinden boşanalı 6 yıl olmuştur. Lisans mezunudur. Kirada oturmaktadır. Arabası bulunmamaktadır. Ekonomik sorunları olduğunu söylemiştir. 2 çocuğa yalnız bir anne olmanın çok zor olduğunu belirtmektedir. Yaşlı ve hasta annesi de yanında yaşamaktadır. Yaptığı işten dolayı tacize çok maruz kaldığını ifade etmektedir.

(G11) G11 bir hastanede radyoloji teknikeri olarak görev yapmaktadır. 45 yaşındadır. 2 kızı vardır. Ön lisans mezunudur. Kirada oturmaktadır. Arabası yoktur. Eşinden 8 yıl önce boşanmıştır.

(G12) G12 bir restoranda kasiyer olarak görev yapmaktadır. 42 yaşındadır. 2 oğlu vardır. Kirada oturmaktadır. Arabası yoktur. Lise mezunudur. Eşinden 7 yıl önce boşanmıştır. Müşterilerin tacizlerinden şikâyetçidir. Babaları olmadığı için erkek çocuklar üzerinde otorite kurmakta zorlandığını ifade etmiştir. Geçim sıkıntısı yaşadığından bahsetmiştir.

(G13) G13 bir kurumda sekreter olarak görev yapmaktadır. Ön lisans mezunudur. 38 yaşındadır. 1 oğlu vardır. Kirada oturmaktadır. Arabası yoktur. 4 yıl önce boşanmıştır. Eski eşinin ailesi ile çok sorun yaşadığını anlatmaktadır. Sekreterliğin dul bir kadın için uygun olmadığını anlatmıştır. Hoş olmayan yaklaşımlar için uygun bir zemin hazırladığını savunmaktadır. Sekreterlik ve dulluğun beraberliğinin çok şiddetli tacize zemin hazırladığı ifade etmektedir.

(G14) G14 bir kurumda şef olarak görev yapmaktadır. 44 yaşındadır. Bir oğlu bir kızı vardır. Lisans mezunudur. Kirada oturmaktadır. Arabası yoktur. 6 yıl önce

eşinden boşanmıştır. Bekâr bir anne olmanın ve iki çocuğu okutup, büyütmenin zorluklarından bahsetmiştir.

(G15) G15 bir kamu kurumunda memur olarak görev yapmaktadır. Şehit eşidir. Şehit yakını kadrosundan atanmıştır. 41 yaşındadır. Lise mezunudur. 2 çocuğu bulunmaktadır. Evi vardır. Arabası yoktur.

(G16) G16 bir kamu kurumunda memur olarak görev yapmaktadır. Şehit eşidir. Şehit yakını kadrosundan atanmıştır. 29 yaşındadır. Çocuğu bulunmamaktadır. Lise mezunudur. Evi vardır. Arabası yoktur. Ev almak istediğinden yaşının genç olması ve dul olması nedeniyle ahlaki düzeni bozacağı gerekçesi ile bina sakinlerinin yalnız bir kadına ev verilmemesi talepleri ile konut sıkıntısı yaşamıştır. Şehit yakını olmasının bu durumda ona yardımcı olmadığı söylemektedir. Dul olarak en çok etkilendiği olaylardan birisinin bu olduğu belirtmektedir.

(G17) G17 işçilik yapmaktadır. 36 yaşındadır. 1 kızı bulunmaktadır. İlkokul mezunudur. Eşi vefat etmiştir. Kızının bakımı ve maddi imkânların yetersizliği nedeniyle çok zor günler yaşadığını ifade etmektedir. Bir kapıcı dairesinde kirada oturmaktadır. Arabası yoktur.

EK A.3.YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

- 1) Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?
- a) Kaç yaşındasınız?
- b) Eğitim durumunuz nedir?
- c) Mesleğiniz nedir?
- d) Şu anda çalışıyor musunuz?
- e) Çocuğunuz var mı? (Varsa kaç tane ve kaç yaşında? K/E?)
- f) Nerelisiniz?
- g) Kiminle, nerede yaşıyorsunuz?
- h) Eviniz ve arabanız var mı?

EVLİLİK VE ATAERKİ

- 2) Evliliğe nasıl karar verdiniz? (Görücü usulü &Severek Evlenme)
- 3) Evliliğiniz sırasında aile içi her türlü konuda eşitlik olduğunu düşünüyor muydunuz?
- 4) Ailede eşiniz, babanız veya diğer erkek aile üyelerinden baskı olarak tanımladığınız bir yaklaşımla karşılaştınız mı? Anlatınız?
- 5) Aile dışındaki erkeklerle kıyaslayarak sosyal ve özel alanda konumunuzu nasıl tanımlarsınız? (Eşit, birincil veya ikincil)

DULLUK VE BOŞANMA

- 6) Nasıl ve ne zaman dul kaldınız? (Boşanma& Ölüm)
- 7) Nafaka alıyor musunuz? (Sosyal bir destek alıyor musunuz?)
- 8) Yalnız bir kadın olarak ekonomik problemler yaşadınız mı? Yaşadıysanız nasıl çözüm yolları buldunuz?

- 9) Boşanma sebebini olarak neleri sıralarsınız?
- 10) Boşanmanıza etkisi olduğunu düşündüğünüz birileri var mı?
- 11) Boşandığınıza pişman olmanıza sebep olacak durumlar oldu mu?
- 12) Boşandıktan / eşinizi kaybettikten sonra çevrenizdeki insanlarla ilişkilerinizde değişiklikler oldu mu? Olduysa nasıl?
- 13) Boşanma kararınızı öğrenince ailenizin size karşı tepkisi nasıldı?
- 14) Boşandıktan / eşinizi kaybettikten sonra ailenizden ve çevrenizden destek gördüğünüz mü?
- 15) Eşinizin de boşanmadan sizin kadar etkilendiğini düşünüyor musunuz?
- 16) Boşandıktan / eşinizi kaybettikten sonra medeni haliniz sorulduğunda rahatlıkla söyleyebiliyor muydunuz?
- 17) Toplum içinde dul kadın olarak yaşamamanın zorlukları nelerdir?
- 18) Dul kaldıktan sonra sizi çok etkileyen olaylar oldu mu? Neler?
- 19) Eşinizin ailesinin boşanmaya yaklaşımı nasıl oldu?
- 20) Eski eşin ailesi ile görüştüğünüz durumlar oluyor mu?
- 21) Boşanan / eşini kaybeden kadının hayatında ne gibi değişiklikler olmaktadır?
- 22) Dul kadın sıfatı sizi hayatınıza kısıtlamalar getirdi mi?
- 23) Tek ebeveynli bir ailede anne olunmanın zorlukları nelerdir?
- 24) Dul kaldıktan sonra katıldığınız sosyal ortamlarda erkeklerin size yaklaşımlarında değişim oldu mu? Olduysa nasıl değişiklikler bahsedebilir misiniz?
- 25) Dul bir kadın olarak herhangi bir tür şiddet ve tacize maruz kaldınız mı? Kimden? Nasıl?
- 26) Tekrar evlenmeyi düşündünüz mü? Bu kararı almanıza neler etken oldu?

ÖZGEÇMİŞ

Gülay Kınacıgil 1984 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Gaziantep’te tamamladı. Gaziantep Üniversitesi Bilgisayar Teknolojisi ve Programlama Bölümü’nden 2004 yılında mezun oldu. 2018 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İşletme Bölümü’nden mezun oldu. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden 2016 yılında pedagojik formasyon aldı.2012 yılından beri Gaziantep Üniversitesi’nde Bilgisayar İşletmeni olarak görevini sürdürmektedir. 1 kızı bulunmaktadır.

VITAE

Gülay Kınacıgil was born in Gaziantep, in 1984. She completed her primary, secondary and high school education in Gaziantep. She graduated from Gaziantep University Computer Technology and Programming in 2004. She also completed undergraduate program in the Department of Business Management of Faculty of Anadolu Open University in 2018. She acquired pedagogical formation from Gaziantep University Faculty of Education in 2016. Since 2012, she has been working as a Computer Technician at Gaziantep University. She has one daughter.